

**ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ**

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΜΕΣΩΝ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ
«ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ»**

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΜΕΣΑ

**Διπλωματική Εργασία: Όψεις του δημόσιου διάλογου σχετικά με
την άμβλωση στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας.**

**Τσουρινάκη Σοφία
(Α.Μ. 9983201737025)**

*Διπλωματική εργασία που κατατίθεται ως μέρος των απαιτήσεων του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Επικοινωνία και τα Μέσα Μαζικής
Ενημέρωσης*

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:
Τσαλίκη Λίζα

**ΑΘΗΝΑ
Αύγουστος 2019**

Στην οθόνη μου.

Ευχαριστίες

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην καθηγήτριά μου και επιβλέπουσα της παρούσας διπλωματικής εργασίας, κυρία Λίζα Τσαλίκη, γιατί αποτέλεσε έμπνευση για μένα από την πρώτη στιγμή, αλλά κυρίως για την υπομονή και τη διακριτικότητα που επέδειξε κατά τη διάρκεια του τελευταίου χρόνου.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθώ, όμως, και σε όλες/ους τις/ους διδάσκουσες/οντες του Τμήματος για όσα πολύτιμα έμαθα δίπλα τους, αλλά και στις/ους συμφοιτητ(ρι)ές μου, γιατί αυτή η εμπειρία δεν θα ήταν τόσο εποικοδομητική και όμορφη χωρίς αυτές/ους.

Το πιο μεγάλο ευχαριστώ, όμως, ανήκει στους γονείς μου για την αδιάκοπη στήριξή τους σε κάθε βήμα της ζωής μου. Και, φυσικά, στον Κωνσταντίνο για την αγάπη με την οποία με περιβάλλει και την ακλόνητη πίστη του στις δυνατότητές μου.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	7
Κεφάλαιο 1ο: Αναπαραγωγή, μητρότητα, σεξουαλικότητα: Η διαμόρφωση της “γυναίκας” από την αρχαιότητα στη σύγχρονη εποχή.....	8
1.1. Εισαγωγή.....	8 -9
1.2. Αναπαραγωγή, μητρότητα, σεξουαλικότητα: η γυναίκα, σύζυγος και μητέρα στην αρχαιότητα.....	10 -18
1.3. Αναπαραγωγή, μητρότητα, σεξουαλικότητα: η γυναίκα, σύζυγος και μητέρα στην αρχαία Ελλάδα και Ρώμη.....	19-23
1.4. Αναπαραγωγή, μητρότητα, σεξουαλικότητα: η γυναίκα, σύζυγος και μητέρα κατά την περίοδο του Μεσαίωνα.....	24- 30
1.5. Αναπαραγωγή, μητρότητα, σεξουαλικότητα: η γυναίκα, σύζυγος και μητέρα κατά την πρώιμη νεότερη περίοδο (1500- 1700 μ.Χ.).....	31- 32
1.6. Αναπαραγωγή, μητρότητα, σεξουαλικότητα: η γυναίκα, σύζυγος και μητέρα κατά τον 18ο και τον 19ο αιώνα.....	33- 37
1.7. Αναπαραγωγή, μητρότητα, σεξουαλικότητα: η γυναίκα, σύζυγος και μητέρα κατά τον 20ο και 21ο αιώνα.....	38- 43
Κεφάλαιο 2ο: Γυναικείο σώμα, αναπαραγωγικά δικαιώματα και άμβλωση: Σύγχρονες προσεγγίσεις και αντιπαραθέσεις.....	44
2.1. Το (γυναικείο) σώμα ως πεδίο άσκησης εξουσίας.....	44-47
2.2. Η διαμόρφωση της αντιπαραθέσης: Υπέρ της ζωής (Pro- life) ή Υπέρ της επιλογής (Pro- choice).....	48- 53
2.3. Άμβλωση: Ιατρικές πτυχές.....	54- 61
Κεφάλαιο 3ο: Το νομικό καθεστώς της άμβλωσης.....	62
3.1. Το νομικό καθεστώς της άμβλωσης: Μία σύντομη επισκόπηση της παγκόσμιας κατάστασης.....	62- 64
3.2. Το νομικό καθεστώς της άμβλωσης στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας (1861 – 2019).....	65-70

Κεφάλαιο 4ο: Ερευνητικό ερώτημα – Το δείγμα της έρευνας – Μεθοδολογία έρευνας.....	71
4.1. Ερευνητικό ερώτημα.....	71
4.2. Το δείγμα της έρευνας.....	72
4.3. Μεθοδολογία έρευνας.....	73
Κεφάλαιο 5ο: Ανάλυση άρθρων – αποτελέσματα.....	75
5.1. Θεματική ενότητα: Υπέρ της ζωής (Pro- life).....	75
5.1.1.....	75
5.1.2.....	76
5.1.3.....	76- 77
5.1.4.....	77- 78
5.1.5.....	78- 79
5.1.6.....	79
5.2. Θεματική ενότητα: Υπέρ της επιλογής (Pro- choice).....	80
5.2.1.....	80
5.2.2.....	80- 81
5.2.3.....	81- 82
5.2.4.....	82
5.2.5.....	82- 83
5.2.6.....	83- 84
5.3. Θεματική ενότητα: Άλλες όψεις της συζήτησης γύρω από την άμβλωση.....	85
5.3.1.....	85
5.3.2.....	85- 86
5.3.3.....	86
Συμπεράσματα.....	87
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	88- 92

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 1.....	57
Γράφημα 2.....	58
Γράφημα 3.....	59
Γράφημα 4.....	60
Γράφημα 5.....	61
Γράφημα 6.....	63

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια, η πρόσβαση των γυναικών σε νόμιμη και ασφαλή άμβλωση έχει επανέλθει στο προσκήνιο. Σε πολλές χώρες του κόσμου, από τις Η.Π.Α. και τη Λατινική Αμερική έως την Ευρώπη, ο δημόσιος διάλογος γύρω από το συγκεκριμένο ζήτημα έχει αναζωπυρωθεί – τις περισσότερες φορές, με αφορμή την τροποποίηση πλευρών κάποιου ισχύοντος νόμου ή την κατάθεση κάποιου νομοσχεδίου που εισάγει ένα νέο θεσμικό πλαίσιο, καταργώντας το ως τότε ισχύον.

Εντός αυτής της – διαρκώς συνεχιζόμενης – συζήτησης στη δημόσια σφαίρα, στην παρούσα εργασία θα αναζητήσω “όψεις του δημόσιου διαλόγου σχετικά με την άμβλωση στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας”. Ο λόγος που επέλεξα τη συγκεκριμένη χώρα ήταν αφενός το γεγονός ότι αποτελούσε μέχρι πρότινος μία από τις χώρες με τις πιο περιοριστικές νομοθεσίες σχετικά με την άμβλωση στην Ευρώπη και τον κόσμο, και αφετέρου ότι το δημοψήφισμα που διεξήχθη τον Μάιο του 2015 έδωσε νέα πνοή στη συζήτηση γύρω από το ζήτημα.

Στο Πρώτο Κεφάλαιο, θα επιχειρήσω να προσεγγίσω το ζήτημα του δικαιώματος των γυναικών στην άμβλωση, μέσα από την ιστορική επισκόπηση της έννοιας της γυναίκας ως κοινωνικής κατασκευής. Επίσης, θα εξετάσω την ιστορική εξέλιξη της αναπαραγωγικής διαδικασίας και της αντίληψης της έννοιας της εγκυμοσύνης κατά τους τελευταίους τρεις αιώνες. Θα προχωρήσω στο Δεύτερο Κεφάλαιο, εστιάζοντας σε πιο σύγχρονες προσεγγίσεις και αντιπαραθέσεις για τα αναπαραγωγικά δικαιώματα και συγκεκριμένα για το δικαίωμα των γυναικών στην άμβλωση, ενώ σημαντικό ρόλο στην μελέτη μου θα διαδραματίσει και η επισκόπηση των ιατρικών πτυχών του ζητήματος. Στο Τρίτο Κεφάλαιο, θα επιχειρήσω μια σύντομη επισκόπηση της παρούσας κατάστασης σχετικά με την άμβλωση παγκόσμιως, αλλά και σε μία ιστορική περιοδολόγηση του νομικού καθεστώτος της Ιρλανδίας από το 19ο αιώνα έως σήμερα. Στο Τέταρτο Κεφάλαιο, θα παρουσιάσω το ερευνητικό ερώτημα και το δείγμα της έρευνας, καθώς και τη μεθοδολογία με την οποία θα προσεγγίσω τα υπό μελέτη αντικείμενα, των οποίων η ανάλυση θα πραγματοποιηθεί στο Πέμπτο Κεφάλαιο. Στο τέλος, θα παρουσιάσω τα συμπεράσματα της έρευνάς μου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Αναπαραγωγή, μητρότητα, σεξουαλικότητα: Η διαμόρφωση της “γυναίκας” από την αρχαιότητα στη σύγχρονη εποχή.

1.1. Εισαγωγή

Η σύγχρονη επικρατούσα αντίληψη για τη γυναίκα, οι προσδοκίες που απορρέουν από τον κοινωνικό της ρόλο, η εικόνα που ακολουθεί τις έννοιες της μητρότητας αλλά και της σεξουαλικότητας σήμερα, μπορεί πολλές φορές να φαντάζουν ως δεδομένα που προέρχονται από την ιστορική εξέλιξη των πολιτικών και κοινωνικών συστημάτων, όπως αυτά αναπτύχθηκαν στη διάρκεια των τελευταίων αιώνων. Ιδίως όταν αναφερόμαστε στις κατακτήσεις των γυναικών κατά τον 20ο και 21ο αιώνα, αλλά και στις διεκδικήσεις των φεμινιστικών κινημάτων την ίδια περίοδο, τείνουμε ορισμένες φορές να παραβλέπουμε τις – τελείως διαφορετικές – εικόνες της γυναίκας ως εγκύου, μητέρας και σεξουαλικότητας, που προϋπήρχαν της νεωτερικότητας.¹ Συχνά, αυτή ακριβώς η παράληψη μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η κοινωνική θέση και τα δικαιώματα των γυναικών – στο πλαίσιο των νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας,² της κουλτούρας των δυτικών κοινωνιών κατά την περίοδο αυτή – βαίνουν προς μία διαρκώς αυξανόμενη βελτίωση, οδηγώντας τις σε καλύτερες θέσεις απ’ ό,τι ποτέ άλλοτε.

Παρόλα αυτά, όπως θα επιχειρήσω να αναδείξω στο παρόν κεφάλαιο, το παραπάνω αποτελεί μία εικόνα που δεν λαμβάνει υπόψιν τις πολιτισμικές μεταβολές που συντελέστηκαν

¹ “Ο όρος νεωτερικότητα είναι δηλωτικός μιας ιστορικής περιόδου, η οποία αντιδιαστέλλεται με άλλες προηγούμενες (Αρχαιότητα, Μεσαίωνας). Χρονολογικά η έναρξη της νεωτερικότητας (αν και δεν υπάρχει ομοφωνία στην επιστημονική κοινότητα) μπορεί να προσδιοριστεί κατά τον 18ο αιώνα, δηλαδή την περίοδο του εκκοσμικευμένου κινήματος του Διαφωτισμού και την εκκίνηση της Βιομηχανικής επανάστασης (Giddens, 2001). Επίσης το καταληκτικό όριο της νεωτερικότητας μπορεί να προσδιοριστεί μέχρι και τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα.”. Πηγή: Ασημάκη, Α., Κουστουράκης, Γ., Καμαριανός, Γ. (2011). Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας και η σχέση τους με τη γνώση: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, Τόμος ΙΕ, (60), 99-120. Ανακτήθηκε από <http://www.uth.gr/tovima/60/5.pdf>

² “Ο όρος μετανεωτερικότητα χρησιμοποιείται ως δηλωτικός της περιόδου μετά τη νεωτερικότητα, που αντιδιαστέλλεται προς εκείνη. Χρονολογικά, η μετανεωτερικότητα κάνει έντονη την παρουσία της προς το τέλος του 20ου αιώνα και στις αρχές του 21ου. (Harvey, 2007· Κουστουράκης & Ασημάκη 2009).” Πηγή: Ασημάκη, Α., Κουστουράκης, Γ., Καμαριανός, Γ. (2011). Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας και η σχέση τους με τη γνώση: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, Τόμος ΙΕ, (60), 99-120. Ανακτήθηκε από <http://www.uth.gr/tovima/60/5.pdf>

σχετικά με τη γυναίκα, την εγκυμοσύνη, τη μητρότητα και τη σεξουαλικότητά της στη διάρκεια των αιώνων της προνεωτερικότητας, μεταβολές που αποδεικνύουν ότι δεν υπήρξε μία ευθύγραμμη πορεία. Αντίθετα, η ιστορία συγκρότησης του κοινωνικού ρόλου της γυναίκας αποδεικνύεται ένα πολύ πιο περίπλοκο φάσμα, γεμάτο κορυφές και καταβαραθρώσεις, μία διαρκώς μεταβαλλόμενη εικόνα μέσα στους αιώνες. Αυτή η παραδοχή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, ώστε να μπορέσουμε να κατανοήσουμε και τη συνακόλουθη εξέλιξη της συζήτησης γύρω από τα αναπαραγωγικά δικαιώματα και πιο συγκεκριμένα την άμβλωση, όχι μόνο σήμερα ή στο πλαίσιο του 20ου αιώνα, αλλά συνολικά εντός της ανθρώπινης ιστορίας.

Στο πρώτο κεφάλαιο, βασικός στόχος μου παραμένει η πυκνή καταγραφή και ανάδειξη της δημιουργίας της γυναικείας εικόνας υπό το πρίσμα της αναπαραγωγής, της μητρότητας και εν γένει της οικογένειας. Θα επιχειρήσω μία περιοδολόγηση, χωρίζοντας τη μελέτη σε έξι υποενότητες, οι οποίες – κατ’ αντιστοιχία - καλύπτουν διαφορετικές ιστορικές φάσεις: την αρχαιότητα, τον μεσαίωνα, την πρώιμη νεωτερικότητα και τη σύγχρονη/ μετανεωτερική εποχή.

Στο πλαίσιο της έρευνάς μου για το ανωτέρω θέμα, κατέστη σαφές ότι η θεματική της γονεϊκότητας και της παιδικής ηλικίας, στην αρχαιότητα, δεν αποτελούσε αντικείμενο ευρείας μελέτης σε παγκόσμια κλίμακα μέχρι και τη δεκαετία του 1960, δεδομένου ότι δεν συγκέντρωνε την προσοχή των ιστορικών, οι οποίοι έδιναν μεγαλύτερο βάρος σε ό,τι συνήθως αποκαλούμε δημόσια σφαίρα (πολιτική, πόλεμος, διπλωματία), δηλαδή στα ανδροκρατούμενα πεδία (French, 2002). Επίσης, ακόμα και όταν ξεκίνησε η προσπάθεια μελέτης, φάνηκε ότι οι διαθέσιμες πρωτογενείς πηγές ήταν λίγες, ίσως λόγω και του ότι η εικόνα του κόσμου αλλά και της “οικιακής σφαίρας” δημιουργούνταν κυρίως μέσα από τις αφηγήσεις ανδρών – και δη ανδρών ανώτερης κοινωνικής τάξης, ενώ παράλληλα και οι σημαντικοί ιστοριογράφοι της περιόδου (από τον Θουκυδίδη μέχρι τον Μακιαβέλι) σπάνια κατέγραφαν αυτό που σήμερα ονομάζουμε “ιδιωτική ζωή”. Πηγές αποτελούσαν συχνά η αλληλογραφία, τα ημερολόγια, η λαϊκή λογοτεχνία, εγχειρίδια για οικιακές συμβουλές, ιατρικές διατριβές, κώδικες δικαίου και αντικείμενα από την καθημερινή ζωή (French, 2002).

Τα παραπάνω αποτελούν αναγκαίες επισημάνσεις, ώστε να αντιλαμβανόμαστε ότι η εικόνα που θα παρουσιαστεί στην επόμενη υποενότητα δεν αποτελεί μία στενή καταγραφή της πραγματικότητας, αλλά ενέχει και στοιχεία ερμηνείας υπό το πρίσμα σύγχρονων αντιλήψεων. Επίσης, θεωρώ ότι είναι σημαντικό να τονιστεί ότι, συνολικά στο κεφάλαιο αυτό, η εικόνα της γονεϊκότητας και της μητρότητας – παρά τα ιστορικά στοιχεία – δεν είναι απαλλαγμένη από τη σύγχρονη κοινωνική κατασκευή της γυναίκας και της οικογένειας και τις αντιλήψεις που αυτές φέρουν. Υπ’ αυτή την έννοια, η ιστορία, σε αυτό το κεφάλαιο, διαμεσολαβείται μέσω της ανάλυσης

και με αυτό τον τρόπο δημιουργείται τελικά η εικόνα της “γυναίκας”, την οποία πρόκειται να παρουσιάσω.

1.2. Αναπαραγωγή, μητρότητα, σεξουαλικότητα: η γυναίκα, σύζυγος και μητέρα στην αρχαιότητα.

Όπως αναφέρει η Thurer (1994), η γυναίκα στην προϊστορική περίοδο δεν έχει καμία σχέση με την εικόνα της “γυναίκας των σπηλαίων” που ο άντρας σέρνει τραβώντας από τα μαλλιά, ώστε να ικανοποιήσει κάθε του επιθυμία. Η εικόνα αυτή – η οποία σήμερα προβάλλεται ως αντιπροσωπευτική της προϊστορικής συμβίωσης – είναι μάλλον παραπλανητική και δεν συνάδει με την πραγματικότητα, καθώς όπως φαίνεται η γυναίκα τότε αντιμετωπιζόταν με ιδιαίτερο σεβασμό, αλλά και θαυμασμό, καθώς ήταν η μόνη που εξασφάλιζε τη συνέχεια της ζωής μέσα από τη γέννηση. Ήταν η γήινη, ανθρώπινη εκδοχή της Μητέρας Φύσης, η οποία έδινε ζωή σε κάθε ον επάνω στον πλανήτη. Η αναπαραγωγική δυνατότητα των γυναικών όχι μόνο δεν θεωρούνταν στοιχείο αδυναμίας, αλλά αντίθετα αυτό ήταν το στοιχείο που τους έδινε σχεδόν “υπεράνθρωπη” δύναμη.

Παρόλο που η έννοια της θρησκείας δεν είχε αναπτυχθεί με τον τρόπο και τα τελετουργικά που δημιουργήθηκαν στις πρώτες δομημένες κοινότητες και κοινωνίες, είναι σαφές ότι η γυναίκα – και δη η έγκυος – συνδεόταν με το μυστήριο της ζωής και η Μητέρα Φύση ήταν τότε ό, τι πιο κοντά σε θεότητα. Θεότητα όμως η οποία δεν ήταν υπεράνω όλων των ανθρώπων και των έμβιων όντων – όπως συμβαίνει με τις θεές και τους θεούς σε μεταγενέστερες θρησκείες – αλλά αντίθετα ενυπήρχε σε κάθε τι στο οποίο έδινε ζωή. Αυτό αποδεικνύεται και από τα λατρευτικά αγαλματίδια που έχουν βρεθεί. Γυναικείες φιγούρες, συχνά με φουσκωμένες κοιλιές, διογκωμένο στήθος και οπίσθια, φτιαγμένες από διάφορα υλικά, οι οποίες αναπαριστούν την εγκυμοσύνη ως το σημαντικότερο – και σαφώς ακατανόητο – “θαύμα της φύσης” (Thurer, 1994). Αν και αρκετοί ιστοριογράφοι έτειναν παλαιότερα να αποδίδουν στα αγαλματίδια χαρακτήρα απεικόνισης σεξουαλικότητας και ανδρικής σεξουαλικής επιθυμίας, η Thurer (1994) αναφέρει ότι αποτελούσαν καθαρά σύμβολα γονιμότητας.

Όσον αφορά τη μητρότητα στην πρώιμη παλαιολιθική εποχή, οι εκτιμήσεις σχετικά με τη σχέση μητέρας και παιδιού ποικίλλουν. Η Thurer (1994) φαίνεται να θεωρεί ότι η αδιάλειπτη συνέχεια του ανθρώπινου είδους αποτελεί αδιάσειστη απόδειξη της μητρικής φροντίδας ήδη από τότε. Το επιχείρημα που προβάλλει είναι σχετικά απλό: αν οι μητέρες δεν ενδιαφέρονταν για τα παιδιά τους, δεν τους πρόσφεραν την τροφή αλλά και την φροντίδα που χρειαζόνταν, τότε πιθανότατα δεν θα υπήρχε αυτή η συνέχεια, καθώς – σε αντίθεση με άλλα ζώα – ο άνθρωπος δεν έχει εξαρχής τη δυνατότητα να επιβιώσει αφ’ εαυτού του. Αυτό και μόνο το στοιχείο καθιστά σαφές

ότι οι μητέρες δεν εγκατέλειπαν τα μωρά τους, αλλά αντίθετα τους έδιναν τα εφόδια – παράλληλα με την πλειάδα τροφής που ήταν διαθέσιμη - αλλά και την προσοχή που είχαν ανάγκη, ώστε αυτά να μεγαλώσουν. Σε αντίθεση με άλλες/ους ερευνήτριες/ες, στους οποίους θα αναφερθούμε, η Thurer (1994) πιστεύει ότι τα ιστορικά στοιχεία συντείνουν στην άποψη ότι η πρόιμη παλαιολιθική “κοινωνία” είχε μεγάλο σεβασμό για τα παιδιά, τα οποία μάλιστα γεννιόνταν από επιλογή και επιθυμία των μητέρων – καθώς κάνει λόγο για αρχαιολογικά ευρήματα, που φανερώνουν ήδη από τότε δυνατότητα αντισύλληψης αλλά και άμβλωσης. Παρά τις αποδεδειγμένες περιπτώσεις κανιβαλισμού ή θυσίας παιδιών, η Thurer (1994) επιμένει ότι επρόκειτο για εξαιρέσεις, καθώς – όπως σημειώνει – υπάρχουν στοιχεία που επιβεβαιώνουν ότι κατά την παλαιολιθική περίοδο, οι μητέρες κρατούσαν στη ζωή και μεγάλωναν ακόμα και παιδιά με αναπηρία.

Από την άλλη, ο μελετητής της ιστορίας της ψυχιατρικής Lloyd deMause, το 1974, περιέγραφε μία τελείως διαφορετική εικόνα σε σχέση με τη γέννηση και την ανατροφή παιδιών κατά την παλαιολιθική περίοδο στη Δύση. “Όσο πιο πίσω πηγαίνει κάποιος στην ανθρώπινη ιστορία, τόσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο παιδικής φροντίδας, τόσο πιο πιθανό είναι τα παιδιά να σκοτώνονται, να εγκαταλείπονται, να κακοποιούνται, να τρομοκρατούνται και να υφίστανται σεξουαλική κακοποίηση” (deMause, 1974, σ. 504). Δηλώνει, μάλιστα, ότι κατά την αρχαιότητα, η γονεϊκότητα βρισκόταν σε “παιδοκτονική λειτουργία”. Η French (2002) αντιτείνει, όμως, ότι ο deMause κατέληξε σε αυτή την άποψη παραποιώντας και φωτίζοντας επιλεκτικά τα διαθέσιμα ιστορικά στοιχεία, με αποτέλεσμα να μην θεωρείται ασφαλές το συμπέρασμά του. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει “Η εργασία του deMause [...] είναι ένα εντυπωσιακό παράδειγμα του τι συμβαίνει όταν ένας ιστορικός παρουσιάζει μόνο μία μερίδα των διαθέσιμων στοιχείων. Ο deMause επεσήμανε ορθώς πολλαπλά παραδείγματα τρομακτικής αντιμετώπισης και κακοποίησης παιδιών · αλλά παρέμεινε σιωπηλός για όλα τα αποδεικτικά στοιχεία για το αντίθετο - αποδεικτικά στοιχεία που δείχνουν τη γνώση των ενηλίκων, την προσοχή, και συχνά την ευχαρίστηση που προκαλούσαν τα ειδικά χαρακτηριστικά και οι ανάγκες των παιδιών”.

Οι αλλαγές που συντελέστηκαν κατά τη νεολιθική περίοδο στη μορφολογία της Γης (όπως για παράδειγμα το λιώσιμο των πάγων) κατέστησαν δυσκολότερη την εύρεση τροφής. Έτσι, η νομαδική ζωή αντικαταστάθηκε σταδιακά από τη δημιουργία κοινοτήτων και χωριών, ενώ οι άνθρωποι στράφηκαν στην καλλιέργεια της γης, ώστε να καλύψουν αποτελεσματικότερα τις διατροφικές τους ανάγκες. Επίσης, ανέπτυξαν νέες τεχνολογίες (όπως η κεραμική, η δημιουργία καλαθιών, η ύφανση και η επεξεργασία δέρματος) αλλά και μορφές τέχνης, οι οποίες μας προσφέρουν και αναπαραστάσεις των ανθρώπινων δραστηριοτήτων (ζωγραφική, λάξευση σε σπήλαια και πέτρες κ.ά.). Όλες οι παραπάνω εξελίξεις δημιούργησαν πρώιμες μορφές άνισης κατανομής του πλούτου και καταναλωτισμού, ενώ παράλληλα επηρέασαν και την “οικογενειακή

ζωή”. Το γεγονός ότι η ζωή παρέμενε απόλυτα συνδεδεμένη με τα ζώα και τα καλλιεργούμενα είδη, συνέτεινε στη διαρκή λατρεία της Μητέρας Φύσης, η οποία θεωρούνταν πάροχος κάθε αγαθού και τροφός όλων των έμβιων όντων.

Όπως αναφέρει η Thurer (1994), τα παιδιά συνέχισαν να είναι “προϊόν” επιλογής εκ μέρους των μητέρων, ενώ απέκτησαν πλέον και λειτουργικό ρόλο, καθώς ήταν ένα ακόμα ζευγάρι χέρια, τα οποία θα βοηθούσαν την οικογένεια στην αγροκτηνοτροφικές ασχολίες. Έτσι, όχι μόνο δεν αποτελούσαν ένα “ακόμα στόμα που πρέπει να τραφεί”, αλλά από πολύ μικρή ηλικία λάμβαναν αρμοδιότητες σχετικές με την παροχή τροφής. Γι’ αυτό το λόγο, οι γεννήσεις φαίνεται να πολλαπλασιάστηκαν, οδηγώντας σε πληθυσμιακή έκρηξη (Thurer, 1994).

Οι μητέρες έμεναν μαζί με τα παιδιά τους, ενώ οι άνδρες δεν φαίνεται να είχαν έντονη παρουσία στην καθημερινή ζωή. Αυτή η “συγκατοίκηση” μητέρας και παιδιού, όπως αναφέρει η Thurer (1994), οδήγησε στην ανάπτυξη της πρώτης μορφής “πυρηνικής οικογένειας” - αν βέβαια υποθέσουμε ότι οι γυναίκες περιορίζονταν τότε σε επαφή έναν μόνο άνδρα. Σε κάθε περίπτωση, η Thurer (1994) εξηγεί ότι διάφοροι μελετητές περιγράφουν τις τότε οικογένειες – και εν συνεχεία τις κοινωνίες – ως “μητροκεντρικές” και “μητριαρχικές”, έχοντας στοιχεία ότι τα σπίτια ανήκαν στις γυναίκες, οι οποίες πρακτικά φιλοξενούσαν τους άνδρες τους, αλλά και ότι η καταγωγή των παιδιών έλκονταν από τη μητέρα. Επίσης, τα ταφικά ευρήματα αποδεικνύουν ότι ο μεγαλύτερος τάφος εντός της οικίας ανήκε στη μητέρα, η οποία ενταφιαζόταν συχνά μαζί με τα παιδιά της, ενώ οι άνδρες πολλές φορές δεν είχαν καν θέση εντός της οικίας μετά θάνατον. Η ταφή των παιδιών δίπλα στη μητέρα συνιστά απόδειξη, κατά την Thurer (1994), ότι η εγγύτητα (κυριολεκτική και συναισθηματική) μητέρας – παιδιού υπήρχε πρόθεση να συνεχίζεται και μετά θάνατον, ενώ ο σεβασμός και η φροντίδα που επεδείκνυαν στην ταφή των παιδιών ενισχύει την υπόθεση ότι ο δεσμός μεταξύ των δύο ήταν στενός αλλά και αδιάσπαστος.

Πολλές/ οι ερευνήτριες/ ες συμφωνούν ότι το τέλος της “μητριαρχίας” ή της μητροκεντρικής προσέγγισης στην κοινωνική οργάνωση συνέπεσε με το τέλος της προϊστορίας. Ο Σουηδός φιλόσοφος J.J. Bachofen διατύπωσε το 1867 την άποψη ότι οι πρώτοι πολιτισμοί ήταν μητριαρχικοί, βασιζόμενος κυρίως στα ευρήματα της αρχαιολογικής έρευνας σχετικά με την Ελλάδα και τη Ρώμη κατά τα αρχαϊκά χρόνια. Τα ειδώλια γονιμότητας στα οποία αναφερθήκαμε παραπάνω, οι θεότητες όπως η Αφροδίτη και η Μητέρα Φύση, οδήγησαν τον Bachofen στο συμπέρασμα ότι η προϊστορία έθετε τις γυναίκες στο επίκεντρο της δοξασίας. Παρ’ όλα αυτά, όπως επισημαίνει η French (2002), ο Bachofen αντιλαμβανόταν τότε τη μητριαρχία απλώς ως το αντίθετο της πατριαρχίας, με τις γυναίκες να βρίσκονται στην κορυφή. Απορρίπτοντας αυτή την άποψη, η French (2002) καταλήγει ότι

Μια σειρά μελετητών, όπως οι Gimbutas (1982), Eisler (1987), Ehrenberg (1989), και Baring & Cashford (1991) συμπέραναν ότι πριν την εγκαθίδρυση της πατριαρχίας – με έμφαση στη στρατιωτικοποίηση, την ιεραρχική κατανομή της εξουσίας και τα ανδροκεντρικά αξιώματα – υπήρχε ένας προηγούμενος, ευρέως διαδεδομένος προϊστορικός πολιτισμός που βασιζόταν σε κοινοτικές ή οριζόντιες αρχές οργάνωσης και αναγνώριση των ανδρών και των γυναικών ως διαφορετικών αλλά ισάξιων. Το ήθος αυτών των πολιτισμών συμβολίζεται στα αγαλματίδια της Αφροδίτης, τα οποία δίνουν έμφαση στην αναπαραγωγή και τη μητρική φροντίδα, αναπαριστώντας τις γυναίκες στο τελικό στάδιο της εγκυμοσύνης και με διογκωμένα στήθη. Αυτές οι κουλτούρες, που εκτιμούσαν τις πολύτιμες μητρικές αξίες της ανατροφής και της φροντίδας, εκτιμούσαν επίσης τη συνεργατική δραστηριότητα (σε αντίθεση με τη λογική του ανταγωνισμού) και την ειρηνική επίλυση των συγκρούσεων (σε αντίθεση με τη χρήση βίας).

Η Lerner (1986) αναφέρει ότι η μετάβαση από τη νομαδική περιπλάνηση στις οργανωμένες κοινότητες που εγκαθίστανται σε συγκεκριμένο χώρο – άρα χρήζουν και προστασίας από κάθε εξωτερικό εχθρό – ήταν η απαρχή αυτού που η ίδια ονομάζει “πατριαρχικό κράτος”. Τόσο η Lerner (1986) όσο και πολλές/οι άλλες/οι ιστορικοί και ερευνητ(ρι)ές, όπως αναφέρει και η Thurer (1994), θεωρούν ότι τα βασικά αίτια αυτής της μεταβολής μπορούν να αναζητηθούν στα εξής: Η εξέλιξη της αντίληψης περί του δικαιώματος στην ατομική ιδιοκτησία, παράλληλα με την ανάπτυξη των πολιτικών, στρατιωτικών και θρησκευτικών θεσμών, στους οποίους είχαν πρόσβαση κυρίαρχα οι άνδρες, δημιούργησαν σταδιακά αυτό που σήμερα ονομάζουμε δημόσια και ιδιωτική σφαίρα. Οι γυναίκες βρέθηκαν στη δεύτερη, καθώς οι άνδρες πλέον κατείχαν όχι μόνο τα απαιτούμενα εργαλεία για τις εργασίες που έφερναν την τροφή στο σπίτι, αλλά και το οπλοστάσιο που προστάτευε τις πόλεις από κάθε επίθεση. Εκείνες επωμίστηκαν τις οικιακές εργασίες και την ανατροφή των παιδιών και σταδιακά απομονώθηκαν από τις δραστηριότητες της κοινότητας. Ταυτόχρονα, η Thurer (1994) εξηγεί ότι οι άνδρες άρχισαν πιθανότατα να συνειδητοποιούν και τον δικό τους ρόλο στην αναπαραγωγική διαδικασία, με αποτέλεσμα να εξαλειφθεί σταδιακά η “βιολογική παντοκρατορία” των γυναικών σχετικά με τη διαίωσιση του είδους. Ακριβώς σε αυτό το σημείο, ξεκίνησαν να γεννώνται και οι πρώτες αφηγήσεις περί της “βιολογικής και σωματικής

υπεροχής” των ανδρών, με τον φαλλό να αντικαθιστά στις αναπαραστάσεις τη μήτρα, ως πηγή κάθε δύναμης και εξουσίας (Thurer, 1994).

Στους πρώτους καταγεγραμμένους πολιτισμούς, όλα τα παραπάνω επηρέασαν την αντίληψη περί μητρότητας, τη σχέση μητέρας – παιδιών, αλλά και συνολικά τη θέση της γυναίκας, τόσο μέσα στην οικογένειά της, όσο και εντός της κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης. Σταχυολογώντας, η Thurer (1994) αναφέρει ότι οι Σουμέριοι φαίνεται να ανέπτυσαν δεσμούς με τους απογόνους τους. Όμως, όπως επισημαίνει η French (2002), η απεικόνιση των παιδιών και της οικογενειακής ζωής απουσιάζει πλήρως από τις – μέχρι πρότινος – σωζόμενες αναπαραστάσεις, ενώ ο πόλεμος και οι καταστροφές αποτελούσαν τόσο συχνό φαινόμενο που κανείς δεν ανέμενε μία γαλήνια οικογενειακή ζωή, όλα φαίνεται να θεωρούνταν επισφαλή και παροδικά. Παρ’ όλα αυτά, η Eller (2000) εξηγεί ότι η γονιμότητα των γυναικών είχε σημασία: όσες δεν μπορούσαν να τεκνοποιήσουν συχνά εγκαταλείπονταν από τους συζύγους τους, ενώ όσες δεν ήθελαν παιδιά τιμωρούνταν με πνιγμό. Ο Κώδικας του Χαμουραμπί όριζε όψεις της οικογενειακής ζωής στο Βαβυλωνιακό Κράτος, περιλαμβάνοντας διατάξεις σχετικές με τον τρόπο που γονείς και κοινότητα όφειλαν να φροντίζουν τα παιδιά, ιδίως την οικονομική τους συντήρηση. Αυτό αποδεικνύει, κατά την French (2002) ότι πιθανόν ο ηγεμόνας πίστευε ότι οι γονείς είχαν μια τάση να αποφύγουν τα καθήκοντα αυτά. Για παράδειγμα, οι προίκες επιστρέφονταν μετά το διαζύγιο, έτσι ώστε η μητέρα να έχει τη δυνατότητα να στηρίξει τα παιδιά της. Από νομική άποψη οι απόγονοι αποτελούσαν περιουσία των πατέρων τους, αλλά υποτίθεται ότι προστατεύονταν από τη σωματική κακοποίηση, από την ανάκτησή τους από τους βιολογικούς τους γονείς αν είχαν υιοθετηθεί, αλλά και από την αποκλήρωση των υιοθετημένων προς όφελος των βιολογικών τέκνων. Και πάλι, η French (2002) υποστηρίζει ότι η ανάγκη ύπαρξης αυτών των νομοθετημάτων συνεπάγεται τη δημιουργία αντίστοιχων προβλημάτων. Ωστόσο, οι πατέρες είχαν το νόμιμο δικαίωμα να εκθέτουν τα βρέφη και να τα πωλούν τελικά ως δούλους. Όποιος απόγονος όμως έδειχνε ασέβεια απέναντι στους γονείς, αντιμετώπιζε οδυνηρές συνέπειες. Η Thurer (1994) επισημαίνει ότι ο περιορισμός των δραστηριοτήτων των γυναικών στις οικιακές εργασίες είχε ήδη κάνει την εμφάνισή του στους Σουμέριους, ενώ πλέον οι άνδρες αποτελούσαν την κεφαλή της οικογένειας και η καταγωγή έλκονταν από τον πατέρα, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε μέχρι τη νεολιθική περίοδο. Η κάθε γυναίκα γεννούσε κατά μέσο όρο έως τέσσερα παιδιά, γεγονός το οποίο αποδεικνύει τη χρήση κάποιας μεθόδου αντισύλληψης – πιθανότατα, διακοπτόμενης συνουσίας αλλά και επιμήκυνσης της περιόδου θηλασμού με ταυτόχρονη αποχή από τη σεξουαλική επαφή. Δεν υπάρχουν αποδείξεις για τη θανάτωση των θηλυκών βρεφών, παρότι πρέπει να ήταν αριθμητικά περισσότερα, ενώ μητέρες και βρέφη έχαιραν σεβασμού και προστασίας τόσο κατά τη διάρκεια της ζωής τους, όσο και μετά θάνατον, με τα ταφικά μνημεία να είναι εξίσου πολυτελή και για τα δύο φύλα.

Η αρχαία Αίγυπτος αποτελούσε αρχικά υπόδειγμα φροντίδας απέναντι στα τέκνα, όπως περιγράφουν τόσο η Thurer (1994), όσο και η French (2002). Η σχέση μητέρας και παιδιού ήταν ιδιαίτερα στενή, ενώ ο αριθμός των απογόνων εκτεινόταν από 8 έως 12. Όπως αναφέρει η French (2002), οι άνδρες ήταν υπερήφανοι για τον μεγάλο αριθμό απογόνων, όπως και οι γυναίκες για τη γονιμότητά τους. Τα ζευγάρια που δεν μπορούσαν να τεκνοποιήσουν, θεωρούνταν καταστροφή και κατέληγαν στον χωρισμό ή την υιοθεσία. Υπήρχε μεγάλος αριθμός ιατρικών εξετάσεων που έλεγχαν τη γονιμότητα των γυναικών, αλλά και το φύλο του εμβρύου, ενώ η γέννα πραγματοποιούνταν με την παρουσία μαίας. Οι άνδρες ιατροί δεν είχαν ρόλο σε αυτή τη διαδικασία. Η σημασία της αναπαραγωγής και της γέννησης, γίνεται σαφέστερη, αν αναλογιστούμε ότι υπήρχε θεότητα που προστάτευε τις εγκύους, η έγκυος ιπποπόταμος Tauret, ενώ τα νεογέννητα και μικρά παιδιά προστατεύονταν από τη θεότητα Bes, η οποία ήταν νάνος με κεφάλι λέαινας. Οι αναπαραστάσεις των οικογενειών των Φαραώ αποδεικνύουν ότι τόσο μεταξύ των γονέων, όσο και ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά υπήρχε έντονη αγάπη και τρυφερότητα, την οποία δεν δίσταζαν να εκδηλώσουν. Η Thurer εξηγεί ότι αρχικά στην Αρχαία Αίγυπτο οι γυναίκες δεν έχαιραν εκτίμησης μόνο ως σύζυγοι, ως μητέρες, αλλά και αυτοτελώς εντός της κοινωνίας. Σε ορισμένες περιόδους, η καταγωγή έλκονταν από εκείνες, ενώ παρείχαν παράλληλα και προίκα στα αρσενικά αδέλφια τους, ώστε να προσελκύσουν τις μελλοντικές συζύγους τους. Στο παλάτι, η βασίλισσα συγκροτούσε το χαρέμι της, το οποίο δεν είχε τη σεξουαλικοποιημένη έννοια που απέκτησε αργότερα, αλλά αντίθετα αποτελούσε έναν πνευματικό και πολιτιστικό κύκλο γυναικών. Με την πάροδο, όμως, του χρόνου η θέση της γυναίκας στην αρχαία Αίγυπτο υπέστη ραγδαία μεταβολή. Για παράδειγμα, όπως αναφέρει η Thurer (1994), ο αριθμός των γυναικών ιερέων ήταν κάποτε πολλαπλάσιος από αυτόν των ανδρών, αλλά εντός της δεύτερης χιλιετίας π.Χ. οι γυναίκες δεν επιτρεπόταν να είναι καν μέλη του κλήρου. Εξέπιπταν σταδιακά, με μόνη εξαίρεση τις γυναίκες Φαραώ, οι οποίες συνέχισαν να ασκούν εξουσία. Χαρακτηριστική των μεταβολών είναι όμως η περίπτωση της Φαραώ Hatshepsut, η οποία ανακήρυξε τον εαυτό της αρσενική θεότητα και εμφανιζόταν με ψεύτικο γένι αλλά και φαλλό – απόδειξη των επιρροών της ανάπτυξης της πατριαρχίας. Σύμφωνα με την Thurer, κατά τον 1ο αι. π.Χ. έγινε σύνηθες φαινόμενο η εγκατάλειψη βρεφών, κυρίως θηλυκών – πράξη που παλαιότερα θα θεωρούνταν ύβρις. Μάλιστα, τα νεογνά εγκαταλείπονταν σε κάδους σκουπιδιών, απ' όπου τα περισυνέλλεγαν οικογένειες για να τις υπηρετήσουν ως σκλάβοι. Οι τροφοί, που έχαιραν κάποτε μεγάλου σεβασμού, καθώς παρείχαν το απαραίτητο γάλα στα νεογέννητα, ήταν πλέον και εκείνες σκλάβες.

Οι Φοίνικες, από την άλλη, παρουσιάζονται ως οι πλέον κτηνώδεις και σκληροί απέναντι στα βρέφη. Η Thurer (1994) αναφέρει ότι υπάρχουν ευρήματα μαζικών θυσιών νεογνών, που σχεδόν συνιστούσαν γενοκτονία. Εξηγεί ότι τα πρωτογενή ευρήματα είναι ελάχιστα και ως εκ

τούτου δεν είναι δυνατόν να αιτιολογηθεί αυτό το επίπεδο βίας απέναντι στους ίδιους τους απογόνους τους. Είναι, όμως, αποκαλυπτική η αφήγηση του Ηροδότου σχετικά με τις γυναίκες, οι οποίες λέγεται ότι ήταν υποχρεωμένες να παραμείνουν, για παράδειγμα, στο ιερό της Αφροδίτης στην Κύπρο μέχρι κάποιος άνδρας – ή περισσότεροι - να τις πληρώσει, ώστε να συνευρεθεί μαζί τους. Αυτή η ένδειξη ακραίου μισογυνισμού υποδεικνύει – κατά την Thurer (1994) - τη συνολικά κτηνώδη αντίληψή τους, με την αντικειμενοποίηση των γυναικών αιτιολογεί συμπεριφορές, όπως η θανάτωση των ίδιων των παιδιών τους.

Τελείως διαφορετική φέρεται να ήταν η αντιμετώπιση των Ιουδαίων απέναντι στους απογόνους τους, παρά το γεγονός ότι πολλές/οι ερευνητ(ρι)ές επισημαίνουν ότι η αναδόμηση της εικόνας της οικογενειακής τους ζωής είναι μία διαδικασία απαιτητική: όπως αναφέρει η French (2002), η Εβραϊκή Αγία Γραφή – η οποία αποτελεί ένα αποκαλυπτικό ντοκουμέντο – οργανώνεται κυρίως γύρω από μια αφήγηση για την ανάπτυξη της θρησκείας και του έθνους, γραμμένη όμως από μια πατριαρχική και ανδροκεντρική προοπτική, που τείνει να τονίζει περισσότερο τη δημόσια εις βάρος της ιδιωτικής ζωής. Ο Θεός περιγράφεται ως πατέρας, ο οποίος φροντίζει για τα τέκνα του, αν και σε κάποια από τα Βιβλία, όπως στη Γένεση, εμφανίζεται ταυτόχρονα ως μητέρα και πατέρας. Οι οικογένειες επωφελούνταν από την ύπαρξη πολλών παιδιών που μπορούσαν να βοηθήσουν στην εντατική καθημερινή εργασία, η οποία απαιτούνταν για τη διαβίωση. Κάθε οικογένεια, φέρεται να είχε από 3- 5 παιδιά που έφταναν στην ενηλικίωση και, δεδομένων των υψηλών ποσοστών παιδικής θνησιμότητας, κάθε γυναίκα έπρεπε να περάσει πιθανόν τις διπλάσιες εγκυμοσύνες. Παρά τους κινδύνους για τη δική τους υγεία κατά τον τοκετό, οι γυναίκες φαίνεται να επιθυμούσαν πολλούς απογόνους (French, 2002). Άλλωστε, και η Αγία Γραφή εμπεριέχει την εντολή να γίνουν οι γυναίκες γόνιμες και πολλαπλασιαστικές, με το ζήτημα της στειρότητας να έχει επίσης θέση εντός της, θεωρούμενη ως το “σφράγισμα” της μήτρας από τον ίδιο τον Θεό. Όπως και στις προηγούμενες κοινωνίες που αναλύσαμε, οι Ιουδαίοι αιτιολογούσαν τη στειρότητα ή τη γονιμότητα μέσα από τη θεία παρέμβαση και προσεύχονταν τακτικά για θεϊκή εύνοια και προστασία της μητέρας και των μικρών παιδιών. Οι έγκυες συνίσταντο να αποφεύγουν το αλκοόλ, πιθανότατα γιατί είχαν αντιληφθεί τον κίνδυνο για την υγεία του εμβρύου (Colon & Colon, 1999), ενώ εξαιρούνταν από τις περιόδους νηστείας. Οι αποβολές αιτιολογούνταν ως αποτέλεσμα διαμάχης και άγχους στο σπίτι, ισχυρών και δυσάρεστων οσμών, μεγάλου πόνου ή ανεπαρκούς διατροφής.

Αν όμως, η αφήγηση της Αγίας Γραφής συνδυαστεί με αρχαιολογικά ευρήματα, δίνεται η δυνατότητα να αποκτήσουμε ένα πιο ασφαλές πορτραίτο. Η French (2002) περιγράφει ότι οι Ιουδαίοι ζούσαν σε αγροτικές κοινότητες με μικρά οικογενειακά κτήματα, τα οποία φιλοξενούσαν όμως μεγάλες οικογένειες, αποτελούμενες από άτομα πολλών γενεών. Αυτή η συμβίωση

δημιουργούσε μεν σχέσεις αγάπης και φροντίδας, αλλά ταυτόχρονα έφερνε και τριβές. Ο τοκετός πραγματοποιούνταν με τη συμβολή μαιών, οι οποίες απολάμβαναν σεβασμό λόγω του ρόλου τους στη διαδικασία της γέννησης. Τόσο η Thurer (1994) όσο και η French (2002) επισημαίνουν ότι οι Ιουδαίοι έτρεφαν προτίμηση στα αρσενικά τέκνα, ανατρέφοντας όμως όλα τα παιδιά τους με τον ίδιο τρόπο. Η φροντίδα των παιδιών - παρόλο που βάσει της Αγίας Γραφής ήταν ευθύνη και υποχρέωση και των δύο γονέων - είχε επί της ουσίας ανατεθεί κυρίως στις γυναίκες της οικογένειας, ενώ υπήρχαν και τροφοί, οι οποίες πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους σε εύπορες οικογένειες (French, 2002). Σε καιρούς πολέμου και λιμού, η Αγία Γραφή περιγράφει τον θάνατο παιδιών από πείνα, αλλά και τον κανιβαλισμό μητέρων στα τέκνα τους, αλλά τέτοιες πρακτικές φαίνεται να αποτελούσαν εξαιρέσεις λόγω ακραίων συνθηκών.

Η αξία της γυναίκας στον Ιουδαϊκό κόσμο, κατά τα βιβλικά χρόνια, συνδεόταν με τη δυνατότητά της να τεκνοποιεί και, όπως ήδη ανέφερα, η στειρότητα θεωρούνταν αποτέλεσμα δυσμένειας και ατιμωτική συνθήκη. Όσες γυναίκες δεν μπορούσαν να αποκτήσουν παιδιά, συχνά υιοθετούσαν τα παιδιά των υπηρετριών τους, ειδάλως ο γάμος τους θα κατέληγε σε διαζύγιο ή, αν έμεναν χήρες, δεν θα υπήρχε κανείς να τις φροντίσει. Ο Θεός υποτίθεται ότι παραχωρούσε ένα μέρος της εξουσίας του στις μητέρες, οι οποίες θεωρούνταν – όπως κάθε τι – δικό του δημιούργημα. Σύμφωνα με το Ταλμούδ³, αν κατά τον τοκετό κινδύνευαν οι ζωές μητέρας και εμβρύου, τότε όφειλε να διαφυλαχθεί πρωτίστως η ζωή της μητέρας. Όμως, η Thurer (1994) εξηγεί ότι το Ταλμούδ συντέθηκε και εφαρμόστηκε πολύ αργότερα από την περίοδο που αναλύει, κατά την οποία οι γυναίκες έχαιραν εκτίμησης, αν τεκνοποιούσαν και έφεραν εις πέρας τις καθημερινές εργασίες που τους είχαν ανατεθεί. Περιγράφει ότι οι σύζυγοι αναφέρονταν στους άνδρες τους ως “Κύριε”, χαρακτηρισμός που αντιστοιχεί στη σχέση σκλάβου και αφέντη, ενώ η Παλαιά Διαθήκη τοποθετούσε τις συζύγους ανάμεσα στα υπόλοιπα περιουσιακά στοιχεία των ανδρών. Επίσης, στην Αγία Γραφή υπάρχει αναφορά για την προσφορά παρθένων κοριτσιών από τους ίδιους τους πατέρες τους σε εχθρούς, ώστε να μην ακουμπήσουν τους άνδρες της οικογένειας. Οι σύζυγοι και οι κόρες δεν αποκτούσαν κληρονομικά δικαιώματα, εκτός αν δεν υπήρχαν άρρενες απόγονοι. Οι άνδρες είχαν το δικαίωμα να εγκαταλείψουν τη σύζυγό τους, αλλά οι γυναίκες δεν μπορούσαν να ζητήσουν διαζύγιο (Thurer, 1994).

Παρόλο που στην Παλαιά Διαθήκη εμφανίζονται πολλές ισχυρές γυναικείες φιγούρες, όπως η Ραχήλ και η Λεία, ή η Ιουδήθ και η Εσθήρ, η σεξουαλικότητα των γυναικών στην ιουδαϊκή

3 Το Ταλμούδ είναι το βασικό κείμενο του ραββινικού Ιουδαϊσμού και αποτελεί την κύρια πηγή του σύγχρονου εβραϊκού θρησκευτικού νόμου, της χαλακά (halakha), καθώς και της εβραϊκής θεολογίας. Ως τη σύγχρονη εποχή, σε όλες σχεδόν τις εβραϊκές κοινότητες το Ταλμούδ υπήρξε κέντρο της εβραϊκής ζωής και θεμελιώδες στοιχείο της εβραϊκής σκέψης· συνήθως θεωρείτο οδηγός για την καθημερινή ζωή των απανταχού Εβραίων.
Πηγή: www.wikipedia.gr – accessed 3rd June 2019

κοινωνία παρέμενε ιδιαίτερα περιορισμένη. Η αγνότητα των κοριτσιών ήταν απαραίτητη πριν τον γάμο, ενώ σε αντίθετη περίπτωση θεωρούνταν ότι ντρόπιαζε τον πατέρα της. Η πολυγαμία αρχικά επιτρεπόταν για τους άνδρες, αλλά όχι και η πολυανδρία για τις γυναίκες, οι οποίες θεωρούνταν “πειρασμός” και ως εκ τούτου η σεξουαλικότητά τους έπρεπε να καταπιεστεί, για να μην “σκανδαλίσουν”. Συνολικά, βέβαια, η σεξουαλικότητα - εκτός του πλαισίου της οικογένειας - ήταν ένα ζήτημα που έχριζε ελέγχου για τους Ιουδαίους, καθώς διάφορες σεξουαλικές πρακτικές θεωρούνταν ανόσιες και άρα απαγορευμένες, σε αντίθεση με πολιτισμούς όπως αυτοί που αναφέραμε παραπάνω. Τέτοιες ήταν η μοιχεία, η αιμομιξία, η κτηνοβασία, ο σοδομισμός κ.ά. Εντός γάμου όμως, φαίνεται ότι η Ιουδαία μητέρα απολάμβανε τη σεξουαλική ικανοποίηση, ίσως περισσότερο από τις σύγχρονές της στην Ελλάδα ή τον ρωμαϊκό πολιτισμό, ενώ διαφυλάσσονταν και η σχέση φροντίδας με τα παιδιά της (Thurer, 1994).

1.3. Αναπαραγωγή, μητρότητα, σεξουαλικότητα: η γυναίκα, σύζυγος και μητέρα στην αρχαία Ελλάδα και Ρώμη.

Η εικόνα της γυναίκας και μητέρας κατά την Κλασική εποχή στην Ελλάδα, απαιτεί αρχικά την εξέταση της περίπτωσης της Αθήνας, η οποία υπήρξε τότε το κέντρο της ανάπτυξης του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Είναι σημαντικό να τονίσω εξ αρχής ότι η παρακάτω ανάλυση αφορά τις ελεύθερες γυναίκες και άνδρες στην πόλη της Αθήνας, όσες και όσους δηλαδή θεωρούνταν πολίτες – μετά το 451 π.Χ., πολίτης ήταν μόνο όποιος είχε γεννηθεί από ελεύθερους, Αθηναίους γονείς. Τόσο η Thurer (1994) όσο και η French (2002) συμφωνούν ότι οι Αθηναίοι εφάρμοζαν απόλυτα τον διαχωρισμό δημόσιου και ιδιωτικού βίου. Η δημόσια σφαίρα αφορούσε όλες τις δραστηριότητες της πόλεως, στις οποίες όμως είχαν δικαίωμα συμμετοχής αποκλειστικά και μόνο οι άνδρες. Οι γυναίκες θεωρούνταν κατώτερες, όχι μόνο σωματικά, αλλά και διανοητικά και ηθικά και ως εκ τούτου ήταν επιφορτισμένες με τη φροντίδα και τις εργασίες εντός του “οίκου” και μόνο. Για εκείνους, ο οίκος ήταν μία μικρογραφία της πόλεως, ήταν το περιβάλλον εντός του οποίου προετοιμάζονταν οι μελλοντικοί πολίτες, άρα ήταν ένα κρίσιμο στάδιο για τη διαμόρφωση της ιστορικής συνέχειας. Επίσης, και οι δύο ερευνήτριες συμερίζονται την άποψη ότι οι Αθηναίοι είχαν συστηματοποιημένη πλέον γνώση σχετικά με ζητήματα όπως η κύηση, ο τοκετός, η παιδική ηλικία και οι ανάγκες της, άρα οι επιλογές σχετικά με την οικογένεια λαμβάνονταν με συνείδηση και κατόπιν υπολογισμού.

Η Thurer (1994) περιγράφει ότι οι Αθηναίοι επέλεγαν τα παιδιά που θα μεγαλώσουν στην οικογένειά τους. Τα ποσοστά παιδικής θνησιμότητας ήταν ούτως ή άλλως υψηλά, αλλά ο πατέρας της οικογένειας – ο οποίος ήταν και ο “κύριος”, ο κυρίαρχος εντός του “οίκου”, όπως αναφέρει η French (2002) - επέλεγε ποια παιδιά θα μεγαλώσει στην οικογένειά του, δίνοντας προτεραιότητα στα υγιή, αρσενικά βρέφη, τα οποία γνώριζε με βεβαιότητα ότι ήταν καρπός του. Η εγκατάλειψη νεογνών ήταν συχνό φαινόμενο, αλλά έπρεπε να λάβει χώρα πριν τη δέκατη ημέρα, αυτή της ονοματοδοσίας, η οποία ήταν και η επίσημη είσοδος του βρέφους στην οικογένεια (Thurer, 1994). Η French (2002) σημειώνει ότι υπάρχουν ενδείξεις για τη χρήση μεθόδων αντισύλληψης, αλλά και για εκτρώσεις. Όπως επισημαίνει, μία έρευνα που διεξήγαγε ο Riddle (1992) ανέδειξε τη χρήση βοτάνων, τα οποία δρούσαν αντισυλληπτικά ή προκαλούσαν την – ηθελημένη – αποβολή του εμβρύου.

Τα ιστορικά και φιλοσοφικά κείμενα, που έχουν φτάσει ως τις μέρες μας, όπως αυτά του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη ή οι αρχαίες τραγωδίες και κωμωδίες, δίνουν χρήσιμες πληροφορίες για τις αντιλήψεις που επικρατούσαν εκείνη την εποχή για το γυναικείο φύλο. Η Thurer (1994)

αναφέρει ότι εκεί βρίσκουμε την άποψη ότι οι γυναίκες ήταν αναξιόπιστες, υπερβολικά παθιασμένες, ενώ μπορούσαν να δράσουν παραπλανητικά και επικίνδυνα για τους άνδρες. Χαρακτηριστικός άλλωστε ο μύθος της Πανδώρας, η οποία υποτίθεται ότι εξαπάτησε με τα χαρίσματά της τον Επιμηθέα, απελευθερώνοντας τελικά όλες τις ανθρώπινες συμφορές, θυμίζοντας τη φιγούρα της Εύας από την Παλαιά Διαθήκη. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι η “υστερία”, λέξη που χρησιμοποιούνταν επί αιώνες για να περιγράψει πλήθος ψυχολογικών ασθενειών, οι οποίες αποδίδονταν αποκλειστικά σε γυναίκες, προέρχεται από την λέξη “υστέρα” που σημαίνει μήτρα.

Η Thurer (1994) περιγράφει την κλασική αθηναϊκή κοινωνία ως βαθύτατα σεξιστική, με τις γυναίκες απόλυτα περιθωριοποιημένες. Δεν λάμβαναν πλήρη εκπαίδευση, ήταν περιορισμένες εντός του οίκου (δεν μπορούσαν να κινηθούν οπουδήποτε χωρίς τη συνοδεία πατέρα ή συζύγου), ενώ η ταυτότητά τους διαμορφωνόταν μόνο γύρω από τον ρόλο τους ως μητέρες, πόρνες ή σκλάβες. Επισημαίνει ότι οι Αθηναίοι κατέστειλαν τις συζύγους και τις κόρες τους, υποτιμούσαν τον ρόλο τους στην αναπαραγωγή ενώ ταυτόχρονα έχτιζαν φαλλικά μνημεία, χορηγούσαν τη λειτουργία δημόσιων πορνείων και δημιούργησαν μία μυθολογία, εντός της οποίας ο βιασμός ήταν κομμάτι της καθημερινότητας. Η σεξουαλική ικανοποίηση των γυναικών εντός γάμου δεν αποτελούσε καν ζητούμενο και οι Αθηναίες εμφανίζονται μάλλον σεξουαλικά ανικανοποίητες από τους συζύγους, τα πείη των οποίων περιγράφονται ως μικρά και λεπτά, ανίκανα να προκαλέσουν οργασμό – γι’ αυτό, ήταν μάλλον συνήθης η χρήση βοηθημάτων, όπως αυτά αναπαριστώνται σε αρχαιολογικά ευρήματα. Ήταν, κατά τη γνώμη της, η επιτομή του μισογυνισμού.

Η υποτίμηση της συμβολής των γυναικών στη διαδικασία της αναπαραγωγής, η οποία αποδεικνύει τη συνειδητή προσπάθεια για αιτιολόγηση της ανδρικής κυριαρχίας σε όλα τα πεδία, είναι σαφής και στην ελληνική μυθολογία, όπως περιγράφει η Thurer (1994). Ο Δίας, ο οποίος έχει φυσικά ερωτικές περιπέτειες με όσες γυναίκες επιθυμεί πέραν της συζύγου του, Ήρας, φέρνει στον κόσμο - χωρίς τη συμβολή κάποιας γυναίκας- την Αθηνά και την Αφροδίτη, που γεννώνται μέσα από το δικό του κορμί. Ο Αριστοτέλης εξαίρει τον ρόλο του άνδρα, ο οποίος προσφέρει τον απαιτούμενο “σπόρο” για τη δημιουργία του εμβρύου στο – περιγραφόμενο ως απόλυτα παθητικό – περιβάλλον της γυναίκας, η οποία απλώς κυοφορεί. Οι μητέρες παρουσιάζονται συχνά στις αρχαίες ελληνικές τραγωδίες ως δολοπλόκες, επικίνδυνες, ανήθικες και – κυρίως – αναλώσιμες, ιδίως όταν προσβάλλεται η τιμή του “οίκου”, δηλαδή συνήθως του πατέρα. Η Μήδεια, η οποία σκοτώνει τα παιδιά της για να εκδικηθεί τον σύζυγό της, αλλά και η Κλυταιμνήστρα, η οποία σκοτώνει τον σύζυγό της, Αγαμέμνονα, για να εκδικηθεί για τη θυσία της κόρης τους, Ιφιγένειας είναι μόνο δύο από τις κυριότερες αναπαραστάσεις που συναντούμε. Στην πρώτη αποδίδονται χαρακτηριστικά επικίνδυνης μάγισσας, ενώ η δεύτερη αξίζει τελικά την τιμωρία του θανάτου από τον ίδιο τον γιο

της, αφού η ζωή του Αγαμέμνονα έχει μεγαλύτερη αξία από τη δική της για την οικογένεια, αλλά και τους θεούς (Thurer, 1994).

Στη βάση όσων περιέγραψα παραπάνω, φαίνεται ότι η μητρότητα δεν αποτελούσε μία σαφή επιλογή για τη γυναίκα στην Αρχαία Αθήνα, ήταν όμως η μόνη επιλογή για την όποια κοινωνική καταξίωση μπορούσε αυτή να απολαύσει. Η στειρότητα ήταν, και σε αυτή την περίπτωση, αίτιο διαζυγίου, αλλά παράλληλα οι γυναίκες έπρεπε να φέρνουν στον κόσμο τόσους άνδρες απογόνους, όσους άντεχε η οικογένεια, ώστε να μην υπάρξει πρόβλημα με την κατανομή της κληρονομιάς. Τα παιδιά δεν εκτιμώνταν ως τέτοια, αλλά στη βάση της δυνατότητάς τους να εξελιχθούν σωματικά και πνευματικά, ώστε να αποτελέσουν χρήσιμους πολίτες – ή, έστω να φέρουν στη ζωή και να αναθρέψουν τους επόμενους. Ο τοκετός γινόταν παρουσία μόνο της μαίας, με τους άνδρες απόντες, ενώ όπως περιγράφουν τόσο η Thurer (1994) όσο και η French (2002), κεντρικό ρόλο έπαιζε ο θηλασμός, ο οποίος λάμβανε χώρα κυρίως μακριά από το βλέμμα ανδρών – ακόμα και του πατέρα. Όμως, η Thurer (1994) επισημαίνει ότι για τις εύπορες Αθηναίες, υπήρχε και η επιλογή της τροφού, η οποία συχνά προτιμώνταν όχι μόνο λόγω αδυναμίας της μητέρας να θηλάσει – ίσως λόγω και του νεαρού της ηλικίας της, όπως εξηγεί η French (2002) – αλλά και λόγω μίας σειράς άλλων προτερημάτων: αρχικά, η μητέρα μπορούσε να επιστρέψει σε όλες τις εργασίες της απερίσπαστη, ενώ παράλληλα ήταν διαθέσιμη άμεσα για σεξουαλική επαφή με τον σύζυγό της. Επίσης, το στήθος της δεν επηρεαζόταν, ενώ δινόταν η δυνατότητα σε ανύπαντρες γυναίκες να ασκήσουν μία αξιοσέβαστη εργασία – ειδάλλως, θα κατέληγαν πιθανώς στην πορνεία.

Η Thurer (1994) δίνει βέβαια και μία δεύτερη προοπτική στην επιλογή τροφού, θεωρώντας ότι ήταν ίσως και μία επιλογή αποστασιοποίησης από το βρέφος, που εξηγείται κατά τη γνώμη της από την καταπίεση που βίωναν οι γυναίκες, η οποία πιθανόν τους δημιουργούσε ανάμεικτα συναισθήματα απέναντι στους απογόνους τους. Εξηγεί ότι η αντιμετώπισή τους ως όντα κατώτερα από την αθηναϊκή κοινωνία, ήδη από την παιδική ηλικία, πιθανόν δημιουργούσε αισθήματα εγωκεντρισμού και αντάρεςκειας, με αποτέλεσμα να γίνεται τελικά δύσκολο το να αγαπήσουν ολοκληρωτικά τα τέκνα τους. Αντίθετα, ανέπτυσαν αυτό που ψυχαναλυτές ονομάζουν “ναρκισσιστική προσωπικότητα”, αντλώντας κυρίως ικανοποίηση αλλά και καταξίωση από τον ρόλο τους ως μητέρες, καθώς τα παιδιά τους γίνονταν εργαλεία στην προσπάθεια για ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης και βελτίωση της κοινωνικής τους θέσης (Thurer, 1994).

Από την άλλη, πρέπει να εξετάσουμε και την περίπτωση της Σπάρτης, η οποία ήταν, κατά την ίδια περίοδο, το αντίπαλον δέος απέναντι στην Αθήνα, στρατιωτικά, πολιτικά αλλά και σχετικά με την κοινωνική οργάνωση και την κουλτούρα. Οι Σπαρτιάτες ήταν μία κοινωνία δομημένη ιεραρχικά, αλλά και σε διαρκή πολεμικό συναγερμό. Όπως αναφέρει η French (2002), οι ενήλικες άνδρες περνούσαν τον περισσότερο χρόνο σε στρατόπεδα μακριά από τις συζύγους και τα παιδιά

τους. Έτσι, το βάρος της φροντίδας και της ανατροφής έπεφτε εξ' ολοκλήρου στον γυναικείο πληθυσμό που έμενε πίσω στη Σπάρτη, με τους πατέρες όμως να έχουν το αποκλειστικό δικαίωμα θανάτωσης όσων απογόνων ήταν μη αρτιμελή ή δεν προβλεπόταν να επιζήσουν – απόφαση που λάμβαναν μετά από σύσκεψη με τη μαία. Η French (2002) επισημαίνει ότι αυτή αποτελούσε μία πρώιμη μορφή ευγονικής, καθώς οι Σπαρτιάτες, σε αντίθεση με τους Αθηναίους, επέλεγαν οι μητέρες να έχουν περάσει το 20ο έτος της ηλικίας τους, ώστε να είναι υψηλότερες οι πιθανότητες να γεννήσουν ένα υγιές και δυνατό παιδί, ενώ οι σύζυγοι μεγαλύτερης ηλικίας παραχωρούσαν τις συζύγους τους σε νεότερους άνδρες, επειδή θεωρούσαν ότι το σπέρμα τους μπορεί να ήταν υψηλότερης ποιότητας.

Οι γυναίκες αναλάμβαναν εξ ολοκλήρου την ανατροφή των απογόνων τους, ενώ θήλαζαν τα μωρά τους, συχνά ταυτόχρονα με τη συμβολή και τροφού. Η πειθαρχία που αναμενόταν από τους ενήλικες, διδάσκονταν από τη νηπιακή ηλικία, ώστε να δημιουργείται η απαιτούμενη συνείδηση για τον αυστηρό τρόπο ζωής. Παρά το γεγονός ότι ήταν επιφορτισμένες με το σύνολο των καθημερινών εργασιών, η Thurer (1994) εξηγεί ότι οι Σπαρτιάτισσες έχαιραν μεγαλύτερου σεβασμού σε σχέση με τις Αθηναίες, ακριβώς γιατί η γέννηση και φροντίδα των μελλοντικών Σπαρτιατών θεωρούνταν έργο ιδιαίτερα σημαντικό.

Η Αρχαία Ρώμη φαίνεται να ακολούθησε σε πολύ μεγάλο βαθμό την κοινωνική οργάνωση και κουλτούρα των αρχαίων ελληνικών πόλεων, τις οποίες κατέκτησε. Η διάκριση “πόλις” και “οίκου” ως η δημόσια και η ιδιωτική σφαίρα αντίστοιχα, συνεχίστηκε αν και όπως αναφέρει η French (2002) πλέον ο “οίκος” ήταν η “familia”, η οποία περιελάμβανε το σύνολο των μελών της οικογένειας καθώς και το σύνολο της περιουσίας τους – γη, ιδιοκτησίες, αντικείμενα, αλλά και σκλάβους, ενώ η πυρηνική οικογένεια ήταν το “domus”. Η familia, επί της οποίας εφαρμοζόταν το ρωμαϊκό δίκαιο, αλληλεπιδρούσε με το κράτος, ενώ το domus αποτελούσε την ιδιωτική σφαίρα, τη στενή οικογενειακή ζωή. Ο απόλυτος άρχων ήταν ο “pater familias”, ο αντίστοιχος “κύριος”, ο οποίος λάμβανε όλες τις αποφάσεις, ενώ είχε το δικαίωμα ακόμα και να αφαιρέσει τη ζωή οποιουδήποτε μέλους της οικογένειας – μετά όμως από οικογενειακό συμβούλιο, στο οποίο συμμετείχαν όλοι οι ενήλικες, άνδρες και γυναίκες (French, 2002).

Εντός αυτού του περιβάλλοντος, ήταν αρκετά συνήθης η πρακτική του διαζυγίου και ενός δεύτερου γάμου, πρακτική που, όπως αναφέρει η French (2002), δεν διατάρασσε όμως ιδιαίτερα τις ισορροπίες εντός των οικογενειών. Οι Ρωμαίοι υποχρεώνονταν διά νόμου να μεγαλώσουν έως την ενηλικίωση όλα τα αρσενικά παιδιά και τουλάχιστον το πρώτο από τα θηλυκά, ενώ η εκπαίδευσή των υιών ήταν αρχικά ευθύνη των πατέρων – αργότερα, προστέθηκαν και οι παιδαγωγοί, όπως συνέβαινε και στην αρχαία Αθήνα. Επίσης, όλοι οι απόγονοι, ανεξαρτήτως φύλου είχαν δικαίωμα στην κληρονομιά. Οι μητέρες είχαν ιδιαίτερο ρόλο στην ανατροφή και φροντίδα των τέκνων τους,

όχι μόνο κατά τη βρεφική και νηπιακή ηλικία, αλλά έως την εφηβεία και την ενηλικίωση, καθώς θεωρούνταν προστάτες των συμφερόντων τους, αλλά και οι φιγούρες που μπορούσαν να μετριάσουν την οργή των πατέρων, να επηρεάσουν – έστω και πίσω από τις “κουρτίνες” - τις αποφάσεις τους (French, 2002). Η Thurer (1994) επισημαίνει ότι η κοινωνική ανέλιξη και η ανάπτυξη του σεβασμού προς τις γυναίκες δια μέσω των απογόνων τους, έφτασε στο απόγειό της κατά τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, καθώς οι μητέρες αποκτούσαν εξουσία μέσα από την ανέλιξη των υιών τους σε θέσεις ευθύνης, ανέλιξη η οποία πολλές φορές είχε ενορχηστρωθεί από τις ίδιες, χωρίς να βρίσκονται στο προσκήνιο. Επίσης, τονίζει ότι τα περιστατικά εγκατάλειψης βρεφών, αλλά και παιδικής πορνείας συνεχίστηκαν και κατά την περίοδο αυτή, ενώ δημιουργήθηκε και η πρακτική του ευνουχισμού νεαρών αγοριών. Και οι δύο ερευνήτριες συμφωνούν ότι η διαίωσιση των οικογενειών ήταν πρόκληση σε ορισμένες περιπτώσεις, λόγω του ιδιαίτερα υψηλού ποσοστού θνησιμότητας, αλλά πιθανόν λόγω και της απροθυμίας των γυναικών να φέρουν στον κόσμο απογόνους, όσο εκείνες αποκτούσαν μεγαλύτερη εξουσία και – σχετική – ελευθερία κινήσεων. Η French (2002) καταλήγει ότι ο δεσμός των γονέων με τους απογόνους τους φαίνεται να γινόταν ολοένα και ισχυρότερος με το πέρασμα των αιώνων, αν και η Thurer (1994) επισημαίνει ότι και οι ρωμαϊκές οικογένειες δεν ενδιαφέρονταν τόσο για την ικανοποίηση της επιθυμίας των παιδιών, όσο για το να εμφυσήσουν τις αξίες αλλά και τις γνώσεις που ήταν απαραίτητες για τη συλλογική εξέλιξη του πολιτισμού τους. Η επιτυχία αυτής της διαδικασίας έδινε μεγαλύτερη κοινωνική αξία και στους ίδιους τους γονείς.

1.4. Αναπαραγωγή, μητρότητα, σεξουαλικότητα: η γυναίκα, σύζυγος και μητέρα κατά την περίοδο του Μεσαίωνα.

Ο Μεσαίωνας ορίζεται ιστορικά ως η περίοδος της ευρωπαϊκής ιστορίας, που ακολούθησε την πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, περίπου το 500 μ.Χ. και εκτείνεται έως και τον 15ο αιώνα μ.Χ. Το γεγονός που διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην εκ νέου διαμόρφωση της εικόνας της γυναίκας κατά τη μεσαιωνική περίοδο ήταν η επικράτηση του Χριστιανισμού στην Ευρώπη, ήδη κατά τους τελευταίους αιώνες της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Η βασική αναπαράσταση, γύρω από την οποία διαμορφώνεται ο ιδεότυπος της μητέρας εκείνη την εποχή, είναι η Παρθένος Μαρία, η Παναγία, η οποία ως μητέρα του Ιησού Χριστού κατέχει σημαντικό ρόλο στην αφήγηση της Καινής Διαθήκης. Η αγνότητά της, η σεμνότητα, η πίστη της στον Θεό και τα σχέδιά του, η απόλυτη αφοσίωσή της στον υιό της και Υιό του Θεού, ο πόνος της κατά τον θάνατό του την καθιστούν εδώ και αιώνες μία αρχετυπική μητρική φιγούρα. Όμως, όπως περιγράφει η Thurer (1994), ο Μεσαίωνας ήταν μία ιστορική περίοδος γεμάτη αντιφατικές εικόνες, που κινούνταν μεταξύ των εντολών της χριστιανικής Εκκλησίας και της ίδιας της πραγματικότητας, η οποία απείχε παρασάγγας. Η μητρότητα μπορεί για την Παναγία να ήταν ο λόγος που εξυμνούνταν, αλλά για τις γυναίκες στα μεσαιωνικά χρόνια ήταν ο λόγος που τους στερούσε το δικαίωμα στην αγιοποίηση μέχρι τον 13ο αιώνα. Η αντίληψη της χριστιανικής εκκλησίας σε σχέση με τη σεξουαλικότητα και τη σεξουαλική επαφή ήταν αυτό που καθόριζε επί της ουσίας κάθε πλευρά της γυναικείας εικόνας. Το σεξ ανάμεσα στο ζεύγος απαγορευόταν αρχικά κάθε Τετάρτη, Παρασκευή και Κυριακή, καθ' όλες τις ημέρες σημαντικών εορτών, κατά τη διάρκεια της νηστείας, αλλά και πριν τη Θεία Κοινωνία. Όπως επισημαίνει η Thurer (1994), ακόμα και οι στάσεις κατά τη διάρκεια του σεξ ήταν υπό τον έλεγχο της εκκλησίας: η μόνη αποδεκτή ήταν η λεγόμενη “ιεραποστολική”.

Η αγαμία θεωρούνταν ηθικά ανώτερη από τον έγγαμο βίο, ο οποίος – αν και με τους περιορισμούς που περιέγραφα παραπάνω – είχε διαβρωθεί από τη σεξουαλική επαφή. Για τους Χριστιανούς, αμαρτία ήταν και όλα όσα μπορεί να προκύψουν από τη σεξουαλικότητα των ανθρώπων: η μοιχεία, η άμβλωση, το διαζύγιο, η αυτοϊκανοποίηση, οι “γαργαλιστικές” σκέψεις, αλλά και η διακοπτόμενη συνουσία – η οποία προφανώς δεν απέβλεπε στη δημιουργία απογόνων. Το σώμα και ιδίως το γυναικείο σώμα θεωρούνταν αίτιο σκανδαλισμού και οι γυναίκες επικίνδυνες, λόγω της σαηγευτικής επίδρασης που μπορούσαν να έχουν. Σε αυτό το σημείο, κυρίαρχο ρόλο διαδραμάτιζε και πάλι η εικόνα της βιβλικής Εύας, η οποία χρησιμοποιούνταν ως το παράδειγμα της αδύναμης, ανυπάκουης γυναίκας, η οποία μπορούσε να προκαλέσει όλα τα δεινά, εάν δεν

βρισκόταν υπό την κυριαρχία κάποιου άνδρα. Όπως τονίζει, η Thurer (1994), αυτή η αναφορά ήταν η απαρχή της φυσιολογικοποίησης της κατωτερότητας των γυναικών.

Απέναντι στην Εύα αλλά και σε όλες τις γυναίκες της εποχής, στεκόταν το υπόδειγμα γυναίκας και μητέρας που ήταν η Παρθένος Μαρία. Έμεινε έγκυος χωρίς ποτέ να έρθει σε επαφή με κάποιον άνδρα, ο παρθενικός της υμένας παρέμεινε ανέγγιχτος και αφιερώθηκε με όλη την ψυχή της στη θέληση του Θεού και τη φροντίδα του γιου της, Ιησού Χριστού. Η κάθε γυναίκα έπρεπε να αισθάνεται κατώτερη σε σχέση με εκείνη (Thurer, 1994).

Οι οικογένειες πριν τον 16ο αιώνα ήταν πολύ μεγάλες, καθώς περιελάμβαναν πολλά μέλη διαφορετικών γενεών, όπως ανέφερα παραπάνω. Η Thurer (1994) εξηγεί ότι αυτή η συνθήκη, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το σπίτι δεν αποτελούσε απλώς στέγη της οικογένειας, αλλά και παραγωγική μονάδα, δημιουργούσε διαπροσωπικές σχέσεις που βασιζόνταν όχι τόσο στο συναισθηματικό δέσιμο, όσο στην κάλυψη των κοινών αναγκών. Οι γάμοι συχνά πραγματοποιούνταν ως αποτέλεσμα ψυχρών οικονομικών υπολογισμών, ενώ η αγάπη και η τρυφερότητα ανάμεσα στο ζευγάρι ήταν σε δεύτερη μοίρα, τα συναισθήματα αναπτύσσονταν – αν αναπτύσσονταν – κατά τη διάρκεια της συμβίωσης.

Ο Γάλλος ιστοριογράφος Philippe Ariès περιέγραφε το 1962 στο βιβλίο του *Centuries of Childhood*, ότι η διάκριση παιδικής ηλικίας και ενηλικίωσης στον Μεσαίωνα δεν ήταν σαφής, ενώ συνακόλουθα δεν υπήρχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις ανάγκες και τις επιθυμίες των παιδιών, τα οποία ελλείπουν από τις αναπαραστάσεις εκείνης της εποχής. Οι γονείς “αγαπούσαν ατροφικά”, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, καθώς οι συνθήκες διαβίωσης δεν επέτρεπαν, ούτε ενθάρρυναν κάτι διαφορετικό. Η βρεφική και παιδική θνησιμότητα ήταν πολύ συχνό φαινόμενο, με αποτέλεσμα οι γονείς να αποφεύγουν να επενδύσουν συναισθηματικά, ενώ ταυτόχρονα ο μεγάλος αριθμός γεννήσεων δεν επέτρεπε να δώσουν ιδιαίτερη σημασία σε κανένα από τα τέκνα τους. Έτσι, τα παιδιά έμεναν χωρίς επίβλεψη για ώρες ολόκληρες, ή επιβλέπονταν από τροφούς, καθώς η ζωή τους δεν είχε την αξία που της δόθηκε αργότερα (Ariès, 1962). Πολλά εξ αυτών, δεν κατάφεραν τελικά να επιζήσουν και, όπως αναφέρει ο Ariès (1962), οι διαδικασίες κήδευσής τους, οι οποίες δεν είχαν κάποια ιδιαίτερη μεγαλοπρέπεια, ούτε σημαντική έκφραση συναισθημάτων θρήνου εκ μέρους των γονέων, αντανακλούν τη σημασία που δινόταν στην παιδική ζωή. Όσα τελικά επιζούσαν πέραν των 7 ετών αναλάμβαναν ευθύνες αντίστοιχες με των ενηλίκων, εργάζονταν, ώστε να συντηρηθεί η οικογένεια.

Ο Ariès (1962) επιχειρηματολογεί στη βάση του ότι η ιδέα της πυρηνικής οικογένειας, όπως αναπτύχθηκε αργότερα, αλλά και το συνακόλουθο συναισθηματικό δέσιμο μεταξύ των μελών της, δεν υπήρχαν τότε, καθώς το σπίτι ήταν ανοιχτό σε κάθε μέλος της κοινότητας, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει καν αίσθηση ιδιωτικότητας. Στις μεσαιωνικές κοινωνίες, όπως περιγράφει, κάθε

πλευρά της “ιδιωτικής ζωής” ήταν υπό τη μόνιμη εποπτεία των μελών της κοινότητας, αλλά και υπό τον αυστηρό έλεγχο της εκκλησίας, γεγονός που είχε σημαντικές συνέπειες στον συναισθηματικό κόσμο αλλά και στις διαπροσωπικές σχέσεις των τότε ανδρών και γυναικών. Οι γάμοι, όπως ανέφερα και παραπάνω, δεν συνάπτονταν από αγάπη ή έρωτα – τα οποία συναισθήματα μπορούσαν να σταθούν, μάλιστα, εμπόδιο σε έναν προσυμφωνημένο γάμο - αλλά ήταν ένα συμβόλαιο, μία οικονομική πράξη ανάμεσα σε δύο οικογένειες. Άλλωστε, η σεξουαλική επαφή θεωρούνταν, σύμφωνα και με την χριστιανική εκκλησία, ένα αναγκαίο αμάρτημα, το οποίο είχε ως μόνο σκοπό την τεκνοποιία και όχι την απόλαυση. Οι γυναίκες δεν είχαν το δικαίωμα να αρνηθούν την σεξουαλική επαφή με τον σύζυγό τους, ούτε όμως και να ευχαριστηθούν κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας. Η ευτυχία, όπως αναφέρει η Thurer (1994), ήταν υπόσχεση για τη μετά θάνατον ζωή σύμφωνα με την Εκκλησία, όχι ζητούμενο επί του παρόντος εκείνη την περίοδο.

Η εικόνα του θείου βρέφους, όπως αυτό περιγράφεται στην Αγία Γραφή, θα μπορούσε να αποτελεί τον ιδεότυπο των παιδιών κατά τα μεσαιωνικά χρόνια, όπως περιγράφει η Thurer (1994). Αθωότητα, εντυπωσιακές αντιδράσεις σε καθετί νέο, δυνατότητα να αντιλαμβάνονται έννοιες και συναισθήματα που οι κυνικοί ενήλικες αδυνατούν να συλλάβουν, ήταν μόνο ορισμένα από τα χαρακτηριστικά που προσέδωσε στα παιδιά η βιβλική εικόνα του θείου βρέφους. Όμως, αργότερα, η έννοια της αμαρτίας, κεντρική για τη χριστιανική θρησκεία, αποδείχθηκε πιο πολύπλοκη. Το ερώτημα του εάν οι άνθρωποι γεννιόμαστε απολύτως αθώοι, απαλλαγμένοι από κάθε αμαρτία και ανίκανοι να προκαλέσουμε εξαρχής κακό, ή κουβαλάμε από την πρώτη στιγμή το προπατορικό αμάρτημα και μία έντονη, αχαλίνωτη σεξουαλικότητα – όπως πολλούς αιώνες αργότερα παρατήρησε και ο Φρόντ – αποτελούσε μία διαρκή αναζήτηση για την Εκκλησία, η οποία φαίνεται ότι κατέληξε προοδευτικά στο δεύτερο. Άλλωστε και η βάφτιση μετατράπηκε, μέσα σε τέσσερις αιώνες, από τελετή υποδοχής ενός νέου μέλους στην Εκκλησία σε τελετή κάθαρσης από τα αμαρτήματά του – κάτι που ισχύει έως τις μέρες μας, αρκεί να αναλογιστούμε τη χρήση της ερώτησης “αποτάσσεσαι τον Σατανά” και την απάντηση του αναδόχου εκ μέρους, υποτίθεται, του βρέφους “απεταξάμην”. Στη μεσαιωνική εργογραφία και λογοτεχνία, τα παιδιά εμφανίζονται ως βασανισμένα πλάσματα, τα οποία υφίστανται κάθε μορφή βίας, με συχνότερη την εγκατάλειψη από τους γονείς. Η Thurer (1994) παρατηρεί ότι αυτή η απεικόνιση μπορεί να εκφράζει αφενός τη συμπόνια και την αγάπη απέναντι στα παιδιά, αλλά αφετέρου επρόκειτο μάλλον και για αναπαράσταση της πραγματικότητας, η οποία ήταν όντως πολύ σκληρή.

Η Thurer (1994) εξηγεί ότι κατά την πρώιμη μεσαιωνική περίοδο, από το 500- 1000 μ.Χ., η κάθε ανθρώπινη ζωή είχε μία συγκεκριμένη αξία, καθορισμένη ως χρηματική αποζημίωση. Μία γυναίκα σε ηλικία ικανή για κυοφορία είχε υψηλή αξία, σχεδόν αντίστοιχη με την αξία του άνδρα ίδιας ηλικίας. Σύμφωνα με τις λίγες πρωτογενείς πηγές που υπάρχουν, όπως αναφέρει η Thurer

(1994), κατά την περίοδο εκείνη οι μητέρες είχαν το δικαίωμα να θεωρούνται κηδεμόνες των παιδιών τους, να κληρονομούν περιουσιακά στοιχεία, να έχουν προσωπική ιδιοκτησία, είχαν δηλαδή κάποια οικονομική ανεξαρτησία. Η χριστιανική πίστη είχε εξαπλωθεί ευρέως στη Δύση και είχε επηρεάσει, όπως προανέφερα, πολλές πλευρές της καθημερινής ζωής αλλά και του έγγαμου βίου: οι άνδρες δεν είχαν πλέον το δικαίωμα να διατηρούν παλλακίδες, η μοιχεία και ο βιασμός αντιμετωπίζονταν με αυστηρότητα, η πολυγαμία καταγγέλλονταν, οι γάμοι μεταξύ παιδιών απαγορεύθηκαν, όπως και η αιμομιξία, ενώ τοποθετήθηκαν περισσότερα εμπόδια στην απόκτηση διαζυγίου. Έτσι, υποθέτει η Thurer (1994), οι γυναίκες προστατεύονταν σε έναν βαθμό από τις απαγωγές και τους βιασμούς, που μάλλον ήταν συχνό φαινόμενο μέχρι τότε, ενώ μπορούσαν να μεγαλώσουν τα παιδιά τους σε σταθερότερο περιβάλλον, χωρίς να ανησυχούν διαρκώς ότι ο σύζυγός τους θα τις εγκαταλείψει. Όμως, παρά τα προαναφερθέντα “προνόμια”, η Thurer (1994) επισημαίνει ότι τότε ήταν που οι γυναίκες έχασαν κάθε δικαίωμα επί του σώματός τους: η αντισύλληψη και η άμβλωση, πρακτικές που όπως προανέφερα ήταν διαδεδομένες σε κάποιους πολιτισμούς παλαιότερα, τώρα απαγορεύονταν, καθώς ο γάμος – άρα και το σεξ – είχε ως μόνο σκοπό την απόκτηση παιδιών. Ο Χριστιανισμός έθεσε επίσης εμπόδια στην εγκατάλειψη παιδιών, γεγονός που, όπως σημειώνει η Thurer (1994), καθιστά σαφές ότι αποτελούσε μία συνήθη πρακτική, όπως προανέφερα. Αν και πολλοί μελετητές φαίνεται να αποδίδουν την εγκατάλειψη ανηλίκων στην απόγνωση των γονέων λόγω της οικονομικής τους δυσπραγίας, η Thurer (1994) θεωρεί ότι η συνήθης πρακτική της εγκατάλειψης σε μοναστήρια και ορφανοτροφεία, πολλές φορές υπό τη δικαιολογία της αφιέρωσης του βρέφους στον Θεό, αποτελούσε απλώς μία προσπάθεια να απαλλαγούν από την φροντίδα ενός ακόμη μέλους της οικογένειας, γνωρίζοντας παράλληλα ότι αυτό θα επιβιώσει. Άλλωστε, αναφέρει ότι έχουν καταγραφεί και αρκετά περιστατικά ακούσιας (;) θανάτωσης παιδιών κατά τη διάρκεια του ύπνου με τους γονείς, τα οποία όμως η εκκλησία διερευνούσε ως πιθανές παιδοκτονίες εκ προθέσεως, πράξη που ήταν, όπως προανέφερα, καταδικαστέα από την εκκλησία.

Από το 1000- 1400 μ.Χ. υπήρξε έντονη οικονομική ανάπτυξη, η οποία οδήγησε σταδιακά και στην παραγωγή περισσότερων εγγράφων, τα οποία μας δίνουν σημαντικά στοιχεία για τη θέση της γυναίκας, αλλά και των παιδιών εκείνη την περίοδο. Η Thurer (1994) τονίζει ότι, όσο κι αν υπάρχουν φιλοσοφικά και εκκλησιαστικά κείμενα της περιόδου, τα οποία υποτιμούν τον ρόλο της γυναίκας στη σύλληψη και την αναπαραγωγική διαδικασία συνολικά, οι μαίες γνωρίζουν και εξαίρουν τη σημασία τους, αποδεικνύοντας ότι οι αντιφάσεις ήταν καθοριστικό στοιχείο των μεσαιωνικών χρόνων. Οι γυναίκες ήταν συχνά μόνες τους στο σπίτι, για την ασφάλεια και την επιβίωση του οποίου έφεραν την αποκλειστική ευθύνη, με τους συζύγους να λείπουν συχνά σε πολεμικές συρράξεις. Ήταν συχνό φαινόμενο για ένα παιδί το να χρησιμοποιεί το μητρώνυμο αντί

του πατρώνυμου, υπονοώντας με αυτόν τον τρόπο ότι κάτοχος της γης ήταν η μητέρα. Σε ορισμένες μάλιστα περιοχές, όπως αναφέρει η Thurer (1994) οι γυναίκες μαζί με τη γη αποκτούσαν και ορισμένα εργασιακά αλλά και νομικά δικαιώματα. Ανάμεσα σε άλλα, συνέχισαν να έχουν το δικαίωμα να κληρονομήσουν, ενώ απέκτησαν και τη δυνατότητα να ασκούν μήνυση.

Πέραν της μητρότητας, οι γυναίκες μπορούσαν πλέον να επιλέξουν και έναν άλλο ρόλο, αυτόν της μοναχής και ηγουμένης, μέσω του οποίου είχαν τη δυνατότητα να σπουδάσουν και να αποκτήσουν μία δουλειά καλύτερη και λιγότερο κουραστική από αυτή των χωρικών. Παρ' όλα αυτά, η Thurer (1994) εξηγεί ότι οι γυναίκες παρέμεναν, λιγότερο ή περισσότερο, υπό την εξουσία του πατέρα, αρχικά και του συζύγου, αργότερα. Παρέμεναν, επίσης, εξοβελισμένες από τη δημόσια ζωή και τα αξιώματα.

Τα παιδιά αποτελούσαν, όπως αναφέρει η ίδια, χρήσιμα μέλη των φτωχών και μέσων οικογενειών, οι οποίες τους αξιοποιούσαν στις εργασίες τους από την ηλικία των πέντε – έξι ετών, ενώ για τις εύπορες οικογένειες ήταν οι απαιτούμενοι κληρονόμοι, με το πρώτο αρσενικό τέκνο να είναι πλέον ο επίσημος κληρονόμος και τις κόρες να δικαιούνται προίκα, ώστε να νυμφευθούν. Επίσης, ήταν σημαντικό να συνεχίζονται οι γεννήσεις, ιδίως σε μία συνθήκη όπου οι άνθρωποι παντρεύονταν σε μεγάλη ηλικία – για την εποχή, εφόσον οι γιοι έπρεπε να περιμένουν τον θάνατο του πατέρα για να κληρονομήσουν την περιουσία του και να γίνουν οικονομικά ανεξάρτητοι – και πέθαιναν γρήγορα, συχνά χωρίς να προλάβουν να τεκνοποιήσουν. Αυτό, σε συνδυασμό με τα υψηλά ποσοστά παιδικής θνησιμότητας, θα μπορούσε να δημιουργήσει δημογραφικό ζήτημα, αν δεν .

Τα συναισθήματα και η σχέση μητέρας- παιδιού περιγράφονται και σε αυτή την περίοδο ως αντιφατικά από την Thurer (1994). Από τη μία, υπάρχουν αναφορές για ενδείξεις τρυφερότητας και αγάπης από πλευράς των γονέων, για την παροχή παιχνιδιών, αλλά και για έντονα θρηνητικές αντιδράσεις μετά τον θάνατο κάποιου βρέφους ή παιδιού. Από την άλλη, η πρακτική της τροφού, η οποία συχνά εγκατέλειπε το θηλασμό του δικού της βρέφους προς όφελος του βρέφους κάποιας εύπορης οικογένειας – καθώς, τότε θεωρούνταν ανεπίτρεπτο να θηλάζει κάποια περισσότερα από ένα παιδιά – το οποίο μπορεί να ανέτρεφε μέχρι να σταματήσει ο θηλασμός ή και αργότερα, παρέμενε διαδεδομένη, με αποτέλεσμα οι βιολογικοί γονείς να αποξενώνονται πλήρως. Βέβαια, οι χωρικές, οι οποίες δεν είχαν τη δυνατότητα συμβολής από τροφό, φαίνεται να έφερναν στον κόσμο συχνά περισσότερα από δέκα παιδιά, ενώ όλη τους η ζωή περιγράφεται ως ένας αέναος κύκλος γεννήσεων και θηλασμού. Μέθοδοι αντισύλληψης και άμβλωσης, όπως φίλτρα και βότανα, υπήρχαν και χρησιμοποιούνταν, παρά τις απαγορεύσεις της Εκκλησίας, αλλά όχι με ιδιαίτερη συχνότητα. Οι γυναίκες γνώριζαν ότι η κύηση και ειδικά ο τοκετός, ο οποίος ακόμα πραγματοποιούνταν μόνον με τη βοήθεια και την παρουσία μαίας, ήταν μία διαδικασία επικίνδυνη

που μπορούσε να κοστίζει και τις δύο ζωές. Τέλος, η εγκατάλειψη παιδιών συνεχιζόταν, αν και ο αριθμός τέτοιων περιστατικών μειώθηκε κατά τον 11ο και 12ο αιώνα μ.Χ, ενώ υπήρχαν και πολλοί θάνατοι παιδιών από ατυχήματα, τα οποία πολλές/οι μελετητ(ρι)ές αποδίδουν σε έλλειψη προσοχής από πλευράς των γονέων ή ακόμα και σε αδιαφορία. Βάσει όλων των παραπάνω, καταλήγει η Thurer (1994), η εξαγωγή ενός ασφαλούς συμπεράσματος για την πραγματικότητα και την καθημερινότητα γυναικών και παιδιών είναι δύσκολη, ακριβώς γιατί οι διαθέσιμες εικόνες από την περίοδο παραμένουν αντιφατικές.

Κατά την ύστερη μεσαιωνική περίοδο, η οποία τοποθετείται περίπου από το 1350- 1500 μ.Χ., ξεκίνησε η ανάπτυξη του κινήματος της Αναγέννησης⁴, γεγονός που επηρέασε ιδιαίτερα την εικόνα της γυναίκας και μητέρας της περιόδου. Όπως αναφέρει η Thurer (1994), η τέχνη δημιούργησε το πρότυπο της γυναικείας ομορφιάς, περιθωριοποιώντας όσες δεν χωρούσαν ή δεν συμμορφώνονταν με αυτό. Η πολιτική και θρησκευτική ζωή οργανώθηκε γύρω από κωδικοποιημένους κανόνες, ενώ παράλληλα δημιουργήθηκε και μία γραφειοκρατία σε διάφορους θεσμούς, αποτελούμενη αποκλειστικά από άνδρες. Κατά την Thurer (1994), η επιστροφή στις αξίες της Κλασικής περιόδου της αρχαίας Ελλάδας, σήμανε τον αυξανόμενο εξοβελισμό των γυναικών από τη δημόσια σφαίρα και τον περιορισμό τους εντός των τειχών της οικίας τους. Αν και υποτίθεται ότι η εκπαίδευση που λάμβαναν τα παιδιά ήταν κοινή ανεξαρτήτως φύλου, η Thurer (1994) τονίζει ότι το περιεχόμενο της εκπαίδευσης των γυναικών είχε ως μόνο σκοπό την προετοιμασία για τον ρόλο τους ως σύζυγοι και μητέρες. Επίσης, η ανάδυση του καπιταλισμού⁵ ως

4 Η Αναγέννηση ενέπνευσε ένα κίνημα που τοποθετείται προσεγγιστικά ανάμεσα στον 15ο και τον 17ο αιώνα, και ξεκίνησε στην Ιταλία κατά τον ύστερο Μεσαίωνα, από όπου και εξαπλώθηκε στην υπόλοιπη Ευρώπη. Ο όρος χρησιμοποιείται επίσης ως ονομασία της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου, μα με μεγαλύτερη ελευθερία, καθώς το κύμα των αλλαγών που επήλθαν δεν εξαπλώθηκε με την ίδια ταχύτητα σε ολόκληρη την Ευρώπη. Ως πολιτιστικό κίνημα, επέφερε την άνθηση της λογοτεχνίας, της επιστήμης, της τέχνης, της θρησκείας και της πολιτικής επιστήμης, καθώς και την αναβίωση της μελέτης κλασικών συγγραφέων, την ανάπτυξη της γραμμικής προοπτικής στη ζωγραφική και τη σταδιακή, αλλά ευρέως διαδιδόμενη, μεταρρύθμιση στην εκπαίδευση. Παραδοσιακά, αυτή η πνευματική μεταμόρφωση είχε ως αποτέλεσμα να θεωρείται η Αναγέννηση γέφυρα μεταξύ του Μεσαίωνα και της Σύγχρονης Εποχής. Αν και κατά την Αναγέννηση έλαβαν χώρα επαναστατικές καινοτομίες σε πολλά πνευματικά πεδία, καθώς και κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές, είναι ίσως περισσότερο συνυφασμένη με τα ρεύματα που διαμορφώθηκαν στο χώρο της τέχνης, αλλά και τη συμβολή πανεπιστημίων όπως ο Λεονάρντο ντα Βίντσι και ο Μιχαήλ Άγγελος, οι οποίοι ενέπνευσαν τον όρο Homo Universalis (Καθολικός Άνθρωπος).

Πηγή: www.wikipedia.gr – accessed 5th June 2019

5 Ο καπιταλισμός είναι ένα οικονομικό σύστημα όπου η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής και διακίνησης των προϊόντων, όπως και οι επενδύσεις σε οικονομικά αγαθά, παραγωγή, κατανομή, το εμπόριο και υπηρεσίες, κατέχονται από ιδιώτες, με κυρίαρχο κίνητρο/στόχο το κέρδος. Το κράτος στον καπιταλισμό μπορεί επίσης να αποτελεί τον διοικητή μέσων παραγωγής (συλλογικός καπιταλιστής) ή διακίνησης των προϊόντων (και των υπηρεσιών που στον καπιταλισμό νοούνται ως προϊόντα). [...] Η ανάδυση του καπιταλισμού ως κοινωνικοοικονομικό σύστημα έλαβε χώρα ήδη από τα τέλη του 11ου αιώνα. Η αστική τάξη των πόλεων (έμποροι, βιοτέχνες κλπ) ασφυκτιούσε κάτω από την άμεση εποπτεία/έλεγχο των φεουδαρχών και συνέβαλλε στο ξέσπασμα πολλών επαναστάσεων στην Ευρώπη εκείνη την ιστορική περίοδο.

Πηγή: www.wikipedia.gr – accessed 5th June 2019

κοινωνικοοικονομικό σύστημα, σήμανε την υποτίμηση της γυναικείας εργασίας και την επέκταση της αντίληψης περί εξουσίας του πατέρα και του συζύγου επί των γυναικών.

Η προσφορά υποψηφίων συζύγων ήταν μεγαλύτερη από τη ζήτηση, γεγονός που υποχρέωνε τον πατέρα κάθε κοπέλας, η οποία βρισκόταν σε ηλικία γάμου, να αυξάνει την προίκα, ώστε να μπορέσει να την καταστήσει πιο ελκυστική. Η Thurer (1994) εξηγεί ότι ο συναισθηματικός δεσμός μεταξύ των συζύγων δεν αναπτυσσόταν ιδιαίτερα, ενώ παράλληλα η εγκατάλειψη παιδιών αυξήθηκε ιδιαίτερα, φτάνοντας σε πολύ υψηλά επίπεδα κατά τον 15ο αιώνα. Ορφανοτροφεία ξεπηδούσαν σε πολλές πόλεις, ενώ οι τροφοί παρέμεναν πολύ σημαντικές για τις εύπορες οικογένειες. Στα ορφανοτροφεία αυτά, τα ποσοστά θνησιμότητας έφταναν σε δυσθεώρητα επίπεδα, συχνά κοντά στο 90%.

Συμπερασματικά, η Thurer (1994) επισημαίνει ότι η περίοδος του Μεσαίωνα αποτελεί μία πολύπλευρη εποχή για τις γυναίκες και τα παιδιά. Από τη μία, υπάρχει η αποθέωση της γυναίκας – ή, καλύτερα, ενός συγκεκριμένου προτύπου γυναίκας, που προσομοιάζει με την Παρθένο Μαρία – στην Τέχνη, αλλά, από την άλλη, οι γυναίκες στην πραγματικότητα υποβαθμίζονται διαρκώς. Η εγκατάλειψη παιδιών και η βρεφική θνησιμότητα έφτασαν στο απόγειό τους. Η Thurer (1994) αιτιολογεί αυτό το φαινόμενο συνδέοντας τη θέση της γυναίκας εντός της κοινωνικής οργάνωσης, με τη φροντίδα και την αγάπη που εκείνη – αλλά και συνολικά η κοινωνία – δείχνει στους απογόνους της. Θεωρεί, δηλαδή, ότι όσο καλύτερη είναι η θέση των γυναικών σε μία κοινωνία, τόσο περισσότερο θα ενδιαφέρονται για την κατά το δυνατόν καλύτερη ανατροφή των παιδιών τους, εξηγώντας ότι η ανατροφή των γονέων επηρεάζει ιδιαίτερα και τον τρόπο που εκείνοι θα μεγαλώσουν τα δικά τους παιδιά όταν έρθει η ώρα.

1.5. Αναπαραγωγή, μητρότητα, σεξουαλικότητα: η γυναίκα, σύζυγος και μητέρα κατά την πρώιμη νεότερη περίοδο (1500- 1700 μ.Χ.).

Σύμφωνα με πολλές/ούς μελετη(ρι)ές που έχουν ασχοληθεί με την ιστορική εξέλιξη της μητρότητας και της σεξουαλικότητας, η ειδοποιός διαφορά, που επέφερε σημαντικές αλλαγές κατά τον 16ο αιώνα, ήταν η επέλαση της Θρησκευτικής Μεταρρύθμισης και η συνακόλουθη ίδρυση του δόγματος του Προτεσταντισμού στην Ευρώπη⁶.

Πλέον, σε αντίθεση με τον Μεσαίωνα, το πρότυπο γυναίκας δεν ήταν πλέον η παρθένος, αλλά η καλή σύζυγος και μητέρα. Ο δρόμος των γυναικών προς την αγιοσύνη δεν ήταν ο μονόδρομος της παρθενίας, αλλά αντίθετα, η αποστολή τους ήταν πλέον το να φέρουν στον κόσμο απογόνους – εντός, βέβαια, του γάμου. Ο όρος “καλή” ενείχε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: καλή ήταν η παντρεμένη, γόνιμη γυναίκα, η οποία ήταν απόλυτα υπάκουα απέναντι στον σύζυγό της –νωρίτερα στον πατέρα της – ευσεβής, σεμνή και αγνή. Η γυναίκα που δεν μιλούσε ιδιαίτερα γιατί δεν είχε άποψη – κι αν είχε, δεν ήταν ο ρόλος της να τη μοιράζεται. Ο ρόλος της ήταν σαφής: να υπηρετεί τον σύζυγό της και να καλύπτει τις ανάγκες και τις επιθυμίες του, να φροντίζει το σπιτικό τους, με το οποίο ήταν συνυφασμένη η ζωή της.

Όλες οι γυναικείες φιγούρες που δεν μπορούσαν ή δεν επιθυμούσαν να ακολουθήσουν αυτό το πρότυπο – όσες δεν μπορούσαν ή δεν ήθελαν να κάνουν παιδιά, όσες ήταν στείρες ή σε εμμηνόπαυση, αλλά και οι χήρες – βρίσκονταν περιθωριοποιημένες, πολλώ δε μάλλον όσες ήταν εκδιδόμενες. Σε αντίθεση με τον Μεσαίωνα, όπου η πορνεία ήταν ένα κοινό μυστικό και τα παιδιά που γεννιόνταν από εξωσυζυγικές σχέσεις των ανδρών συχνά αναθρέφονταν από τις επίσημες συζύγους τους, ως ισότιμα μέλη της οικογένειας, κατά τον 16ο αιώνα η πορνεία θεωρήθηκε έγκλημα και οι εκδιδόμενες γυναίκες ήταν το όνειδος και η ντροπή της κοινωνίας. Τα παιδιά τους, δεν αναγνωρίζονταν πλέον από τους πατέρες τους και ήταν υποχρεωμένα να ζουν με το στίγμα του “νόθου”.

Επιπλέον, η καταδίωξη μαγισσών, γνωστή ως “κυνήγι μαγισσών”, που οδήγησε χιλιάδες γυναίκες στη δολοφονία, συχνά με ιδιαίτερα βάνανσο τρόπο, ήταν διαδεδομένη πρακτική κατά τους δύο αυτούς αιώνες. Ως “μάγισσα” πρακτικά μπορούσε να κατηγορηθεί οποιαδήποτε γυναίκα δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις της καλής συζύγου και μητέρας, τις οποίες περιέγραφα παραπάνω, αν και συχνά οι κατηγορίες μάλλον αφορούσαν γυναίκες που εξασκούσαν κάποιες παλαιότερες

⁶ Η Θρησκευτική Μεταρρύθμιση, ή Μεταρρύθμιση του 16ου αιώνα, ήταν ένα θρησκευτικό κίνημα του 16ου αιώνα, που συνέβη στην Ευρώπη και ίδρυσε τον Προτεσταντισμό ως τρίτο μεγάλο κλάδο του Χριστιανισμού. Ο Προτεσταντισμός πήγαζε από την αντίθεση με την Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και τις πρακτικές της. Οι τρεις κλάδοι του Χριστιανισμού είναι η Ορθοδοξία, ο Ρωμαιοκαθολικισμός και ο Προτεσταντισμός (ή Διαμαρτύρηση).

παγανιστικές πρακτικές ή υπέφεραν από κάποια ψυχική ασθένεια. Όμως, για να μπορούν οι κατηγορίες να στέκουν ευκολότερα, οι μάγισσες υποτίθεται ότι έκαιγαν βρέφη, έκλεβαν ανδρικά μόρια και μπορούσαν να σπείρουν κάθε κακό. Κατηγορήθηκαν ότι προκαλούσαν στις υπόλοιπες γυναίκες στειρότητα ή αποβολή, γιατί οι ίδιες ζήλευαν που δεν μπορούσαν να φέρουν παιδιά στον κόσμο και τελικά έγιναν το εξιλαστήριο θύμα για κάθε πρόβλημα που μπορούσε να οδηγήσει σε υπογονιμότητα ή θάνατο βρεφών.

Οι μαίες έγιναν βασικός στόχος αυτής της καταδίωξης, ακριβώς γιατί ήταν οι μόνες, που κατείχαν την απαιτούμενη γνώση σχετικά με κάθε πλευρά της γέννησης. Ήξεραν τα μυστικά της αντισύλληψης, η οποία δεν ενθαρρύνονταν τότε, της κύησης, της διαδικασίας του τοκετού, της γυναικείας ανατομίας και αυτή ακριβώς η γνώση θεωρήθηκε “διαβολική”. Οι άνδρες γιατροί, οι οποίοι μέχρι τότε δεν πραγματοποιούσαν τοκετούς, αλλά ασχολούνταν μόνο με ασθενείς, ανέλαβαν τότε τον ρόλο των μαιών. Όπως περιγράφει η Thurer (1994), η παρουσία των γιατρών στον τοκετό έφερε μία νέα εποχή, όπου η χρήση των ίδιων εργαλείων για ασθενείς και εγκύους έφερε πολλές επιδημίες και ασθένειες, ενώ παράλληλα ήταν η απαρχή της προσπάθειας του ανδρικού φύλου να ελέγξει και να επωφεληθεί από την – μέχρι τότε φυσιολογική και όχι ιατρικά υποβοηθούμενη – διαδικασία της γέννησης.

Όσον αφορά τη γέννηση και την ανατροφή των παιδιών, η Thurer (1994) αναφέρει ότι ακόμα και σε αυτό το κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο όπως προανέφερα καταδίκασε την άμβλωση, υπήρχαν σκευάσματα τα οποία χορηγούνταν για να την προκαλέσουν, αλλά δίνονταν “μεταμφιεσμένα” ως άλλα φάρμακα. Η αντισύλληψη έπαιρνε, επίσης, διαφορετικές μορφές: η επινόηση του “γυναικείου πονοκεφάλου” στη Γαλλία, η εκτεταμένη περίοδος θηλασμού, η διακοπτόμενη συνουσία, η χρήση σφουγγαριών ή προφυλακτικών φτιαγμένων από κύστες ζώων, ακόμα και ειδική διατροφή για τους συζύγους, που υποσχόταν να κάνει το σπέρμα τους αδύναμο.

Οι οικογένειες μεγάλωναν τα παιδιά τους με πειθαρχία, ίσως όχι με τόση σκληρότητα όση αποδίδεται στους πιστούς εκείνης της περιόδου, ώστε να ακολουθήσουν τον δρόμο που όριζε η Εκκλησία. Η χρήση τροφών παρέμεινε έντονη – παρά τις διαμαρτυρίες των Πουριτανών, των πλέον δογματικών πιστών της Αγγλικανικής Εκκλησίας – ενώ υψηλά παρέμειναν και τα ποσοστά βρεφικής και παιδικής θνησιμότητας. Ο θάνατος ενός τέκνου δεν προκαλούσε μεν σοκ, αφού οι πιθανότητες να συμβεί ήταν μεγάλες, αλλά οι γονείς φαίνεται να θρηνούσαν. Τέλος, τα ορφανοτροφεία παρέμειναν γεμάτα από παιδιά, αλλά αυτή τη φορά, τα περισσότερα ήταν νόθα, τα οποία οι μητέρες τους φαίνεται ότι δεν μπορούσαν να μεγαλώσουν, εφόσον και οι ίδιες ήταν ανύπαντρες, άρα τουλάχιστον περιθωριοποιημένες. Αν, μάλιστα, οι ίδιες θανάτωναν το βρέφος τους, τότε εκτελούνταν (Thurer, 1994).

1.6. Αναπαραγωγή, μητρότητα, σεξουαλικότητα: η γυναίκα, σύζυγος και μητέρα κατά τον 18ο και τον 19ο αιώνα.

Όπως έχει ήδη φανεί στις προηγούμενες υποενότητες, η αντίληψη για την γυναίκα, την οικογενειακή ζωή, τη μητρότητα, τη σεξουαλικότητα και την παιδική ηλικία συνδέεται με τις πολιτικοοικονομικές και κοινωνικές ανακατατάξεις που συντελούνται σε κάθε εποχή. Ο 18ος αιώνας ήταν σαφώς αιώνας ανακατατάξεων για την Ευρώπη, με την επικράτηση των ιδεών του Διαφωτισμού⁷ και τις απαρχές της Βιομηχανικής Επανάστασης⁸ να ορίζουν ένα διαφορετικό πεδίο σε σχέση με τους προηγούμενους αιώνες.

Η σταδιακή στροφή από τη γη στη βιοτεχνία και μετέπειτα στη βιομηχανία δεν άλλαξε μόνο τις παραγωγικές σχέσεις, αλλά και την οικογενειακή ζωή. Όπως ανέφερα σε προηγούμενες υποενότητες, κατά τους αιώνες που προηγήθηκαν, η οικία ήταν και η παραγωγική μονάδα εντός της οποίας ζούσαν, αλλά και εργάζονταν τα μέλη της ευρείας οικογένειας, οι εργάτες και οι υπηρέτες – αν υπήρχαν – ενώ υπήρχε αυτάρκεια κάποιων αγαθών. Η εκβιομηχάνιση οδήγησε πολύ μεγάλο μέρος του πληθυσμού από την ύπαιθρο στις πόλεις και υποχρέωσε τους άνδρες της οικογένειας να εργαστούν ως εργάτες μακριά από το σπίτι, ώστε να αγοράζουν πλέον τα απαιτούμενα αγαθά. Άλλωστε, ο 18ος αιώνας ήταν ο αιώνας της ανάδυσης της αστικής τάξης αλλά και της σταδιακής δημιουργίας μεγάλων οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων. Ταυτόχρονα, η μετάβαση στην πόλη σήμαινε και την χαλάρωση της αίσθησης κοινότητας που υπήρχε παλαιότερα, αλλά και την

⁷ Ο Διαφωτισμός αποτελεί σημαντικό πνευματικό κίνημα, που τοποθετείται στα τέλη του 17ου αιώνα και στις αρχές του 18ου, το οποίο οι ίδιοι οι Γάλλοι Διαφωτιστές αποκάλεσαν «Siècle des lumières», θεωρώντας εαυτούς φωτοδότες. Ο Διαφωτισμός παρατηρήθηκε αρχικά στη Γαλλία και αργότερα στις άλλες χώρες της Ευρώπης αλλά και έξω απ' αυτή, προετοιμάζοντας παράλληλα το έδαφος για τη Γαλλική Επανάσταση. Οι διαφωτιστές πρέσβευαν τον ορθολογισμό και την πίστη στην πρόοδο, αξιώνοντας αλλαγές σε όλες τις πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας, στους πολιτικοκοινωνικούς θεσμούς, την οικονομία, την εκπαίδευση και τη θρησκεία. Τάχθηκαν υπέρ της ατομικής ελευθερίας και εναντίον της τυραννικής διακυβέρνησης και της καταπίεσης που ασκούσε η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Βασικός φορέας των νέων ιδεών που έφερε ο Διαφωτισμός ήταν η ανερχόμενη αστική τάξη που μέχρι εκείνη την εποχή παρέμενε αποκλεισμένη από το σύστημα της απολυταρχίας.

Πηγή: www.wikipedia.gr – accessed 8th June 2019

⁸ Η Βιομηχανική Επανάσταση είναι ιστορική περίοδος, καθώς και ένα ιδιαίτερα σύνθετο σύστημα ραγδαίων μεταβολών και ανακατατάξεων - τεχνικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών - οι οποίες οδήγησαν στην "εκβιομηχάνιση" της κοινωνίας στη Μεγάλη Βρετανία μεταξύ των ετών 1760 - 1860. Την αλλαγή αυτή ακολούθησαν ανάλογα κινήματα σε κοινωνίες άλλων ευρωπαϊκών κρατών, σε διαφορετική κλίμακα για κάθε μια από αυτές, με αποτέλεσμα η αγροτική, κυρίως, παραγωγή να εξελιχθεί σε βιομηχανική, ως επί το πλείστον. Ιδιαίτερα, επηρεάστηκε η Γαλλία και αργότερα οι ΗΠΑ σε σχέση με το τρόπο λειτουργίας και ανάπτυξης της οικονομίας και της δομής της κοινωνίας. Οι ιδέες του Διαφωτισμού που κυριαρχούσαν την εποχή αυτή, ήρθαν να ντύσουν με τον πνευματικό μανδύα το σύνολο των μεταρρυθμίσεων και στον ιδεολογικό χάρτη.

Πηγή: www.wikipedia.gr – accessed 8th June 2019

ανάπτυξη μεγαλύτερης ιδιωτικότητας και στενότερων δεσμών μεταξύ των μελών της πυρηνικής οικογένειας.

Ο ιδεότυπος της μητέρας εκείνη την περίοδο, σκιαγραφείται μέσα από τη λαϊκή παράδοση αλλά και από αναπαραστάσεις της σε διάφορες μορφές τέχνης. Το σπίτι περιγραφόταν ως το καταφύγιο της οικογένειας, η μητέρα ως ο φύλακας – άγγελός, η οποία είχε την επίβλεψη όλων των δραστηριοτήτων εντός της οικίας και τα παιδιά ως πλάσματα αθώα – μία σαφής επιρροή των αντιλήψεων του Διαφωτισμού ενάντια στις αντιλήψεις περί προπατορικού αμαρτήματος που κουβαλούσαν τα παιδιά, τις οποίες ανέφερα παραπάνω.

Όμως, η πραγματικότητα εντός της οικογένειας δεν ήταν ίδια για όλους. Στις αναδύομενες κοινωνικές τάξεις, υπήρχε όντως έντονο ενδιαφέρον για την ανατροφή και τη φροντίδα των παιδιών, η οποία ανατίθετο κυρίως στις μητέρες, δημιουργώντας ένα πεδίο στο οποίο είχαν εξουσία, αλλά και αποκλειστική ευθύνη. Φαίνεται, όπως αναφέρει η Thurer (1994), ότι κατά τον 18ο αιώνα, η πειθαρχία ως μέθοδος ανατροφής έδωσε τη θέση της στο μεγαλύτερο ενδιαφέρον και τη συστηματοποίηση της γνώσης για τις ανάγκες της παιδικής ηλικίας. Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο, όπως επισημαίνει η Thurer (1994), ότι δύο από τις πλέον εξέχουσες μορφές του κινήματος του Διαφωτισμού, οι Τζον Λοκ και Ζαν Ζακ Ρουσό, έγραψαν αντιπαρατιθέμενες απόψεις σχετικά: Ο Λοκ θεωρούσε ότι τα παιδιά πρέπει να εκπαιδεύονται με υπόβαθρο τη λογική και την ηθική, ώστε να εξελιχθούν γρήγορα σε υπεύθυνα μέλη της κοινωνίας, ενώ ο Ρουσό υποστήριζε ότι η εκπαίδευση πρέπει να βασίζεται στην προσωπική αναζήτηση του διδασκόμενου, ενώ ο δάσκαλος πρέπει να λειτουργεί εκμαιεύοντας τις απαντήσεις από το μαθητή και όχι ως η απόλυτη αυθεντία.

Δύο, ακόμη, σημαντικές αλλαγές συντελέστηκαν. Η πρώτη αφορούσε τη σταδιακή εγκατάλειψη της πρακτικής της τροφού, η οποία αν και είχε δεχτεί ήδη επιθέσεις, ήταν πολύ διαδεδομένη τους προηγούμενους αιώνες. Με επιχειρήματα όχι αποτρεπτικά προς την χρήση τροφών, αλλά ενθαρρυντικά προς τον θηλασμό από τις μητέρες, οι υπέρμαχοι του θηλασμού κατάφεραν να πείσουν τις μητέρες, τουλάχιστον στις ανώτερες κοινωνικά τάξεις της Αγγλίας (στη Γαλλία, οι τροφοί δεν εγκαταλείφθηκαν παρά μόνο στα τέλη του 19ου αιώνα). Η δεύτερη και πλέον σημαντική αφορούσε στη σταδιακή αντικατάσταση των μαιών από άνδρες γιατρούς, οι οποίοι βάσιζαν την υπεροχή τους στην κατοχή επιστημονικών διπλωμάτων γυναικολογίας, από εκπαιδευτικά προγράμματα στα οποία δεν είχαν βέβαια πρόσβαση οι γυναίκες – άλλωστε, ο Διαφωτισμός είχε ανοίξει τον δρόμο για τον απόλυτο θαυμασμό στη γνώση και την επιστήμη έναντι της εμπειρικής γνώσης (Hanson, 2004).

Η εκβιομηχάνιση και η αστικοποίηση, όμως, επέφεραν συντριπτικές αλλαγές και στο επίπεδο ζωής των ανθρώπων και των οικογενειών της κατώτερης, εργατικής τάξης, η οποία δημιουργούνταν εκείνη την περίοδο και ήταν μαζικότερη από τις ανώτερες τάξεις, που ανέφερα

παραπάνω. Πολλοί ζούσαν κάτω από το επίπεδο φτώχειας και η ανατροφή πολλών παιδιών ήταν πρόκληση. Στην Αγγλία, τα ορφανοτροφεία ήταν γεμάτα από βρέφη που εγκαταλείπονταν, γιατί οι μητέρες ή/ και οι γονείς δεν μπορούσαν να τα μεγαλώσουν, τα οποία πλέον ήταν σχεδόν βέβαιο ότι θα πέθαιναν άμεσα, καθώς δεν υπήρχαν καν τόσες τροφοί για να τα θηλάσουν και ξεκίνησε η χρήση μπιμπερό, που αποδείχθηκε επικίνδυνη για την υγεία των νεογνών. Η φιλανθρωπία, όμως, υποτίθεται ότι ωθούσε τους ανθρώπους στην αεργία και δεν ενθαρρύνονταν, με αποτέλεσμα να ανοίξουν τα πτωχοκομεία, στα οποία δίνονταν στέγη και σίτιση σε άπορους ανθρώπους αλλά και οικογένειες με αντάλλαγμα την εργασία τους. Όπως ανέφερα, η εγκατάλειψη παιδιών στην Ευρώπη ήταν μία συχνή πρακτική, ακόμα και η θανάτωσή τους, η οποία – αν και παρέμεινε περίπου στα ίδια επίπεδα με τον προηγούμενο αιώνα - δεν αντιμετωπιζόταν ως στυγνό έγκλημα, αλλά περισσότερο ως πράξη απελπισίας εκ μέρους της μητέρας. Ακόμα και τα παιδιά, τα οποία δεν εγκαταλείπονταν, υπέφεραν από υποσιτισμό ή δεν απολάμβαναν καθημερινή φροντίδα από τους γονείς, οι οποίοι δούλευαν σε πυρετώδεις ρυθμούς (Thurer, 1994).

Κατά τον 19ο αιώνα, η θεωρία της εξέλιξης, όπως διατυπώθηκε από τον Κάρολο Δαρβίνο – και κυρίως όπως αξιοποιήθηκε από τους οπαδούς της – άλλαξε και πάλι τα δεδομένα σε σχέση με τη γυναικεία φύση και τη μητρότητα. Η βιολογικοποίηση της ανωτερότητας των ανδρών, στη βάση χαρακτηριστικών που τους αποδίδονταν κατ' αποκλειστικότητα, όπως η ρώμη, η αντοχή και η ευφυΐα, σήμαινε και την αντίστοιχη υποβάθμιση για τις γυναίκες. Επίσης, σήμαινε ότι οι γυναίκες, όντας ανατομικά φτιαγμένες για να κυοφορούν είχαν έμφυτη την επιθυμία αλλά και τις γνώσεις, που απαιτεί η ανατροφή, σε αντίθεση με τους άνδρες – το λεγόμενο “μητρικό ένστικτο” (Thurer, 1994). Στη βικτωριανή Αγγλία, αυτό σήμαινε ότι οι άνδρες μπορούσαν να επιθυμούν την απόλαυση στη σεξουαλική επαφή, αλλά οι γυναίκες έπρεπε να ενδιαφέρονται μόνο για την αναπαραγωγή. Αν, μάλιστα, οι γυναίκες τολμούσαν να κάνουν σεξουαλικές σκέψεις, τότε θα ήταν υπεύθυνες για τη γέννηση τέκνων με διάφορα προβλήματα υγείας ή σημάδια γέννησης. Ταυτόχρονα, οι “αξιοπρεπείς” γυναίκες έπρεπε να μένουν σπίτι και κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης.

Η αντισύλληψη θεωρούνταν ανυπόληπτη διαδικασία, παρά το ότι φθηνά προφυλακτικά από καουτσούκ ήταν διαθέσιμα από τα μέσα του 19ου αιώνα, αλλά δεν προωθούνταν από τους άνδρες γιατρούς της εποχής. Παρόλα αυτά, η πτώση των γεννήσεων αποδεικνύει ότι κάποια μέθοδος αντισύλληψης χρησιμοποιούνταν, τουλάχιστον στις ανώτερες τάξεις. Μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα, οι άνδρες γιατροί, οι οποίοι είχαν σχεδόν αντικαταστήσει τις μαίες, είχαν τη δυνατότητα να απολυμαίνουν τα εργαλεία τους και έτσι, η διαδικασία του τοκετού δεν ήταν πλέον τόσο επικίνδυνη. Ούτε τόσο επώδυνη, εφόσον υπήρχε πλέον η δυνατότητα της χρήσης αναισθητικού, ώστε να ανακουφίσει τη μητέρα κατά τη διάρκεια του τοκετού. Βέβαια, αυτό ίσχυε για τις γυναίκες των ανώτερων κοινωνικών τάξεων, καθώς οι υπόλοιπες συνέχισαν να αξιοποιούν τις μαίες, ενώ δεν

είχαν τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν τον τοκετό στο σπίτι, με αποτέλεσμα να παραμένουν εκτεθειμένες – όπως και τα νεογνά τους – στις ενδονοσοκομειακές λοιμώξεις. Η αξιοποίηση τροφών έφθινε, όπως προανέφερα, ήδη από τον 18ο αιώνα, αλλά κατά τον 19ο η πρακτική αυτή σχεδόν εξαλείφθηκε, καθώς – πέραν του θηλασμού από τις μητέρες, ο οποίος θεωρούνταν πλέον ενδεδειγμένος – η αποστείρωση κατέστησε δυνατή τη χρήση μπιμπερό, χωρίς να είναι πλέον επικίνδυνο για τα βρέφη. Στην Αγγλία, ανάμεσα στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, εμφανίστηκε η πρακτική της “νταντάς”, η οποία όμως δεν ήταν υπεύθυνη για τον θηλασμό, αλλά για τη συνολική φροντίδα και ανατροφή του παιδιού (Thurer, 1994).

Τα παιδιά των εύπορων οικογενειών μεγάλωναν σε περιβάλλον που, χωρίς να ενθαρρύνει ιδιαίτερα τη χρήση βίας, επεδίωκε να δημιουργήσει ηθικούς χαρακτήρες,, αξιοποιώντας τη λογική αλλά και τις ενοχές, που θα δημιουργούσε μία ανυπόληπτη πράξη. Για παράδειγμα, η αυτοϊκανοποίηση θεωρούνταν μία μη επιτρεπτή πράξη. Αντίθετα, τα παιδιά των κατώτερων τάξεων αντιμετώπιζονταν ως δυνάμει εργατικό δυναμικό και εντάσσονταν στην παραγωγή ήδη από την ηλικία των τριών – τεσσάρων ετών. Επίσης, η παιδική πορνεία ήταν σύνηθες φαινόμενο, ιδίως για τα νεαρά κορίτσια, των οποίων η παρθενία θεωρούνταν εξαγοράσιμο είδος.

Η Thurer (1994) επισημαίνει ότι ο 19ος αιώνας αποτέλεσε εφαλτήριο για την επέλαση του σεξισμού καθώς οι εύπορες γυναίκες θεωρούνταν εύθραυστες και ευάλωτες χωρίς την προστασία των συζύγων τους, ενώ για τις φτωχότερες οι επιλογές ήταν σαφείς: είτε παντρεύονταν, είτε έβγαιναν στην πορνεία για να επιβιώσουν. Οι ανύπανδρες επωμίστηκαν μάλιστα το σύνολο του οικονομικού βάρους της διαβίωσης των παιδιών τους μετά το 1834, καθώς δεν είχαν πλέον τη δυνατότητα να διεκδικήσουν την αναγνώριση από τον πατέρα και συνεπώς κάποια οικονομική βοήθεια. Όλα τα παραπάνω, συνετέλεσαν στην αύξηση που παρουσίασε η εγκατάλειψη βρεφών εντός του αιώνα, αν και κατά τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύχθηκε σύστημα πρόνοιας για τις ανύπαντρες μητέρες και τα παιδιά τους στη Δυτική Ευρώπη και τις Η.Π.Α (Hanson, 2004).

Ταυτόχρονα, όμως, ο 19ος αιώνας ήταν ο αιώνας που ξεκίνησε να αναπτύσσεται το φεμινιστικό κίνημα. Ήδη από τα τέλη του 18ου αιώνα έχουμε φωνές, όπως η Mary Wollstonecraft στο βιβλίο της “*A Vindication of the Rights of Woman*”, το οποίο εκδόθηκε το 1792, που ζητούν ισότιμη πρόσβαση των γυναικών στην εκπαίδευση, αλλά και περιορισμό του διαχωρισμού δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας με μόνο κριτήριο το φύλο. Όμως, τον 19ο αιώνα, οι φωνές αυτές μετατρέπονται σε κίνημα, το οποίο οργανώνεται με στόχο την ισότητα ανδρών και γυναικών, σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση, την εργασία, τη δυνατότητα έκδοσης διαζυγίου, τα κληρονομικά δικαιώματα. Βασικό αίτημα αποτελούσε το δικαίωμα ψήφου αλλά και εκλογής στα δημόσια αξιώματα, δηλαδή το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου και τις πρώτες του 20ου αιώνα, οι (λευκές) γυναίκες άνω των 21 – ηλικία που αποτελούσε

και το ορόσημο ενηλικίωσης – σε πολλές χώρες του δυτικού κόσμου είχαν κατακτήσει το δικαίωμα ψήφου, ενώ σταδιακά μπορούσαν να θέσουν υποψηφιότητα για κάποια δημόσια αξιώματα (Grady, 2018).

1.7. Αναπαραγωγή, μητρότητα, σεξουαλικότητα: η γυναίκα, σύζυγος και μητέρα κατά τον 20ο και 21ο αιώνα.

Η παρουσίαση της γυναικείας εικόνας στην Ευρώπη και τις Η.Π.Α. κατά τον 20ο και 21ο αιώνα παρουσιάζει σημαντικές προκλήσεις, κυρίως γιατί πρόκειται για τους αιώνες, που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν τόσο οι μελετητ(ρι)ές, στις/ους οποίους/ες πρόκειται να αναφερθώ, όσο και η υποφαινόμενη, με αποτέλεσμα τα εξαγόμενα συμπεράσματα να ενέχουν πιθανόν στοιχεία ερμηνείας που συνδέονται με τη χρονική, αλλά και προσωπική/ συναισθηματική εγγύτητα. Θεωρώ σημαντική την παραπάνω επισήμανση, παρά το γεγονός ότι θα επιχειρήσω να παρουσιάσω την εικόνα, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα από ιστορικά δεδομένα και πηγές, ώστε να είναι όσο το δυνατόν πιο αντιπροσωπευτική της πραγματικότητας.

Στις αρχές του 20ου αιώνα, η εικόνα της γυναίκας συνέχισε να εξελίσσεται ραγδαία, καθώς ο ιδεότυπος της μητέρας της βικτωριανής εποχής αντικαταστάθηκε από φιγούρες που ταυτόχρονα εξέπεμπαν, αλλά και διεκδικούσαν, μεγαλύτερη αυτονομία κινήσεων, αλλά και αυτοτέλεια προσωπικότητας. Ήταν πλέον κομμάτι της παραγωγικής διαδικασίας – αναλαμβάνοντας βέβαια επαγγέλματα που είχαν ως κριτήριο το φύλο, όπως δασκάλα, νοσοκόμα ή κοινωνική λειτουργός – ενώ παράλληλα κέρδιζε ήδη κάποια πολιτικά δικαιώματα, με κυρίαρχο το δικαίωμα ψήφου. Το προσδόκιμο ζωής είχε αυξηθεί, αλλά πλέον οι γυναίκες γεννούσαν λιγότερα παιδιά σε σχέση με τις προηγούμενες γενιές, παρότι νυμφεύονταν νωρίτερα (Thurer, 1994). Ορισμένες, μάλιστα, είχαν πλέον πρόσβαση και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το Κολλέγιο Vassar στις Η.Π.Α., το οποίο ήταν ανάμεσα στα πρώτα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αποκλειστικά για γυναίκες (Hanson, 2004).

Η Thurer (1994) επισημαίνει ότι ανάμεσα στα ζευγάρια πλέον αναπτύσσονταν συναισθηματικοί δεσμοί, ενώ η σεξουαλική επαφή ενθαρρύνονταν – εντός του γάμου – με σκοπό όχι μόνο την αναπαραγωγή, με τις γυναίκες να έχουν μεγαλύτερα περιθώρια απόλαυσης – βέβαια, υπήρχαν εγχειρίδια, τα οποία τις συμβούλευαν να προσποιούνται οργασμό. Η μητρότητα είχε πλέον γίνει μία διαδικασία, η οποία υποτασσόταν σε επιστημονικές μελέτες και τα συμπεράσματά τους, καθώς είχαν εξελιχθεί οι επιστήμες της γυναικολογίας και της ψυχιατρικής, ενώ αναπτύσσονταν και νέες τεχνολογίες. Οι γυναίκες διάβαζαν εγχειρίδια, συζητούσαν μεταξύ τους και αντάλλασσαν απόψεις σχετικά με την ενδεδειγμένη ανατροφή των απογόνων τους (Thurer, 1994). Στις Η.Π.Α, η άμβλωση είχε απαγορευθεί σχεδόν σε όλη την επικράτεια περίπου μέχρι το 1900, ενώ σε πολλές πολιτείες η χρήση μεθόδων αντισύλληψης περιοριζόταν (Hanson, 2004).

Η κρατική παρεμβατικότητα σχετικά με τον οικογενειακό προγραμματισμό αυξήθηκε έντονα, καθώς ήδη από τον 19ο αιώνα ο ρυθμός γεννήσεων μειωνόταν, πολλοί άνδρες που καλούνταν να υπηρετήσουν κρίνονταν ακατάλληλοι, ενώ παράλληλα αναπτυσσόταν ένα κύμα φόβου σχετικά με την εθνική συνοχή εντός των κρατών, πρωτίστως στην Ευρώπη και αργότερα στις Η.Π.Α. Αυτό οδήγησε στην ανάπτυξη της ευγονικής, ενός κλάδου της βιολογίας που υποστήριζε ότι θα πρέπει να υπάρχει σκόπιμη επιλογή συγκεκριμένων ανθρώπινων χαρακτηριστικών, ώστε οι μελλοντικές γενιές να έχουν υψηλότερη σωματική, αλλά και πνευματική, ποιότητα και να συμβάλλουν στην ευημερία και την εξέλιξη του έθνους (Thurer, 1994; Hanson, 2004). Αν και η συγκεκριμένη άποψη, μάλλον δεν είχε εξαρχής σαφώς ρατσιστικά κίνητρα, μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο αξιοποιήθηκε από το ναζιστικό καθεστώς του Αδόλφου Χίτλερ στη Γερμανία, οδηγώντας σε πρακτικές όπως η υποχρεωτική στείρωση, οι εκτρώσεις και αργότερα, η μαζική θανάτωση όσων θεωρούνταν βιολογικά κατώτεροι, όπως οι Εβραίοι ή οι Ρομά.

Μετά το 1940 και ιδίως μετά το πέρας του Β' Παγκόσμιου Πόλεμου, η μητέρα μετατράπηκε σε αυτό που η Thurer (1994) ονομάζει “μητέρα με ενσυναίσθηση”. Η σκληρή εμπειρία του πολέμου και η προσπάθεια για την ανοικοδόμηση, όχι μόνο των οικονομικών αλλά και των κοινωνικών θεσμών, μεταφράστηκε στο ότι πλέον η μητέρα έπρεπε να δείχνει πολύ μεγάλη ανεκτικότητα απέναντι στα παιδιά της και να προσπαθεί να ικανοποιεί κάθε τους ανάγκη και επιθυμία, ώστε να εξελιχθούν σε ευτυχισμένα μέλη της κοινωνίας. Η δεκαετία του 1950 και η αρχή της δεκαετίας του 1960 ήταν η περίοδος της επικράτησης ενός προτύπου μίας ευτυχισμένης πυρηνικής οικογένειας, με τη μητέρα να αναλαμβάνει όλους τους ρόλους (σύζυγος, μητέρα, νοικοκυρά, εργαζόμενη πολλές φορές για να συμπληρώσει το οικογενειακό εισόδημα και όχι για να διεκδικήσει επαγγελματική ανέλιξη) με περισσή ικανοποίηση και αίσθηση πληρότητας (όπως σκιαγραφείται για παράδειγμα, στην αμερικανική τηλεοπτική σειρά *Mad Men*). Σε σχέση με τη σεξουαλικότητά τους, οι γυναίκες είτε θα παρέμεναν αγνές, διεκδικώντας έναν καλό γάμο, είτε θα σύναπταν προγαμιαίες σεξουαλικές σχέσεις, ρισκάροντας όμως να θεωρηθούν ακατάλληλες για σύζυγοι.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1960, η άνθιση των νέων κοινωνικών κινημάτων⁹ (για παράδειγμα, το κίνημα για τα πολιτικά δικαιώματα, το αντιπολεμικό κίνημα, τα φοιτητικά

9 Τα Νέα Κοινωνικά Κινήματα παίζουν έναν κρίσιμο ρόλο στο χώρο των κοινωνικών κινημάτων στις περισσότερες δυτικοευρωπαϊκές χώρες κατά τις δεκαετίες '70 και '80. Υποστηρίζεται ότι όλα αυτά τα κινήματα έχουν τις ρίζες τους σε ένα βασικό ανταγωνισμό μέσα στη νέα μεσαία τάξη - τη διαμάχη για τον έλεγχο της εξειδικευμένης εργασίας, για την προσωπική αυτονομία και, σε τελική ανάλυση, για τα σχέδια περί «καλής ζωής» στη σύγχρονη κοινωνία. Επιπλέον, θεωρείται ότι μοιράζονται μια κοινή πολιτική καταγωγή από την αντιαυταρχική εξέγερση του τέλους της δεκαετίας του '60, την κινητοποίηση της νέας αριστεράς, και τις επιτροπές δράσης πολιτών που άρχισαν να ενεργοποιούνται σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο στις αρχές της δεκαετίας του '70.

κινήματα), έφερε ξανά στο προσκήνιο ζητήματα που απασχολούσαν τις γυναίκες. Δεν είναι τυχαίο ότι τότε γεννήθηκαν και τα αιτήματα σεξουαλικής απελευθέρωσης, μέσω των οποίων αμφισβητούνταν οι παραδοσιακοί, έως τότε, κώδικες συμπεριφοράς που σχετίζονταν με τη σεξουαλικότητα και τις διαπροσωπικές σχέσεις στον δυτικό κόσμο. Η σεξουαλική απελευθέρωση περιλάμβανε αυξημένη αποδοχή του σεξ έξω από τις παραδοσιακές ετεροφυλοφιλικές, μονογαμικές σχέσεις (κυρίως εντός γάμου), με τους πιο ένθερμους υποστηρικτές να απαιτούν την κανονικοποίηση της αντισύλληψης, του γυμνισμού, της πορνογραφίας, του προγαμιαίου σεξ, της ομοφυλοφιλίας και των εναλλακτικών μορφών της σεξουαλικότητας, καθώς και τη νομιμοποίηση των αμβλώσεων. Μέσα από αυτή την κινηματική διαδικασία, γεννήθηκε αυτό που έμεινε στην Ιστορία ως “Δεύτερο Κύμα Φεμινισμού”, οι θιασώτες του οποίου υποστήριζαν ότι “η ανισότητα των φύλων διαιωνιζόταν τόσο από τη δύναμη της ιδεολογίας, όσο και μέσω πολιτικών και νομικών θεσμών” (Hanson, 2004). Κατά συνέπεια, το Δεύτερο Κύμα ξεπέρασε την εκστρατεία του Πρώτου Κύματος, το οποίο είχε σταθεί κυρίως στη διεκδίκηση υλικών αγαθών και άρχισε να διερευνά και να αμφισβητεί τις κύριες ιδεολογικές αναπαραστάσεις της θηλυκότητας, που αφορούσαν τη σεξουαλικότητα των γυναικών, αλλά και την παραδοσιακή εικόνα της συζύγου, μητέρας και “νοικοκυράς”. Σημαντικό ζήτημα, το οποίο απασχόλησε το κίνημα, ήταν και η διεύρυνση των αναπαραγωγικών δικαιωμάτων της γυναίκας, με τη συζήτηση να αφορά – μεταξύ άλλων – την πρόσβαση σε αντισυλληπτικές μεθόδους και ασφαλή, νόμιμη άμβλωση, που γίνονταν κατανοητά ως ατομικά δικαιώματα των γυναικών. Φεμινίστριες, όπως η Firestone, στο βιβλίο της “The Dialectic of Sex”, που εκδόθηκε το 1970, υποστήριζαν ότι η ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη σε αυτόν τον τομέα – με διάφορες μορφές τεχνητής γονιμοποίησης να αναπτύσσονται - μπορούσε να ωφελήσει τις γυναίκες, εφόσον θα διαρρηγνυόταν η άμεση σύνδεσή τους με τη μητρότητα – η οποία έως τότε θεωρούνταν δοσμένη εκ φύσεως - και θα μπορούσαν να διεκδικήσουν. Όμως, άλλες, όπως η Michelle Stanworth, εξέφρασαν την ανησυχία ότι αυτοί που ελέγχουν τις τεχνολογίες αναπαραγωγής – οι οποίοι ήταν κυρίως άνδρες μέχρι εκείνη την εποχή – θα “αποκτήσουν άνευ προηγουμένου έλεγχο της ίδιας της μητρότητας” (Stanworth, 1994:232, όπως αναφέρεται στην Hanson, 2004). Σοσιαλίστριες φεμινίστριες, από την άλλη, υποστήριζαν ότι η βασικότερη αιτία καταπίεσης των γυναικών ήταν ο πολιτιστικός διαχωρισμός παραγωγής και αναπαραγωγής. Όπως το έθεσε η Susan Himmelweit στο περιοδικό Feminist Review (όπως αναφέρεται στην Hanson, 2004):

Kriesi, H. (2017). Νέα κοινωνικά κινήματα στη Δυτική Ευρώπη. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 11, 5-26. doi:<http://dx.doi.org/10.12681/hpsa.15111>

Η παραγωγή (ή ένα μεγάλο μέρος της ούτως ή άλλως) είναι μια κοινωνική δραστηριότητα, υπό τον έλεγχο του κεφαλαίου, που εκτιμάται κοινωνικά και κατανέμεται μέσω της τιμής των προϊόντων της, για τα οποία οι εργαζόμενοι καταβάλλουν μισθό. Η αναπαραγωγή (με την έννοια του να κάνει κάποια μωρά) είναι μια ιδιωτική δραστηριότητα χωρίς άμεσο έλεγχο από το κεφάλαιο, χωρίς κανέναν κοινωνικό μηχανισμό αναγνώρισης και συντονισμού, για την οποία δεν αποδίδεται καμία αποζημίωση στις γυναίκες.

Την ίδια περίοδο πάντως, όπως τονίζει η Thurer (1994) η διάδοση του αντισυλληπτικού χαπιού έδωσε για πρώτη φορά τη δυνατότητα της επιλογής σχετικά με τη χρήση αντισύλληψης αποκλειστικά στις γυναίκες, ενώ παράλληλα μείωσε σημαντικά και τις πιθανότητες ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης. Επίσης, το 1973 ελήφθη μία ιστορική απόφαση από το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α στην υπόθεση *Roe v. Wade*, η οποία αποτελεί ορόσημο σχετικά με τα αναπαραγωγικά δικαιώματα των γυναικών μέχρι και τις μέρες μας, παγκοσμίως. Το Ανώτατο Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η αδικαιολόγητα περιοριστική πολιτειακή ρύθμιση της άμβλωσης είναι αντισυνταγματική. Σύμφωνα με τους δικαστές, το Σύνταγμα των ΗΠΑ προστατεύει την ελευθερία της εγκύου να επιλέξει να προβεί σε άμβλωση χωρίς η απόφασή της να υπόκειται σε στενό πολιτειακό/ κυβερνητικό περιορισμό, γιατί προστατεύεται από το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα, όπως αυτό διατυπώνεται στη 14^η Τροπολογία¹⁰.

Οι δύο τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα δεν είχαν τον δυναμισμό των κινημάτων των δύο προηγούμενων, αλλά οι γυναίκες είχαν ήδη κατακτήσει ορισμένες σημαντικές θέσεις, όπως περιέγραφα παραπάνω. Παρ' όλα αυτά, κατά τη δεκαετία του 1980, η Thurer (1994) περιγράφει την ανάπτυξη μίας πολύ πιεστικής καθημερινότητας για τη μητέρα, η οποία όφειλε πλέον να συνδυάζει μία εργασιακή πραγματικότητα πλήρους απασχόλησης με την καθημερινή φροντίδα του νοικοκυριού και των παιδιών της, φροντίδα που ήταν πλέον σχεδόν «εμμονική», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει. Σε χώρες όπως οι Η.Π.Α. και η Μ. Βρετανία, άλλωστε, η δεκαετία του 1980 ήταν η περίοδος που οι Κυβερνήσεις προώθησαν έντονα νεοφιλελεύθερες πολιτικές στην οικονομία, ενώ παράλληλα εξέπεμπαν νοσταλγία για τις αξίες της παραδοσιακής οικογένειας, όπως

10 Το Ανώτατο Δικαστήριο στη συνέχεια προσπάθησε να εξισορροπήσει τα συμφέροντα του κράτους σχετικά με την υγεία των εγκύων γυναικών και την πιθανή ζωή των εμβρύων. Έθεσε το σημείο, σύμφωνα με το οποίο το ενδιαφέρον του κράτους για την υγεία της εγκύου θα του επέτρεπε να ρυθμίζει την άμβλωση, «περίπου στο τέλος του πρώτου τριμήνου» της εγκυμοσύνης. Όσον αφορά το έμβρυο, το δικαστήριο τοποθέτησε το χρονικό όριο στη στιγμή «σημαντικής ικανότητας επιβίωσης εκτός της μήτρας της μητέρας» ή στη βιωσιμότητα.

Πηγή: www.britannica.com – accessed 10th June 2019

είχαν διαμορφωθεί στο φαντασιακό της κοινωνίας πριν το ξέσπασμα των νέων κοινωνικών κινημάτων. Αυτό ήταν εύλογο, αν αναλογιστεί κάποια/ος τη διεύρυνση των ταυτοτήτων που είχε επέλθει για τις γυναίκες, μέσα από τις διεκδικήσεις και κατακτήσεις του φεμινιστικού κινήματος κατά τις προηγούμενες δεκαετίες (Thurer, 1994). Η οικογένεια μπορούσε πλέον να είναι μονογονεϊκή και η μητέρα να έχει λάβει διαζύγιο, χωρίς αυτό να αποτελεί αιτία στίγματος απέναντι στην ίδια ή τους απογόνους της, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι έπαψε να θεωρείται πρότυπο η πυρηνική οικογένεια.

Για ακόμη μια φορά, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν – και συνεχίζουν μέχρι σήμερα – και οι τεχνολογικές εξελίξεις στο πεδίο της γυναικολογίας, οι οποίες πυροδότησαν και πάλι τη συζήτηση γύρω από τα αναπαραγωγικά δικαιώματα, ενώ παράλληλα διάνοιξαν το πεδίο του προγεννητικού ελέγχου. Διάφορες εξετάσεις (όπως ο υπέρηχος, η αμνιοπαρακέντηση, η χοριακή δειγματοληψία) κατέστησαν διαθέσιμες, δίνοντας πρωτόγνωρες δυνατότητες στους μέλλοντες γονείς και τους γιατρούς, όπως το να μπορούν να διαπιστώσουν αν το κυοφορούμενο έμβρυο πρόκειται να πάσχει από κάποια ασθένεια (π.χ. σύνδρομο Down). Όπως επισημαίνει η Hanson (2004), αυτές οι τεχνικές ήταν εξαρχής αμφιλεγόμενες, καθώς η δυνατότητα πρόληψης ασθενειών αλλά και η δυνατότητα αναγνώρισης του φύλου θα μπορούσαν να οδηγήσουν – μέσω της εξωσωματικής γονιμοποίησης – σε περιπτώσεις ευγονικής. Μάλιστα, η Hanson (2004) συνεχίζει, τονίζοντας ότι μία τέτοια εξέλιξη θα μπορούσε να οδηγήσει σε παιδιά, τα οποία δεν θα απορρίπτονται λόγω συγκεκριμένων γενετικών παραγόντων, αλλά θα «σχεδιάζονται» βάσει των προτιμήσεων των γονέων, όπως μπορεί να συμβεί π.χ. όταν οι γονείς ενός παιδιού που νοσεί από λευχαιμία, στρέφονται στην εξωσωματική γονιμοποίηση, ώστε να φέρουν στον κόσμο συμβατό δότη μυελού των οστών.

Παράλληλα, η απεικόνιση του εμβρύου στο υπερηχογράφημα οπτικοποίησε για πρώτη φορά την αντίληψη ότι το κυοφορούμενο έμβρυο είναι ένας ζωντανός οργανισμός, ένας “αγέννητος άνθρωπος”, όπως επισημαίνουν η Thurer (1994) και η Hanson (2004), ο οποίος έχει μάλιστα δικαιώματα, όπως – και όσο – και η έγκυος μητέρα του. Αυτή η αντίληψη περί δικαιώματος του εμβρύου στη ζωή αποτέλεσε – και συνεχίζει να αποτελεί – τη βάση του επιχειρήματος που αξιοποιούν όσες/οι στρέφονται ενάντια στην άμβλωση και δηλώνουν υπέρ της ζωής (“pro-life”), στους οποίους θα αναφερθώ εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, ο οικογενειακός προγραμματισμός, αλλά και η έννοια της οικογένειας στο δυτικό κόσμο, έχουν καταστεί ένα μωσαϊκό εικόνων, εντός του οποίου χωρούν πολλά περισσότερα από την πυρηνική οικογένεια των προηγούμενων δεκαετιών. Πολλές γυναίκες αποφασίζουν να μην εμπλακούν στην αναπαραγωγική διαδικασία, απέχουν από την τεκνοποιία. Άλλες, αποφασίζουν να τεκνοποιήσουν σε μεγαλύτερη ηλικία, καθώς ολοκληρώνουν τις σπουδές τους και επιλέγουν να ανελιχθούν πρώτα στην αγορά εργασίας. Ορισμένες συνειδητοποιούν ότι είτε

οι ίδιες είτε ο σύζυγος/σύντροφός τους αντιμετωπίζουν προβλήματα υπογονιμότητας – τα οποία είναι πλέον αρκετά συχνό φαινόμενο, με τους παράγοντες να ποικίλλουν. Επίσης, κάποιες επιλέγουν να τεκνοποιήσουν χωρίς να υπάρχει σύζυγος ή σύντροφος στη ζωή τους, πιθανότατα υπό τον φόβο της εμμηνόπαυσης. Ο αριθμός των διαζυγίων είναι υψηλός, ενώ δημιουργούνται και αρκετές μονογονεϊκές οικογένειες. Πλέον, ζευγάρια ομοφυλοφίλων διεκδικούν το δικαίωμα όχι μόνο στην υιοθεσία, αλλά και στην τεκνοποιία. Η αναπαραγωγική τεχνολογία και η εξέλιξή της, με την εξωσωματική γονιμοποίηση, αλλά και την πρακτική της παρένθετης μητέρας – η οποία κυοφορεί ένα ήδη γονιμοποιημένο ωάριο, παρέχοντας επί πληρωμή τη μήτρα της για 9 μήνες – παρέχει δυνατότητες, οι οποίες δεν υπήρχαν παλαιότερα, όπως αναφέρει η Hanson (2004). Σύμφωνα με ορισμένες μελετήτριες, αυτές οι δυνατότητες επιτρέπουν πλέον μία θέαση της αναπαραγωγικής διαδικασίας, μακριά – κυριολεκτικά αλλά και συμβολικά – από το γυναικείο σώμα, εντός ενός εργαστηριακού περιβάλλοντος, γεγονός που αφαιρεί την τεκνοποιία από τις επιβεβλημένες στιγμές του γυναικείου κύκλου της ζωής (Hanson, 2004). Σύμφωνα, όμως με άλλες, αυτές οι εξελίξεις έχουν οδηγήσει στην εμπορευματοποίηση της αναπαραγωγικής διαδικασίας, με τον γιατρό να είναι ο μεσάζων, το έμβρυο να είναι πλέον προϊόν και τη μητέρα να είναι “αναπαραγωγική εργάτρια” (Hanson, 2004). Αυτή η προσέγγιση συνδέεται με την αντίληψη ότι οι δυτικές κοινωνίες έχουν εξελιχθεί από υλιστικές σε καταναλωτικές, με την αναπαραγωγή να είναι ένα ακόμα παρεχόμενο αγαθό προς αγορά και κατανάλωση. Τέλος, η Hanson (2004) προσθέτει έναν ακόμα παράγοντα: θεωρεί, ότι σε μία κοινωνία που χαρακτηρίζεται από διαζύγια και χωρισμούς, ο δεσμός μεταξύ γονέα/παιδιού έχει καταστεί πιο σημαντικός και πιο μόνιμος από τον δεσμό μεταξύ συντρόφων. Έτσι, οι γονείς επενδύουν συναισθηματικά πολύ περισσότερο στα παιδιά τους, καθώς πιστεύουν ότι το πέρασμα στη γονεϊκότητα είναι ένα σημείο καταξίωσης, το οποίο προσφέρει ένα αίσθημα πληρότητας, το οποίο οι άνθρωποι αναζητούν μέσα από τους ρόλους που καλούνται να αναλάβουν. Παρ’ όλα αυτά, επισημαίνει ότι παρότι η υγεία των εγκύων και των βρεφών είναι πολύ περισσότερο εγγυημένη σε σχέση με παλαιότερες δεκαετίες, η ιδιωτικοποίηση και εμπορευματοποίηση πλευρών της αναπαραγωγικής διαδικασίας έχει οδηγήσει σε ανισότητες μεταξύ των ζευγαριών, οι οποίες πολλές φορές οδηγούν σε απογοήτευση και θλίψη όσες και όσους δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν οικονομικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Γυναικείο σώμα, αναπαραγωγικά δικαιώματα και άμβλωση: Σύγχρονες προσεγγίσεις και αντιπαραθέσεις.

2.1. Το (γυναικείο) σώμα ως πεδίο άσκησης εξουσίας.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο επιχείρησα μία σχετικά πυκνή ιστορική επισκόπηση της διαμόρφωσης της γυναικείας ταυτότητας και εικόνας, με τις προεκτάσεις της αναπαραγωγής, της μητρότητας και της σεξουαλικότητας που ενέχει η κοινωνική κατασκευή του φύλου. Μέσω αυτής της επισκόπησης κατέστη – ελπίζω – σαφές ότι “ο κοινωνικός έλεγχος της σεξουαλικότητας, της σεξουαλικής έκφρασης και της αναπαραγωγικής λειτουργίας των γυναικών είναι αδιαμφισβήτητα τόσο παλιός όσο ο ανθρώπινος πολιτισμός και αποτελεί κεντρικό στοιχείο του πατριαρχικού συστήματος φύλου (Renzetti, Curran, & Meier, 2012 όπως αναφέρεται στο Chesney-Lind and Hadi, 2017).

Στο διαρκώς διευρυνόμενο πεδίο των σπουδών φύλου – κλάδος ο οποίος αρχικά αναπτύχθηκε κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα – αλλά και των σύγχρονων φεμινιστικών αφηγήσεων, κεντρικό ρόλο κατέχει η αντίληψη ότι η αναπαραγωγή αποτελεί πεδίο άσκησης εξουσίας, το οποίο λειτουργεί επηρεάζοντας τόσο τα άτομα όσο και ολόκληρους πληθυσμούς (Connor, 2008). Μέσω διαφόρων μορφών που μπορεί να προσλάβει η εξουσία, οι μήτρες των γυναικών έχουν καταστεί κεντρικός άξονας των σχέσεων κυριαρχίας, όπως αυτές συνεχίζουν να αναπτύσσονται διά του δικαστικού συστήματος, της δημόσιας ζωής, των θρησκευτικών δογμάτων και του ιατρικού κατεστημένου (Connor, 2008).

Ίσως η πλέον διαδεδομένη θεωρία, η οποία όρισε εν πολλοίς τη συζήτηση γύρω από την έννοια της εξουσίας επί του σώματος και της αναπαραγωγής, είναι αυτή του Γάλλου φιλοσόφου Michel Foucault, ο οποίος ανέπτυξε στην εργογραφία του τους ορισμούς της εξουσίας, της βιοπολιτικής και της βιοεξουσίας. Στον πρώτο τόμο της *Ιστορίας της Σεξουαλικότητας: Η δίψα/βούληση για γνώση*, η εξουσία περιγράφεται από τον Foucault (1976/2011) ως “το όνομα που αποδίδει κανείς σε μια σύνθετη στρατηγική κατάσταση εντός μιας συγκεκριμένης κοινωνίας”, ενώ στο δοκίμιο με τίτλο *Το υποκείμενο και η εξουσία* ως “τρόπο πράξης επί των πράξεων των άλλων”

(Foucault, 1982). Το ενδιαφέρον σε αυτή την προσέγγιση είναι ότι με τον δεύτερο ορισμό ο Foucault “αμφισβήτησε όλες τις μέχρι τότε προκαταλήψεις και προϊδεάσεις της Αριστεράς, απέκοψε πλήρως την έννοια της εξουσίας από τη μορφή του καταπιεστικού κυρίαρχου (sovereign) και του νόμου, από την καθαρά αρνητική σύλληψή της ως απαγορευτικής και τιμωρητικής δύναμης [...]” (Δοξιάδης, 2015). Με αυτό τον τρόπο, ο Foucault επιχείρησε κάτι πρωτότυπο: να απομακρύνει την έννοια της εξουσίας από αυτές της βίας και της καταπίεσης, της επιβολής δια μέσω νομικών περιορισμών, από έννοιες δηλαδή που ταυτιζόνταν μόνο με το κράτος. Εξέτεινε, με αυτό τον τρόπο, τη σημασία της εξουσίας από τη μονομερή (αρνητική) δράση προς μία σχέση μεταξύ δράσεων, διαμορφώνοντας με αυτό τον τρόπο μία “σχεσιακή αντίληψη της εξουσίας: η εξουσία ως συσχετισμός δυνάμεων” (Γαβριηλίδης, 2006), της οποίας φορείς μπορούσαν δυνητικά να θεωρηθούν όλα τα δρώντα υποκείμενα.

Προχωρώντας, ο Foucault (1976/2011) εισήγαγε τις έννοιες της βιοεξουσίας και βιοπολιτικής. Η πρώτη ορίζεται ως “μια εξουσία που η υψηλότερη εφεξής λειτουργία της δεν είναι πλέον ίσως να σκοτώνει αλλά να επενδύει απ’ άκρου εις άκρον στη ζωή”. Με αυτό τον τρόπο, ο Foucault επιχείρησε να περιγράψει ότι κατά την ιστορική πορεία των κοινωνιών, ο ασκών την εξουσία δεν επιβάλλει πλέον τον θάνατο ή επιτρέπει τη ζωή, αλλά αντίθετα “η νέα εξουσία στοχεύει, μέσω των αναδυόμενων πειθαρχιών της, στην επίτευξη της καθυπόταξης των σωμάτων και του ελέγχου του πληθυσμού” (Παπαδημάτου, 2017). Αυτή η νέα μορφή εξουσίας, που αναπτύχθηκε περίπου κατά τον 17ο αιώνα, στην πρώτη της μορφή που ο Foucault ονόμασε ανατομοπολιτική, επιχείρησε να επενδύσει στη ζωή, υπό την έννοια των σωμάτων και των μηχανισμών τους, στοχεύοντας στη βελτιστοποίηση των ικανοτήτων τους, με σκοπό την ένταξή τους σε οικονομικά συστήματα και συστήματα ελέγχου (Παπαδημάτου, 2017). Στη δεύτερη μορφή της, η οποία εμφανίζεται κατά τον 18ο αιώνα και ονομάζεται βιοπολιτική, η εξουσία επικεντρώνεται στο σώμα ως είδος, δηλαδή:

στο σώμα που διαπερνάται από τη μηχανική του έμβιου και το οποίο χρησιμεύει ως υπόβαθρο στις βιολογικές διαδικασίες: τον πολλαπλασιασμό, τις γεννήσεις και τη θνητότητα, το επίπεδο υγείας, τη διάρκεια ζωής, τη μακροζωία και όλες τις συνθήκες που μπορούν να επιφέρουν τη διαφοροποίησή τους, (Foucault, 1976/2011)

Σύμφωνα με το παραπάνω, ο Foucault (1976/2011) υποστηρίζει ότι η βιοϊατρική και τεχνολογική πρόοδος που παρατηρήθηκε κατά τα τέλη του 18ου αιώνα μεταμόρφωσε τη μήτρα σε έναν πιο

οργανωμένο κοινωνικό χώρο όπου οι αφηγήσεις για τη ζωή, την υγεία, τα δικαιώματα και τα εγγενή χαρακτηριστικά των γυναικών άρχισαν να αναλύονται σε μια ευρύτερη, πιο συστηματική κλίμακα. Όπως αναφέρει η Connor (2008), μέσω της θεωρητικοποίησης του τρόπου με τον οποίο τα σύγχρονα κράτη διαχειρίζονται τους πληθυσμούς τους, ο Foucault δημιούργησε τη δυνατότητα μιας “επερώτησης του σημείου τομής μεταξύ μιας ενδεχόμενης αντίληψης για τα “αναπαραγωγικά δικαιώματα” και της διατύπωσης της αναπαραγωγικότητας ως βιοπολιτικής ουσίας, η οποία παραπέμπει στις κρατικές και άλλες προσπάθειες για την καταστολή της άμβλωσης” (Foucault 1976/2011).

Όπως αναφέρει η Deutscher (2007), το έργο του Foucault μπορεί, επίσης, να ενταχθεί στη συζήτηση σχετικά με την άμβλωση μέσα και από τη συζήτηση για τη σχέση εξουσίας και αντίστασης. Δηλαδή, όπως εξηγεί η Deutscher (2008), σύμφωνα με τον Foucault, η επένδυση στο σώμα, η οποία καθιστά ισχυρή την εξουσία, μπορεί ταυτόχρονα να γεννήσει και το πεδίο αντίστασης απέναντί της, γιατί μπορεί να πυροδοτήσει την επιθυμία του σεβασμού για το σώμα που μας ανήκει. Και είναι ακριβώς γι’ αυτό το λόγο που ο Foucault περιγράφει περιπτώσεις κρατικού ή ιατρικού “πανικού” απέναντι στο αίτημα της δωρεάν άμβλωσης.

Από την άλλη, η Deutscher (2008) επιλέγει να τοποθετήσει εντός της συζήτησης για την άμβλωση τη σκέψη του Ιταλού φιλοσόφου Giorgio Agamben, ο οποίος απορρίπτει την ιδέα μιας γραμμικής, ιστορικής αλλαγής από την κυριαρχική εξουσία στη βιοπολιτική. Όπως αναφέρει η Connor (2008), ο Agamben υποστηρίζει ότι η κυριαρχική εξουσία απλώς μεταφέρθηκε από τον μονάρχη στο κράτος κατά τη νεωτερικότητα, γεγονός που αναδεικνύεται μέσα από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης του εικοστού αιώνα. Σε αντίθεση με τον ισχυρισμό του Foucault ότι η υπεροχή της κυριαρχικής εξουσίας μειώθηκε με την ανάδυση της βιοεξουσίας, ο Agamben υποστηρίζει ότι η εξουσία παραμένει, μέσα από την ισχύουσα δυνατότητα του ηγεμόνα να υπονομεύει την έννοια του βίου, δηλαδή της πολιτικής ζωής, μετατρέποντάς την σε μία κενότητα: την – απογυμνωμένη από όσα μας καθιστούν πολιτικά όντα - ζωή, τη βιολογική/ γυμνή ζωή, έννοια που αναλύει μέσω της μεταφοράς του homo sacer (Agamben 1998, όπως αναφέρεται στην Connor, 2008). Αυτή η εννοιοποίηση της εξουσίας από τον Agamben, που της δίνει δηλαδή τη δυνατότητα να δημιουργεί καταστάσεις εξαίρεσης, δίνει μία νέα οπτική για την αντίληψη της εμβρυϊκής ζωής, καθώς – στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης γύρω από την άμβλωση – [η εμβρυϊκή ζωή] γίνεται αντιληπτή λανθασμένα ως “μια μορφή πολιτικοποιημένης γυμνής ζωής εκτεθειμένης στη βίαιη κυριαρχία” της μητέρας που κάνει άμβλωση (Deutscher 2008, 67). Επίσης, η Deutscher (2008) επεκτείνει το επιχειρήμα της, επισημαίνοντας ότι δεν υπάρχει η έννοια της νόμιμης άμβλωσης, αλλά αντίθετα η άμβλωση συνιστά συνολικά μία κατάσταση εξαίρεσης, καθώς η εξουσία περιγράφει νομικά τις –

εξαιρετικές – συνθήκες υπό τις οποίες επιτρέπει την άμβλωση, η οποία άρα είναι απαγορευμένη (όπως π.χ. σε περιπτώσεις βιασμού, αιμομιξίας κ.ά).

Είναι σημαντικό να τονίσω, σε αυτό το σημείο, ότι οι προσεγγίσεις που παρουσίασα παραπάνω δεν είναι φυσικά οι μόνες, ούτε είναι καθολικά αποδεκτές. Μάλιστα, σχετικά με τον Foucault, είναι σημαντικό να επισημάνω ότι η θεωρία του έχει δεχτεί έντονη κριτική από φεμινιστική οπτική. Τα δύο βασικά σημεία κριτικής επικεντρώνονται στο ότι ο Foucault μέσα από την έννοια της βιοεξουσίας και βιοπολιτικής δεν αναφέρεται στο γυναικείο σώμα ως πεδίο άσκησης εξουσίας, αλλά τοποθετείται με ουδετερότητα σχετικά με το φύλο, χωρίς δηλαδή να αναγνωρίζει τις πολλαπλές πλευρές ελέγχου και καταπίεσης που δέχονται συγκεκριμένα οι γυναίκες εντός αυτού του πλαισίου. Επίσης, άλλες μελετήτριες τονίζουν ότι ο τρόπος με τον οποίο περιγράφει την εξουσία, δίνει την αίσθηση του αναπόδραστου, αδιαφορώντας – ή καθιστώντας μάταιη – όποια μορφή αντίστασης.

Βάσει όσων παρέθεσα παραπάνω αλλά και της ιστορικής επισκόπησης του πρώτου κεφαλαίου, είναι νομίζω σαφές ότι από τη στιγμή που η εξουσία ενδιαφέρθηκε για τη διαχείριση πληθυσμού, αντιλαμβανόμενη ότι πρόκειται για τη δύναμη αναπαραγωγής αλλά και εξέλιξης των σχέσεων παραγωγής, η σεξουαλικότητα, η αναπαραγωγική διαδικασία και το γυναικείο σώμα βρέθηκαν στο επίκεντρο του πεδίου μάχης. Έτσι, κάθε διαδικασία που φιλοδοξεί να μεταφέρει τον έλεγχο στο άτομο – αν δεχτούμε ότι πρόκειται όντως για ζήτημα ατομικό και όχι συλλογικό, ζήτημα που αποτελεί ενεργή συζήτηση - όπως είναι η αντισύλληψη και η άμβλωση, συγκρούεται με τον πυρήνα αυτής της λογικής, διαταράσσοντας τις “ισορροπίες”. Αυτό, κατά την γνώμη μου, εξηγεί σε μεγάλο βαθμό το γιατί η συζήτηση για τα αναπαραγωγικά δικαιώματα, συνήθως με επίκεντρο την άμβλωση, αποτελεί, εδώ και αιώνες πλέον, κεντρικό ζήτημα αντιπαράθεσης.

2.2. Η διαμόρφωση της αντιπαράθεσης: Υπέρ της ζωής (Pro- life) ή Υπέρ της επιλογής (Pro- choice).

Όπως ανέφερα παραπάνω, η αντιπαράθεση γύρω από τη σεξουαλικότητα και τα αναπαραγωγικά δικαιώματα των γυναικών αποτελεί μία συζήτηση που χρονικά τοποθετείται πολύ πριν τον 20ο αιώνα. Όμως, το πρώτο οργανωμένο κίνημα που διεκδίκησε το δικαίωμα των γυναικών να ορίζουν αυτές τις πλευρές της ζωής τους ξεπήδησε περίπου στις αρχές του 20ου αιώνα στις Η.Π.Α (Sinding, 2007). Αρχικά, οι ακτιβίστριες έθεταν ως κεντρικό θέμα την αποφυγή ανεπιθύμητων εγκυμοσυνών, στοχεύοντας κυρίως στην υγεία κάθε γυναίκας, ακριβώς γιατί εκείνη την περίοδο η ενεργητική προσπάθεια αποφυγής μίας εγκυμοσύνης θεωρούνταν έγκλημα. Όμως, όπως ανέφερα και στο προηγούμενο κεφάλαιο, η ανάπτυξη του δεύτερου κύματος φεμινισμού, κατά τις δεκαετίες του 1960-70, διεύρυνε κατά πολύ την ατζέντα των αιτημάτων, περιλαμβάνοντας πλέον αιτήματα που αφορούσαν όχι μόνο την αντισύλληψη, αλλά και το δικαίωμα σε νόμιμη και ασφαλή άμβλωση – κεντρικό ζήτημα μετά την απόφαση για την υπόθεση Roe v. Wade, που ανέφερα στην υποενότητα 1.7. - τη σεξουαλικότητα, τη φυλή και την αποστείρωση, την κοινωνική τάξη και την υιοθεσία (Solinger, 2005).

Φυσικά, η διαμόρφωση των παραπάνω αιτημάτων σήμαινε και την ανάπτυξη αντίδρασης απέναντί τους. Με την πάροδο των δεκαετιών, αυτή η αντιπαράθεση έχει πάρει σαφή μορφή διπόλου, με τις δύο πλευρές να τοποθετούνται ως οι υπέρμαχοι της ζωής (pro-life) και οι υπέρμαχοι της επιλογής (pro- choice). Είναι σημαντικό να τονίσω, σε αυτό το σημείο ότι οι όροι αυτοί βρίσκουν εφαρμογή και σε άλλες συζητήσεις, όπως για παράδειγμα το ζήτημα της ευθανασίας/ιατρικά υποβοηθούμενης αυτοκτονίας ή αυτό της επιβολής θανατικής ποινής και του πολέμου. Όμως, εγώ θα εξετάσω ορισμένα από τα βασικά επιχειρήματα των δύο πλευρών, όπως αυτές διαμορφώνονται σχετικά με το ζήτημα της άμβλωσης αποκλειστικά, καθώς είναι θεωρώ λανθασμένη η υπόθεση ότι π.χ. ο υπέρμαχος της επιλογής σχετικά με τις αμβλώσεις είναι απαραίτητα και υπέρμαχος της επιλογής σχετικά με την ευθανασία και την ιατρικά υποβοηθούμενη αυτοκτονία. Επίσης, αν υποθέσουμε ότι ο υπέρμαχος της ζωής στο ζήτημα της άμβλωσης εκφράζει μία συντηρητική τοποθέτηση σε σχέση με τον υπέρμαχο της επιλογής, δεν ισχύει το ίδιο για τον υπέρμαχο της ζωής στο ζήτημα της θανατικής ποινής, ο οποίος εκφράζει μία τοποθέτηση που θα μπορούσε να θεωρηθεί προοδευτική. Εν ολίγοις, οι υπέρμαχοι της ζωής ή της επιλογής σχετικά με

την άμβλωση, μπορεί να λαμβάνουν διαφορετική θέση στην αντιπαράθεση γύρω από άλλα ζητήματα.

Επίσης, σημαντικό θεωρώ και το γεγονός ότι όπου θα αναφερθώ στη θέση της θρησκείας και της Εκκλησίας, εννοώ τη χριστιανική θρησκεία και τα κυρίαρχα δόγματα αυτής, δηλαδή τον Ρωμαιοκαθολικισμό, τον Ορθόδοξο Χριστιανισμό και τον Προτεσταντισμό. Παρόλο που τα τρία δόγματα δεν μοιράζονται ταυτόσημη τοποθέτηση γύρω από το ζήτημα της άμβλωσης, ο Ρωμαιοκαθολικισμός και η Ορθοδοξία δεν υποστηρίζουν την άμβλωση, εκτός από περιπτώσεις θανάσιμου κινδύνου για τη μητέρα, ειδικά αν εκείνη έχει ήδη παιδιά. Στην περίπτωση αυτή, η γυναίκα που προβαίνει σε έκτρωση δεν αφορίζεται, ενώ έχουν υπάρξει υψηλόβαθμοι κληρικοί που επιχείρησαν να τοποθετήσουν την άμβλωση - που δεν διενεργήθηκε λόγω θανάσιμου κινδύνου - ανάμεσα στα σημαίνοντα αμαρτήματα, τα οποία μπορούν όμως να συγχωρεθούν από την Εκκλησία. Παρόλα αυτά, και για τα δύο αυτά δόγματα, η άμβλωση χωρίς να συντρέχει θανάσιμος κίνδυνος συνιστά σοβαρό αμάρτημα, που κατά πάσα πιθανότητα, χρίζει αφορισμού. Ο Προτεσταντισμός, από την άλλη, διαιρείται σε πολλές Εκκλησίες, γεγονός που καθιστά δύσκολη τη διατύπωση μίας σαφούς θέσης γύρω από το ζήτημα της άμβλωσης, το οποίο συνεχίζει να αποτελεί σημείο τριβής εντός του δόγματος. Η πιο συντηρητική πτέρυγα μάλλον συμερίζεται την αντίληψη των δύο άλλων δογμάτων, ενώ η πιο προοδευτική μάλλον τοποθετείται υπέρ της δυνατότητας επιλογής σε σχέση με την αναπαραγωγή. Πάντως, όπως θα αναφέρουμε και σε επόμενο κεφάλαιο, είναι σαφές, ότι σε πολλές χώρες του κόσμου, όπου η άμβλωση αποτελεί κεντρικό ζήτημα στον δημόσιο διάλογο, πολλές χριστιανικές Εκκλησίες έχουν τοποθετηθεί ανοιχτά κατά των αμβλώσεων, έχοντας εμπλακεί και υποστηρίξει και τις αντίστοιχες καμπάνιες υπέρ της ζωής.

Προχωρώντας, θα παρουσιάσω ορισμένα βασικά επιχειρήματα των δύο πλευρών γύρω από την άμβλωση¹¹, αλλά και τις αφηγήσεις πάνω στις οποίες βασίζονται. Ξεκινώντας, θα παραθέσω τα βασικά επιχειρήματα των υπέρμαχων της ζωής (pro-life):

1. Δεδομένου ότι η ζωή ξεκινά τη στιγμή της σύλληψης, η άμβλωση είναι πράξη αντίστοιχη με τη δολοφονία, καθώς συνιστά αφαίρεση ανθρώπινης ζωής. Η άμβλωση έρχεται σε άμεση αντίθεση με την αντίληψη περί ιερότητας της ανθρώπινης ζωής.
2. Καμία πολιτισμένη κοινωνία δεν επιτρέπει σε έναν άνθρωπο να βλάψει σκόπιμα ή να αφαιρέσει τη ζωή άλλου ανθρώπου χωρίς τιμωρία. Η άμβλωση δεν μπορεί να αποτελεί εξαίρεση.

11 Lowen, Linda. (2019, June 23). Key Arguments From Both Sides of the Abortion Debate. Retrieved from <https://www.thoughtco.com/arguments-for-and-against-abortion-3534153>

3. Μια άμβλωση μπορεί να οδηγήσει σε ιατρικές επιπλοκές αργότερα στη ζωή. Ο κίνδυνος έκτοπης κύησης διπλασιάζεται και αυξάνεται επίσης η πιθανότητα αποβολής και πυελικής φλεγμονώδους νόσου.
4. Σε περίπτωση βιασμού και αιμομιξίας, η σωστή ιατρική φροντίδα μπορεί να διασφαλίσει ότι μια γυναίκα δεν θα μείνει έγκυος. Η άμβλωση τιμωρεί το αγέννητο παιδί, το οποίο δεν διέπραξε κανένα έγκλημα. Αντιθέτως, ο δράστης είναι αυτός που πρέπει να τιμωρηθεί.
5. Η άμβλωση δεν πρέπει να χρησιμοποιείται ως μορφή αντισύλληψης.
6. Για τις γυναίκες που απαιτούν πλήρη έλεγχο του σώματός τους, ο έλεγχος σημαίνει και πρόληψη του κινδύνου ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης μέσω της υπεύθυνης χρήσης της αντισύλληψης ή, αν αυτό δεν είναι δυνατό, μέσω της αποχής.
7. Εφόσον πρόκειται για αμφιλεγόμενο ζήτημα, στο οποίο δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία μεταξύ των πολιτών, είναι λάθος να αξιοποιούνται λεφτά των φορολογούμενων για τη χρηματοδότηση αμβλώσεων.
8. Συχνά, όσες επιλέγουν να προβούν σε άμβλωση, είναι ανήλικες ή νεαρές γυναίκες με ανεπαρκή εμπειρία ζωής για να κατανοήσουν πλήρως τι κάνουν. Πολλές θα βιώσουν αργότερα αισθήματα διαβίου μετάνοιας για την πράξη τους και η κοινωνία οφείλει να τις προστατεύσει από κάτι τέτοιο.
9. Η άμβλωση συχνά προκαλεί έντονο ψυχολογικό άλγος και άγχος.
10. Η υιοθεσία μπορεί να αποτελέσει μία εξαιρετική εναλλακτική απέναντι στην άμβλωση, η οποία μάλιστα βοηθά και ζευγάρια που αντιμετωπίζουν ζητήματα υπογονιμότητας.

Συνεχίζοντας θα παραθέσω ορισμένα από τα βασικά επιχειρήματα των υπέρμαχων της επιλογής (pro-choice):

1. Ο μεγαλύτερος αριθμός αμβλώσεων πραγματοποιούνται στο πρώτο τρίμηνο, όταν δηλαδή το έμβρυο δεν έχει πιθανότητες επιβίωσης εκτός της μήτρας. Ως εκ τούτου, η υγεία του εμβρύου εξαρτάται από την υγεία της μητέρας και το έμβρυο δεν μπορεί να θεωρείται ξεχωριστή ανθρώπινη οντότητα.
2. Η έννοια της προσωπικότητας είναι διαφορετική από την έννοια της ανθρώπινης ζωής. Η ανθρώπινη ζωή μπορεί να ξεκινά τη στιγμή της σύλληψης, αλλά η προσωπικότητα αναπτύσσεται πολύ αργότερα. Επίσης, (αν ισχύει το επιχείρημα 1 των υπέρμαχων της ζωής) γιατί η άμβλωση συνιστά δολοφονία αλλά δεν ισχύει το ίδιο για τα γονιμοποιημένα ωάρια που απορρίπτονται κατά τη διαδικασία της εξωσωματικής γονιμοποίησης, όσα δηλαδή δεν εμφυτεύονται τελικά;
3. Η άμβλωση που πραγματοποιείται σύμφωνα με το ιατρικό πρωτόκολλο, όπως αυτό ορίζεται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, είναι μία ασφαλής ιατρική διαδικασία. Οι ιατρικά

υποβοηθούμενες αμβλώσεις έχουν λιγότερο από 0,5% κίνδυνο σοβαρών επιπλοκών και δεν επηρεάζουν την υγεία της γυναίκας ή τη μελλοντική της ικανότητα να μείνει έγκυος ή να γεννήσει. Αντίθετα, η νομική απαγόρευση των αμβλώσεων, η οποία στερεί τη δυνατότητα σε ασφαλή άμβλωση, μπορεί να οδηγήσει τις γυναίκες σε επισφαλείς μεθόδους, που είναι επικίνδυνες για την υγεία τους.

4. Στην περίπτωση του βιασμού ή της αιμομιξίας, αναγκάζοντας μια γυναίκα που έμεινε έγκυος από αυτή τη βίαιη πράξη προκαλείται περαιτέρω ψυχολογική βλάβη στο θύμα. Συχνά, το θύμα φοβάται να μιλήσει, βρίσκεται σε κατάσταση σοκ ή δεν γνωρίζει ότι είναι έγκυος, οπότε το “χάπι της επόμενης μέρας”, το οποίο καθυστερεί ή εμποδίζει την ωορρηξία/ εμποδίζει τη γονιμοποίηση του ωαρίου/ εμποδίζει το γονιμοποιημένο ωάριο να εμφυτευθεί στη μήτρα, είναι αναποτελεσματικό σε αυτές τις καταστάσεις.

5. Η άμβλωση δεν χρησιμοποιείται ως μορφή αντισύλληψης. Επίσης, εγκυμοσύνη μπορεί να προκύψει ακόμη και με υπεύθυνη χρήση αντισυλληπτικών μεθόδων. Τα ποσοστά γυναικών που δεν χρησιμοποιούν καμία μέθοδο αντισύλληψης, εφόσον αυτές είναι διαθέσιμες, είναι πολύ μικρά. Ακόμα, όμως, και σε αυτή την περίπτωση η μη χρήση αντισύλληψης δεν συνδέεται με κανέναν τρόπο με τη δυνατότητα νόμιμης άμβλωσης.

6. Το δικαίωμα των γυναικών να έχουν έλεγχο επί του σώματος και της ζωής είναι θεμελιώδες πολιτικό δικαίωμα. Αν αυτό παραβιάζεται, ανοίγει ο δρόμος για πλείστες άλλες επικίνδυνες πρακτικές ελέγχου, όπως η στείρωση ή η λήψη αντισύλληψης.

7. Αν συμφωνήσουμε ότι όλοι οι πολίτες πρέπει να έχουν πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες, ανεξαρτήτως οικονομικής κατάστασης ή άλλων παραγόντων (φυλή, καταγωγή, θρησκεία κλπ.), τότε πρέπει να έχουν πρόσβαση και στην άμβλωση, η οποία αποτελεί απλώς άλλη μία ιατρική υπηρεσία. Σε μία κοινωνία, σπάνια υπάρχει ομοφωνία επί διαφόρων σημαντικών ζητημάτων και στις αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες οι πολίτες μπορούν να εκφράσουν τη θέση τους μέσω της ψήφου σε όποιο πολιτικό σχηματισμό επιθυμούν.

8. Οι έφηβες που γίνονται μητέρες μπορεί να έχουν πολύ χειρότερες προοπτικές για το μέλλον. Είναι πολύ πιο πιθανό να εγκαταλείψουν το σχολείο, να λάβουν ανεπαρκή προγεννητική φροντίδα, να στηρίζονται στην κρατική βοήθεια ώστε να μεγαλώσουν το παιδί τους (εφόσον δεν καταφέρουν να αναπτύξουν τις απαιτούμενες δεξιότητες, ώστε να έχουν τους απαιτούμενους οικονομικούς πόρους για τις ίδιες και την οικογένειά τους), να αναπτύξουν προβλήματα υγείας, ή να καταλήξουν σε διαζύγιο.

9. Όπως κάθε άλλη δύσκολη κατάσταση στη ζωή, η άμβλωση δημιουργεί άγχος. Ωστόσο, η Αμερικανική Ψυχολογική Εταιρεία, για παράδειγμα, έχει διαπιστώσει ότι το άγχος ήταν

μεγαλύτερο πριν από την άμβλωση και ότι δεν υπήρχαν ενδείξεις μετατραυματικού συνδρόμου κατόπιν αυτής.

10. Η υιοθεσία δεν μπορεί να αποτελέσει εναλλακτική έναντι των αμβλώσεων, όπου αυτές θεωρούνται παράνομες. Η υιοθεσία δίνει τη δυνατότητα επιλογής στη μητέρα, σε αντίθεση με την άμβλωση.

Αναλύοντας τα παραπάνω επιχειρήματα και των δύο πλευρών, είναι νομίζω ασφαλές να πούμε ότι διαμορφώνονται και συγκρούονται επί ορισμένων κυρίαρχων αφηγήσεων. Αρχικά, κομβικό ρόλο διαδραματίζει η αντίληψη της έννοιας της ζωής και της προσωπικότητας. Και οι δύο πλευρές αναγνωρίζουν ότι η ζωή ξεκινά εντός της μήτρας της μητέρας, αλλά η διαφωνία έγκειται στη στιγμή αυτοτέλειας και ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου. Οι υπέρμαχοι της ζωής, αντλώντας από θρησκευτικές αφηγήσεις για την ιερότητά της, θεωρούν πως αυτή ξεκινά τη στιγμή της σύλληψης και ως εκ τούτου η αφαίρεσή της από τη μητέρα συνιστά δολοφονία. Αυτό εδράζεται επίσης στη θρησκευτική αντίληψη ότι οι άνθρωποι είμαστε παιδιά του Θεού, ο οποίος έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να δίνει αλλά και να αφαιρεί τη ζωή. Το βασικό είναι ότι η ζωή μητέρας και εμβρύου στα μάτια του Θεού και της Εκκλησίας έχουν ίση αξία και δεν μπορεί η μία να θεωρείται σημαντικότερη της άλλης. Επίσης, εντός αυτής της αφήγησης υπεισέρχεται και το ζήτημα της σεξουαλικότητας και της σεξουαλικής πρακτικής, η οποία, για την Εκκλησία, δεν νοείται εκτός γάμου ή για την αναζήτηση απόλαυσης και μόνο. Ως εκ τούτου, η εγκυμοσύνη είναι το ευκαίριο αποτέλεσμα μίας σεξουαλικής πράξης. Για τους υπέρμαχους της ζωής, ακόμα κι αν η εγκυμοσύνη και η αναπαραγωγή δεν αποτελούν επιθυμία για ορισμένες – γεγονός το οποίο πλέον αναγνωρίζουν αν και θεωρείται συχνά ηθικά προβληματικό – υπάρχουν μέθοδοι αντισύλληψης για να αποφευχθεί αυτό το ενδεχόμενο και η άμβλωση δεν αποτελεί επιλογή. Το δεύτερο ζήτημα που συνιστά πεδίο αντιπαράθεσης, είναι το ζήτημα των πολιτικών δικαιωμάτων και ειδικότερα αυτό του ελέγχου επί του σώματος. Οι μεν υπέρμαχοι της επιλογής θεωρούν την άμβλωση ένα από τα θεμελιώδη πολιτικά δικαιώματα (φορέας των οποίων δεν είναι ακόμη το έμβρυο), ενώ οι υπέρμαχοι της ζωής – βάσει του προηγούμενου επιχειρήματος – θεωρούν ότι και το έμβρυο είναι φορέας πολιτικών δικαιωμάτων. Αυτό δημιουργεί σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ δύο φορέων πολιτικών δικαιωμάτων και λόγω του ότι το έμβρυο δεν έχει τη δυνατότητα να εκφράσει το δικό του πολιτικό δικαίωμα, οι υπέρμαχοι της ζωής θεωρούν ότι λειτουργούν ως υπερασπιστές του. Επίσης, όταν η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από γυναίκες που προβαίνουν σε άμβλωση λόγω βιασμού ή αιμομιξίας, το επιχείρημα των υπέρμαχων της ζωής είναι ότι η ίδια αποτελεί μεν θύμα μίας κατάστασης, αλλά το έμβρυο δεν είναι ο θύτης. Αν όμως επιλέξει να προβεί σε άμβλωση, διαπράττουν και εκείνη με τη σειρά της έγκλημα, απέναντι στο θύμα που είναι το έμβρυο και έτσι

μετατρέπεται σε θύτης, ενώ αντίθετα η εμπειρία της μητρότητας μπορεί να τη λυτρώσει από τα ψυχολογικά επακόλουθα της βίας που έχει υποστεί. Παράλληλα, η συζήτηση για τις ιατρικές όψεις και συνέπειες της άμβλωσης, αναδεικνύει κυρίως ζητήματα ιατρικής ηθικής, υπό την έννοια ότι κυρίαρχη αποστολή των γιατρών θεωρείται η προστασία της ζωής. Ως εκ τούτου, η προστασία μητέρας και εμβρύου ταυτόχρονα θα πρέπει να είναι ο στόχος, σύμφωνα με τους υπέρμαχους της ζωής, ενώ η υποβοήθηση της άμβλωσης – πέρα από πιθανώς επικίνδυνη για τη μητέρα – είναι και δολοφονική απέναντι στο έμβρυο, άρα ηθικά μεμπτή. Από την άλλη, οι υπέρμαχοι της επιλογής επιχειρηματολογούν σχετικά με την υποχρέωση των γιατρών να σέβονται την επιθυμία του ασθενούς, όταν φυσικά αυτή δεν θέτει σε κίνδυνο την υγεία του ή – ακόμα περισσότερο – να προστατεύουν τους ασθενείς σε περίπτωση που μία εγκυμοσύνη αποδεικνύεται επικίνδυνη για την κυοφορούσα. Τέλος, στη συζήτηση συχνά υπεισέρχονται και επιχειρήματα σχετικά με την ψυχολογία των γυναικών. Η αντιπαράθεση έγκειται αρχικά στην επερώτηση σχετικά με την ψυχολογική κατάσταση της εγκύου, όταν αποφασίζει να προβεί σε άμβλωση, ενώ αργότερα υπεισέρχονται και οι ψυχολογικές – ή μη – επιπτώσεις που αυτή μπορεί να επιφέρει. Οι υπέρμαχοι της ζωής συχνά αμφισβητούν την ψυχολογική ικανότητα των εγκύων να κρίνουν, θεωρώντας πως το κράτος θα πρέπει να τις προστατεύει από τον ίδιο τον εαυτό τους σε αυτή την περίπτωση, ενώ παράλληλα επιχειρηματολογούν σχετικά με την ανεπανόρθωτη ψυχολογική ζημία που μπορεί να επιφέρουν οι τύψεις μετά την άμβλωση. Αντίθετα, οι υπέρμαχοι της επιλογής, θεωρούν ότι κάθε πολίτης – εκτός αν έχει ιατρικά ή/και νομικά κριθεί ανίκανος – έχει απόλυτα τη δυνατότητα να αποφασίσει σύμφωνα με το ψυχολογικό του συμφέρον, ενώ πιστεύουν ότι η μη δυνατότητα νόμιμης άμβλωσης είναι αυτή που μπορεί να προκαλέσει πολύ μεγαλύτερη ψυχολογική φθορά.

2.3. Αμβλωση: Ιατρικές πτυχές.

Όπως ανέφερα στην προηγούμενη υποενότητα, μία από τις πτυχές της συζήτησης γύρω από την αμβλωση είναι η ιατρική προοπτική της. Είτε αναφερόμαστε στην ιστορική πορεία των αμβλώσεων, όπου όπως ανέφερα, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η αντικατάσταση των γυναικών μαιών από τους άνδρες γιατρούς, είτε αναζητούμε πιθανές συνέπειες της αμβλώσης για την κυοφορούσα, καθίσταται σαφές ότι η ιατρική επιστήμη διαδραματίζει πλέον σημαίνοντα ρόλο σε όποια συζήτηση αφορά τα αναπαραγωγικά δικαιώματα και τις αναπαραγωγικές τεχνολογίες, οι οποίες αναπτύσσονται.

Αρχικά, θα αναφερθώ στην ανάπτυξη του εμβρύου κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, καθώς αυτό αποτελεί ένα από τα βασικά σημεία τριβής μεταξύ υπέρμαχων της ζωής και της επιλογής, αλλά και παράγοντα που – σε πολλές περιπτώσεις – καθορίζει τη δυνατότητα ή μη των γυναικών να προβούν σε νόμιμη έκτρωση. Όπως αναφέρουν οι Fischer & Goff (2009):

Η συνολική διάρκεια μίας εγκυμοσύνης, από την εμφύτευση μέχρι τη γέννηση, είναι 266 ημέρες ή 38 εβδομάδες - αν και η κύηση μέχρι και 40 εβδομάδων είναι συχνή. Η περίοδος κύησης χωρίζεται σε τρεις φάσεις που ονομάζονται τρίμηνα, τα οποία αποτελούνται από περίπου 3 μήνες το καθένα (Alexander, LaRosa, Bader & Garfield, 2007). Μόλις το ωάριο γονιμοποιηθεί από το σπέρμα, χρειάζονται 3-5 μέρες μέχρι να φτάσει από τη σάλπιγγα στη μήτρα. Όταν η δέσμη κυττάρων φτάσει στη μήτρα για να εμφυτευθεί, το μέγεθός της είναι μικρότερο από το κεφάλι μίας καρφίτσας. Όταν ολοκληρωθεί η εμφύτευση, τότε έχουμε αυτό που αποκαλούμε έμβρυο. Ο αμνιακός σάκος σύντομα αναπτύσσεται και περιβάλλει το έμβρυο. Το αμνιακό υγρό παρέχει προστασία από σοκ και προσκρούσεις και βοηθά στη διατήρηση της ομοιόστασης. Ο πλακούντας σύντομα σχηματίζεται, τροφοδοτώντας το έμβρυο με θρεπτικά συστατικά και οξυγόνο και απαλλάσσοντάς το από τυχόν απόβλητα. [...]

Στις 12 εβδομάδες κύησης, το φύλο του εμβρύου μπορεί να προσδιοριστεί, η καρδιά χτυπά και τα νεφρά αρχίζουν να παράγουν ούρα. Στις 14 εβδομάδες κύησης, αναπτύσσονται τα οστά, σχηματίζονται το κεφάλι και τα άκρα καθώς και τα κύρια όργανα και το νευρικό σύστημα. [...] (Alexander et al., 2007, Kolander et al., 2008).

Κατά τη διάρκεια του δεύτερου τριμήνου, η ανάπτυξη του εμβρύου επιταχύνεται.

Αρχίζοντας με τον 4ο μήνα, η μητέρα μπορεί να αισθανθεί τις κινήσεις του εμβρύου, ενώ οι καρδιακοί ήχοι μπορούν να παρακολουθούνται με εξωτερικά μέσα. Κατά τη διάρκεια του 5ου μήνα, εμφανίζεται λεπτομερής σχηματισμός σωματικών δομών (π.χ. φρύδια και νύχια) και το έμβρυο ζυγίζει τώρα μεταξύ 340 και 635 γραμμαρίων. Μέχρι το τέλος του 6ου μήνα, το έμβρυο κλωτσάει και γυρίζει, έχει κύκλο ύπνου και ανεπτυγμένη ακοή. Έχει ύψος μεταξύ 25,5 και 29 εκατοστών, ενώ ζυγίζει περίπου 907 γραμμάρια. Εάν το έμβρυο γεννηθεί κατά τη διάρκεια του 6ου μήνα, η επιβίωση είναι δυνατή, υπό την προϋπόθεση όμως εντατικής νεογνικής φροντίδας (Alexander et al., 2007; Kolander et al., 2008).

Μέχρι το τέλος του 7ου μήνα, το έμβρυο ζυγίζει μεταξύ 1,13 και 1,36 κιλών και αν γεννηθεί είναι σε γενικές γραμμές σε θέση να επιβιώσει. Η ανάπτυξη συνεχίζει να προχωρά με ραγδαίο ρυθμό. Μέχρι το τέλος του 8ου μήνα, ζυγίζει μεταξύ 1,8 και 2,5 κιλών. Τα οστά γίνονται πιο σκληρά και το δέρμα έχει ζαρωμένη εμφάνιση. Κατά τη διάρκεια του 9ου μήνα, το έμβρυο κερδίζει περίπου 28 γραμμάρια βάρους την ημέρα. Μέχρι το τέλος του 9ου μήνα το μωρό ζυγίζει μεταξύ 2,7 και 4 κιλών και έχει μήκος μεταξύ 40,6 και 55,8 εκατοστών. Το δέρμα φαίνεται πλήρως γεμάτο και λείο. Το μωρό είναι τότε έτοιμο για επιβίωση εκτός της μήτρας (Alexander et al., 2007; Kolander et al., 2008).

Ανάλογα με τη διάρκεια της κύησης, αλλά και το μέγεθος του εμβρύου, υπάρχουν διαφορετικές μέθοδοι άμβλωσης, που θεωρούνται ενδεδειγμένες. Σε κάθε περίπτωση, είναι σημαντικό να τονίσω σε αυτό το σημείο, ότι όλα όσα θα αναφέρω μπορεί κατά περίπτωση να υπόκεινται και σε νομικούς περιορισμούς, ανάλογα με το κράτος. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (2012), οι παρακάτω είναι οι ενδεδειγμένες μέθοδοι:

1. Η χειροκίνητη ή ηλεκτρική αναρρόφηση κενού, για εγκυμοσύνες περιόδου κύησης έως τις 12-14 εβδομάδες.

2. Η φαρμακευτική μέθοδος έκτρωσης, συγκεκριμένα, από του στόματος μifeπριστόνη ακολουθούμενη από μία δόση μισοπροστόλης, για εγκυμοσύνες περιόδου κύησης έως 9 εβδομάδων (63 ημέρες). Για εγκυμοσύνες περιόδου κύησης μεγαλύτερες των 9 εβδομάδων, από του στόματος μifeπριστόνη ακολουθούμενη από επαναλαμβανόμενες δόσεις μισοπροστόλης, ή όταν δεν είναι διαθέσιμη η μifeπριστόνη: μόνο μισοπροστόλη, σε επαναλαμβανόμενες δόσεις. Η διαστολή και η θραύση (Dilatation & Cutillage) είναι απαρχαιωμένη χειρουργική μέθοδος και πρέπει να αντικαθίσταται από αναρρόφηση κενού ή/και φαρμακευτικές μεθόδους.

Για τις εγκυμοσύνες περιόδου κύησης περισσότερο από 12 έως 14 εβδομάδων, οι ακόλουθες μέθοδοι συνίστανται:

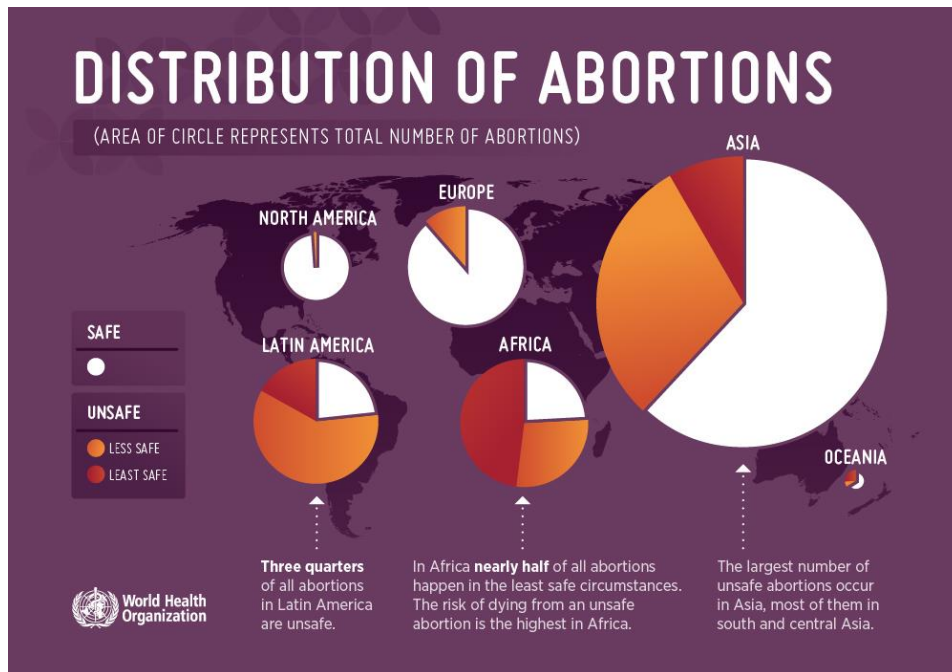
3. Διαστολή και εκκένωση (Dilatation and Evacuation), χρησιμοποιώντας αναρρόφηση κενού και λαβίδες.

4. Από του στόματος μifeπριστόνη ακολουθούμενη από επαναλαμβανόμενες δόσεις μισοπροστόλης ή όταν δεν είναι διαθέσιμη η μifeπριστόνη: μόνο μισοπροστόλη, σε επαναλαμβανόμενες δόσεις.

Πρόσφατα, έχουν δημοσιευθεί αρκετές μελέτες που δίνουν νέα στοιχεία σχετικά με το χρόνο, τη δοσολογία, τα διαστήματα δοσολογίας και τις οδούς χορήγησης φαρμάκων για τη διαχείριση των αμβλώσεων, καθώς και το χρονοδιάγραμμα της έναρξης της αντισύλληψης μετά από φαρμακευτική άμβλωση, τις οποίες ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας εξετάζει (2018).

Επίσης, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας ερευνά και δημοσιεύει συχνά στοιχεία σχετικά με τη διενέργεια μη ασφαλών αμβλώσεων (όσες δηλαδή δεν πραγματοποιούνται με το πρωτόκολλο του Π.Ο.Υ), με σκοπό να εγείρει το ενδιαφέρον κρατών, αλλά και ατόμων, σχετικά με τους κινδύνους αυτής της διαδικασίας. Παρακάτω θα παρουσιάσω της πιο πρόσφατης μελέτης που διενήργησε ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Guttmacher σχετικά με τις αμβλώσεις παγκοσμίως μεταξύ 2010- 2014, η οποία δημοσιεύθηκε το 2017 ¹² :

12 <https://www.who.int/en/news-room/detail/28-09-2017-worldwide-an-estimated-25-million-unsafe-abortions-occur-each-year>, accessed 15th June 2019.

Γράφημα 1

Πηγή: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

Στο Γράφημα 1 παρατηρούμε την κατανομή των αμβλώσεων παγκοσμίως. Η διάμετρος των κύκλων αναπαριστά τον αριθμό των αμβλώσεων σε κάθε ήπειρο, το λευκό τις ασφαλείς αμβλώσεις, το πορτοκαλί τις λιγότερο ασφαλείς και το κόκκινο τις ελάχιστα ασφαλείς. Όπως βλέπουμε, ο μεγαλύτερος αριθμός αμβλώσεων πραγματοποιείται στην Ασία, όπως όμως και ο μεγαλύτερος αριθμός μη ασφαλών αμβλώσεων, κυρίως στο νοτιοανατολικό μέρος της. Όσον αφορά τον συνολικό αριθμό αμβλώσεων ακολουθούν η Ευρώπη, η Αφρική και η Λατινική Αμερική. Τα τρία τέταρτα των αμβλώσεων που πραγματοποιούνται στη Λατινική Αμερική είναι μη ασφαλείς, ενώ στην Αφρική σχεδόν οι μισές αμβλώσεις πραγματοποιούνται σε συνθήκες ελάχιστα ασφαλείς, γι' αυτό και ο κίνδυνος για την έγκυο είναι υψηλότερος εκεί. Στην Ευρώπη και τη Βόρειο Αμερική δεν παρατηρείται ποσοστό ελάχιστα ασφαλών αμβλώσεων, παρά μόνο λιγότερο ασφαλών, αλλά το επίπεδο ασφαλών αμβλώσεων είναι υψηλότερο από οπουδήποτε αλλού στη Βόρειο Αμερική.

Γράφημα 2

Πηγή: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

Στο Γράφημα 2, παρατηρούμε ότι, σύμφωνα με τη μελέτη, 25.000.000 μη ασφαλείς αμβλώσεις διενεργούνται κάθε χρόνο, το οποίο σημαίνει ότι περίπου οι μισές αμβλώσεις που πραγματοποιούνται είναι μη ασφαλείς. Επίσης, μία στις 3 μη ασφαλείς αμβλώσεις διενεργείται στις χειρότερες δυνατές συνθήκες, με ανειδίκευτο προσωπικό, το οποίο χρησιμοποιεί επικίνδυνες μεθόδους. Οι περισσότερες μη ασφαλείς αμβλώσεις πραγματοποιούνται στον αναπτυσσόμενο κόσμο.

SAFE ABORTION PROTECTS
WOMEN'S AND GIRLS'
HEALTH AND HUMAN RIGHTS

Γράφημα 3

Πηγή: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

Στο Γράφημα 3, δηλώνεται ρητά η θέση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας ότι “Η ασφαλής άμβλωση προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα και το δικαίωμα στην υγεία γυναικών και κοριτσιών”. Μάλιστα, ο Π.Ο.Υ διατυπώνει και τρεις παροτρύνσεις σχετικά με τους νόμους και τις πολιτικές που πρέπει να εγκαθιδρυθούν. Η πρώτη είναι να υπάρξει η δυνατότητα για κάθε γυναίκα, η οποία έχει το νομικό δικαίωμα, να έχει πρόσβαση σε έγκαιρη και ασφαλή άμβλωση. Η δεύτερη το να διευκολυνθεί η παροχή υψηλής ποιότητας ενημέρωσης και υπηρεσιών αντισύλληψης και η τρίτη να ικανοποιούνται οι σεξουαλικές και αναπαραγωγικές ανάγκες όλων των γυναικών.

Γράφημα 4

Πηγή: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

Στο Γράφημα 4, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, εξετάζει τη σχέση νομικού πλαισίου και ασφάλειας στις αμβλώσεις. Παρατηρεί ότι το νομικό πλαίσιο επηρεάζει την ασφάλεια της διαδικασίας άμβλωσης, καθώς μόλις μία στις τέσσερις αμβλώσεις που διενεργούνται σε χώρες όπου η άμβλωση είναι παράνομη ή επιτρέπεται μόνο για λόγους υγείας της εγκύου είναι ασφαλής. Σε αντίθεση, σε χώρες, όπου οι αμβλώσεις επιτρέπονται χωρίς περιορισμό περίπου εννέα στις δέκα αμβλώσεις είναι ασφαλής. Πολύ σημαντική είναι η διαπίστωση ότι ο περιορισμός της πρόσβασης σε αμβλώσεις δεν μειώνει τον αριθμό των διενεργούμενων αμβλώσεων.

Γράφημα 5

Πηγή: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

Στο Γράφημα 5 παρατηρούμε ότι δίνονται ορισμένες ορίζουσες ώστε να αποφεύγονται οι επικίνδυνες αμβλώσεις, αλλά και οι απαιτούμενες προϋποθέσεις για μία ασφαλή άμβλωση. Σύμφωνα με τον Π.Ο.Υ (2017):

Οι επικίνδυνες αμβλώσεις εμφανίζονται όταν η εγκυμοσύνη τερματίζεται είτε από άτομα που δεν έχουν τα απαραίτητα προσόντα / πληροφορίες ή σε περιβάλλον που δεν συμμορφώνεται με τα ελάχιστα ιατρικά πρότυπα ή και τα δύο. Προκειμένου να αποφευχθεί η ακούσια εγκυμοσύνη και οι μη ασφαλείς αμβλώσεις, οι χώρες πρέπει να υιοθετούν υποστηρικτικές πολιτικές και οικονομικές δεσμεύσεις για την παροχή ολοκληρωμένης σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, ευρέος φάσματος αντισυλληπτικών μεθόδων, συμπεριλαμβανομένης της επείγουσας αντισύλληψης, σαφούς

συμβουλευτικής για τον οικογενειακό προγραμματισμό και πρόσβασης σε ασφαλή και νόμιμη άμβλωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Το νομικό καθεστώς της άμβλωσης.

3.1. Το νομικό καθεστώς της άμβλωσης: Μία σύντομη επισκόπηση της παγκόσμιας κατάστασης.

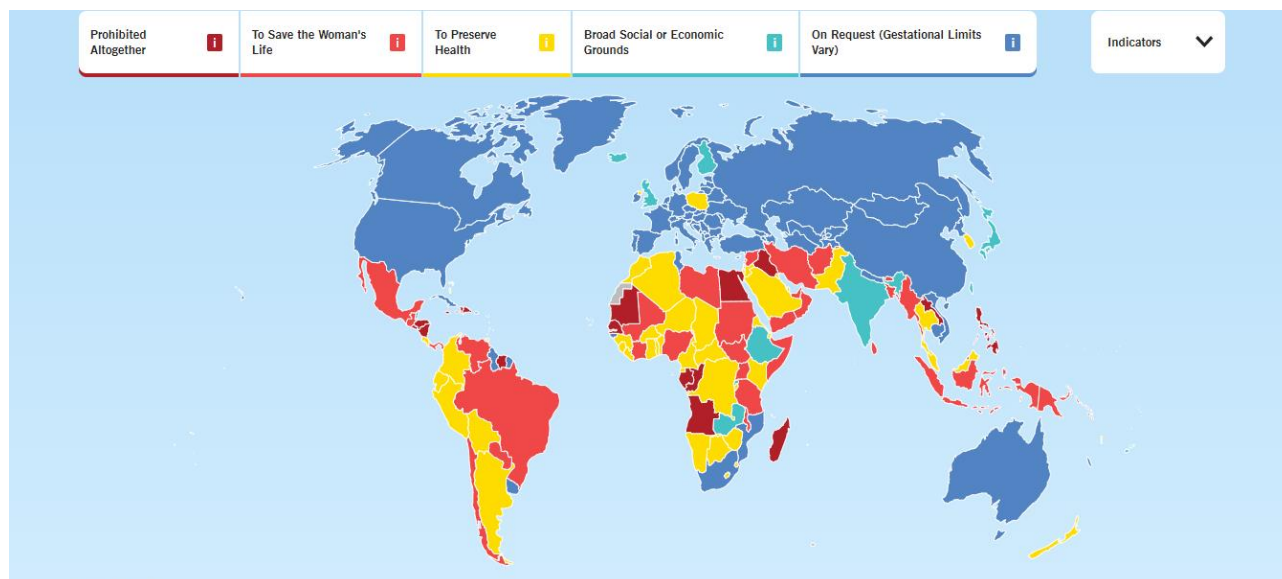
Ήδη από τις πρώτες σελίδες της παρούσας εργασίας, ανέφερα ότι το νομικό καθεστώς σχετικά με την άμβλωση σε κάθε χώρα και η όποια τροποποίησή του είναι συχνά ένας από τους βασικούς παράγοντες αναζωπύρωσης του δημόσιου διαλόγου για το ζήτημα. Πέραν αυτού, το νομικό καθεστώς αξίζει να εκτιμηθεί καθώς υπάρχει η διατυπωμένη άποψη ότι μέσω αυτού εκφράζονται κοινωνικές και πολιτικές αξίες, αλλά και αποτυπώνονται πάγιες/ επαναλαμβανόμενες κοινωνικές πρακτικές, που αποτελούν καθοδηγητικούς άξονες της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Μία διαφορετική, αλλά εξίσου χρήσιμη τοποθέτηση κατά τη γνώμη μου, είναι αυτή του κοινωνιολόγου και φιλοσόφου Νίκου Πουλαντζά, ο οποίος από μαρξιστική/ λενινιστική σκοπιά, υποστηρίζει, ότι ο νόμος αποτελεί

τη ρύθμιση των όρων άσκησης της εξουσίας απέναντι στις κυριαρχούμενες τάξεις. Οι ίδιοι οι αγώνες της εργατικής τάξης είναι που επιβάλλουν αυτή τη ρύθμιση και την επιβολή συγκεκριμένων ορίων, τα οποία, με τη σειρά τους, αποτελούν συνεχή διακυβεύματα της πάλης των τάξεων και του συσχετισμού δύναμης που ισχύει κάθε στιγμή (Σωτήρης, 2008)

Σε αυτό το σημείο, θεωρώ σημαντικό να επισημάνω, ότι παρότι δεν προκύπτει από την έρευνά μου ότι το ζήτημα της νομιμοποίησης της άμβλωσης αποτέλεσε κατ' εξοχήν αγώνα της εργατικής τάξης, θεωρώ ότι η έννοια της εξουσίας όπως αναλύθηκε στην ενότητα 2.1. μπορεί να δώσει μία διαφορετική προοπτική στον παραπάνω ορισμό.

Πριν αναλύσω το παρόν νομικό καθεστώς της Δημοκρατίας της Ιρλανδίας σχετικά με την άμβλωση αλλά και την εξέλιξή του, θα προβώ σε μία σύντομη επισκόπηση του νομικού

καθεστώς σε όλο τον κόσμο, όπως αυτό καταγράφεται από το Center for Reproductive Rights , του οποίου η αποστολή είναι το να “χρησιμοποιεί τη δύναμη του νόμου για την προώθηση των δικαιωμάτων αναπαραγωγής ως θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλο τον κόσμο”.

Γράφημα 6

Πηγή: Center for Reproductive Rights

Στο Γράφημα 6 παρατηρούμε τον παγκόσμιο χάρτη, όπως αυτός διαμορφώνεται βάσει του νομικού καθεστώτος κάθε χώρας σχετικά με το ζήτημα της άμβλωσης. Οι νόμοι (άρα και οι χώρες) χωρίζονται σε πέντε κατηγορίες, οι οποίες αναπαριστώνται με διαφορετικό χρώμα, από τους πλέον περιοριστικούς στους σχετικά φιλελεύθερους. Η πρώτη κατηγορία (αναπαριστάται με κόκκινο χρώμα) περιλαμβάνει χώρες που απαγορεύουν την άμβλωση εντελώς. Οι χώρες σε κάθε επόμενη κατηγορία αναγνωρίζουν προστιθέμενους λόγους βάσει των οποίων η άμβλωση είναι νόμιμη: με πορτοκαλί χρώμα αναπαριστώνται όσες χώρες επιτρέπουν την άμβλωση μόνο για να διατηρηθεί η ζωή της γυναίκας, με κίτρινο όσες την επιτρέπουν για τη διατήρηση της υγείας της γυναίκας, με τυρκουάζ όσες την επιτρέπουν για μία πληθώρα οικονομικών και κοινωνικών λόγων και με μπλε όσες χώρες δίνουν τη δυνατότητα απλώς κατόπιν αιτήματος από τη γυναίκα (παρότι τα όρια σχετικά με τις εβδομάδες κύησης ποικίλλουν). Ορισμένες χώρες επιτρέπουν επιπλέον την έκτρωση σε περιπτώσεις στις οποίες η εγκυμοσύνη είναι αποτέλεσμα βιασμού ή αιμομιξίας, ή σε περιπτώσεις εμβρυϊκής βλάβης.

13 <https://reproductiverights.org/>, accessed 20th June 2019

Εικοσιέξι χώρες παγκοσμίως εμπίπτουν στην πρώτη κατηγορία, με την άμβλωση να είναι παράνομη ακόμα και σε περιπτώσεις κινδύνου για τη ζωή και την υγεία της εγκύου. Αυτές οι χώρες βρίσκονται κυρίως στην Αφρική, την Ασία και τη Λατινική Αμερική. Τριανταεννέα χώρες – κυρίως της Αφρικής, της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής – επιτρέπουν την άμβλωση μόνο αν υπάρχει θανάσιμος κίνδυνος για τη ζωή της μητέρας, με δέκα εξ αυτών να εντάσσουν και τις περιπτώσεις εγκυμοσύνης η οποία είναι αποτέλεσμα βιασμού ή αιμομιξίας, ή τις περιπτώσεις εμβρυϊκής βλάβης. Πενηταέξι χώρες επιτρέπουν την άμβλωση για λόγους υγείας ή θεραπευτικούς λόγους, με κάποιες να περιορίζουν το δικαίωμα άμβλωσης σε όσες πάσχουν ή κινδυνεύουν από κάποιο ψυχικό νόσημα ή αντίθετα μόνο σε όσες πάσχουν ή κινδυνεύουν από κάποια σοβαρή σωματική ασθένεια, παρά τις παραινέσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας που τονίζει ότι η έννοια της “υγείας” πρέπει να γίνεται κατανοητή ως “μια κατάσταση συνολικά σωματικής, ψυχικής και πνευματικής ευημερίας και όχι ως την απουσία ασθένειας ή αναπηρίας”. Η πλειοψηφία των χωρών σε αυτή την κατηγορία επιτρέπουν επίσης την έκτρωση για τους πρόσθετους λόγους του βιασμού, της αιμομιξίας και της εμβρυϊκής βλάβης. Δεκατέσσερις χώρες επιτρέπουν την άμβλωση για πληθώρα κοινωνικών και οικονομικών λόγων, λαμβάνοντας υπόψη σε ορισμένες περιπτώσεις το πραγματικό ή υποθετικό μελλοντικό περιβάλλον της γυναίκας και τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες στις οποίες ζει, ώστε να υπολογίσουν τις πιθανές συνέπειες στην εγκυμοσύνη και την ανατροφή. Όλες αυτές οι χώρες επιτρέπουν την άμβλωση και για τους πρόσθετους λόγους που αναφέραμε παραπάνω. Εξηναέξι χώρες επιτρέπουν την άμβλωση κατόπιν αιτήματος, με ποικίλα και διαφορετικά όρια κύησης. Αυτές οι χώρες είναι διεσπαρμένες σε όλο τον κόσμο, με κάποια συγκέντρωση στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική. Το πιο συνηθισμένο όριο κύησης είναι 12 εβδομάδες, αλλά η άμβλωση συχνά επιτρέπεται για πρόσθετους λόγους (κίνδυνος για τη ζωή της εγκύου, βιασμός, αιμομιξία), αν παρέλθει αυτό το όριο. Τα τελευταία 25 χρόνια, δεκαπέντε χώρες έχουν φέρει πιο φιλελεύθερους νόμους, ανήκοντας πλέον σε αυτή την κατηγορία.

3.2. Το νομικό καθεστώς της άμβλωσης στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας (1861 – 2019)¹⁴.

Αφού παρουσιάσα μία σύντομη επισκόπηση του παρόντος νομικού καθεστώτος σε όλο τον κόσμο, θα προχωρήσω σε μία ιστορική επισκόπηση του νομικού καθεστώτος της Δημοκρατίας της Ιρλανδίας, παρουσιάζοντας παράλληλα τα βασικά γεγονότα που οδήγησαν στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο.

Η πρώτη καταγραφή νομικής απαγόρευσης της άμβλωσης χρονολογείται από το 1861 με την πράξη νομοθετικού περιεχομένου “Offences Against the Person Act”, η οποία συνέχισε να ισχύει και μετά την απελευθέρωση την ιρλανδική ανεξαρτησία από το Ηνωμένο Βασίλειο¹⁵. Κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα άρχισαν να εκφράζονται φόβοι από πολιτικούς της εποχής για την αύξηση των παράνομων αμβλώσεων στη χώρα, μετά την πλήρη απαγόρευση κάθε μορφής αντισύλληψης που είχε επιβληθεί. Κατά τη δεκαετία του 1930, πάνω από 100 γυναίκες πέθαιναν κάθε χρόνο από παράνομες αμβλώσεις στη χώρα. Μετά την ιστορική απόφαση στην υπόθεση R v. Bourne στη Βρετανία το 1938, όπου ο δικαστής έκρινε ότι η διασφάλιση της ζωής της εγκύου συνιστά επαρκή λόγο για να κριθεί η άμβλωση νόμιμη και να μην καταδικαστεί ο γιατρός που την έφερε εις πέρας, οι αμβλώσεις στη χώρα αυξήθηκαν και πολλές Ιρλανδές ταξίδευαν, ώστε να προβούν σε άμβλωση. Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1930 και 1940 ήταν πλέον ευρέως γνωστό στην Ιρλανδία ότι υπήρχε η δυνατότητα παράνομης άμβλωσης στη Βρετανία, ενώ οι πιο εύπορες Ιρλανδές φαίνεται ότι ταξίδευαν σε διάφορες πόλεις του εξωτερικού για να μπορέσουν να

14 Οι πληροφορίες που παρουσιάζονται σε αυτή την υποενότητα συνελέγησαν από τους παρακάτω ιστότοπους:

The Journal (2018), *Timeline: The history of abortion in Ireland*. Retrieved from <https://www.thejournal.ie/abortion-in-ireland-4382738-Dec2018/>

BBC News (2018), *Timeline: Ireland and abortion*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-europe-43962738>

Wikipedia, *Abortion in the Republic of Ireland*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Abortion_in_the_Republic_of_Ireland#cite_note-24

15 Η Ιρλανδία ιδρύθηκε ως “Ιρλανδική Δημοκρατία” στις 21 Ιανουαρίου 1919 και ονομάστηκε “Ελεύθερο Ιρλανδικό Κράτος” όταν απέκτησε και τυπικά την ανεξαρτησία της στις 6 Δεκεμβρίου 1921. Στις 21 Δεκεμβρίου 1937, ψηφίστηκε νέο Σύνταγμα και το η ονομασία του κράτους άλλαξε σε “Δημοκρατία της Ιρλανδίας”.

Πηγή: www.wikipedia.gr – accessed 1st July 2019

προβούν σε άμβλωση. Παρότι δεν υπήρξαν καταγεγραμμένα περιστατικά διώξεων για παράνομη άμβλωση μέχρι και το 1942, κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (1942- 1946) διώχθηκαν 25 γυναίκες, λόγω των επιβεβλημένων ταξιδιωτικών περιορισμών. Μετά τον πόλεμο, τα ποσοστά διώξεων μειώθηκαν, αν και ούτως ή άλλως αυτά αφορούσαν περιστατικά αμβλώσεων που γνωστοποιούνταν ή δεν ολοκληρώνονταν με επιτυχία. Όσες γυναίκες, όμως, διώκονταν, αντιμετωπίζονταν με μεγάλη αυστηρότητα, όπως μία χημικός που διενεργούσε αμβλώσεις, η οποία καταδικάστηκε πρωτόδικα σε 15 έτη κάθειρξης, τα οποία μετά την έφεση έγιναν τελικά 7. Τα αστυνομικά δελτία της εποχής αναφέρονταν στο ζήτημα της παράνομης άμβλωσης, αλλά κατά τη δεκαετία του 1950 λογοκρίθηκαν όλα τα λογοτεχνικά έργα που ανέφεραν ή περιέγραφαν άμβλωση. Οι περιπτώσεις διώξεων μεταξύ του 1952 -1963 ήταν ελάχιστες αλλά μία από τις πιο γνωστές γυναίκες που διενεργούσε αμβλώσεις καταδικάστηκε σε θάνατο δι' απαγχονισμού – ποινή που μειώθηκε σε ισόβια κάθειρξη – το 1957, όταν μία ασθενής της πέθανε. Η ψήφιση της Πράξης

16

Νομοθετικού Περιεχομένου για την Άμβλωση (Abortion Act) διευκόλυνε και την πρόσβαση των Ιρλανδών γυναικών σε άμβλωση, ενώ παράλληλα διάφοροι πολιτικοί της χώρας άρχισαν να συζητούν την ενδεχόμενη νομιμοποίηση των αμβλώσεων για εξαιρετικές περιστάσεις. Άλλωστε, είχαν ήδη δημιουργηθεί αντιδράσεις, λόγω της γνωστοποίησης ορισμένων θανάτων γυναικών, εξαιτίας της μη πρόσβασής τους σε ασφαλή άμβλωση. Μία εξ αυτών ήταν και η Sheila Hodgers, η οποία πέθανε από μεταστατικό καρκίνο λίγες μέρες αφού έφερε στον κόσμο το τρίτο της παιδί – το οποίο όμως δεν επιβίωσε στη γέννα – καθώς το νοσοκομείο αρνούσαν να της παρέχει την απαιτούμενη θεραπεία του καρκίνου, υπό τον φόβο ότι θα προκληθεί βλάβη στο έμβryo.

Το 1981 ιδρύθηκε η Εκστρατεία των Υπέρμαχων της Ζωής για την Τροποποίηση του Συντάγματος (Pro- Life Amendment Campaign), η οποία στράφηκε κατά μίας δικαστικής απόφασης στην Ιρλανδία, η οποία θα επέτρεπε την άμβλωση. Πριν από τις γενικές εκλογές του 1981, η εκστρατεία πίεσε τα κυριότερα ιρλανδικά πολιτικά κόμματα - Fianna Fáil, Fine Gael και Εργατικό Κόμμα - να προχωρήσουν στην εισαγωγή ενός νομοσχεδίου που θα επιτρέπει την τροποποίηση του Συντάγματος για να εμποδίσει το Ανώτατο Δικαστήριο να ερμηνεύσει με το ισχύον Σύνταγμα το δικαίωμα στην άμβλωση. Μετά από δημοψήφισμα που διενεργήθηκε στις 7 Σεπτεμβρίου 1983, εισήχθη η Όγδοη Τροποποίηση του Συντάγματος (Eighth/ 8th Amendment) ή άρθρο 40.3.3, η οποία αναγνώριζε το δικαίωμα στη ζωή των αγέννητων (“unborn”), εξισώνοντάς το

16 Η Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου για την Άμβλωση του 1967 (Abortion Act 1967) είναι μια Πράξη του Κοινοβουλίου του Ηνωμένου Βασιλείου που νομιμοποιεί τις αμβλώσεις για συγκεκριμένους λόγους από τους εγγεγραμμένους ιατρούς και ρυθμίζει τη φορολογημένη παροχή τέτοιων ιατρικών πρακτικών μέσω της Εθνικής Υπηρεσίας Υγείας (NHS).

Πηγή: www.wikipedia.com – accessed 2nd July 2019

με το δικαίωμα της μητέρας στη ζωή. Αυτή η τροποποίηση ήταν ουσιαστικά η απαρχή της διαμάχης των υπέρμαχων της ζωής (pro- life activists) και των υπέρμαχων της επιλογής (pro- choice activists), η οποία διαρκεί έως σήμερα.

Τα επόμενα χρόνια, διάφορες οργανώσεις και εταιρίες, αποτελούμενες από υπέρμαχους της ζωής, προσπαθούσαν να ανακόψουν τη ροή πληροφοριών σχετικά με τις αμβλώσεις στη Βρετανία, καθώς και τη μετάβαση Ιρλανδών γυναικών στη γειτονική χώρα για να προβούν σε άμβλωση. Το 1992 τα δικαστήρια δεν επέτρεψαν σε ένα δεκατετράχρονο κορίτσι, το οποίο είχε μείνει έγκυος μετά από βιασμό, να ταξιδέψει στη Βρετανία για να προβεί σε άμβλωση, παρότι οι γονείς της εξηγούσαν ότι είχε αυτοκτονικές τάσεις. Η υπόθεση – η οποία έγινε γνωστή ως “The X Case” - έφτασε στον Γενικό Εισαγγελέα, ο οποίος έκρινε ότι ήταν απαραίτητο να απευθυνθεί στο Ανώτατο Δικαστήριο, προκειμένου να απαγορευτεί στο κορίτσι να ταξιδέψει, δεδομένης της Όγδοης Τροποποίησης. Η απόφαση αυτή προκάλεσε εθνικές και διεθνείς διαμαρτυρίες, αλλά αργότερα ανατράπηκε από το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, το οποίο ανέφερε ότι η βάσιμη απειλή αυτοκτονίας αποτελεί λόγο για άμβλωση.

Αργότερα εκείνο το έτος, η κυβέρνηση πρότεινε τρεις τροποποιήσεις στο Σύνταγμα. Η Δωδέκατη Τροποποίηση πρότεινε την τροποποίηση του σημείου 40.3.3, ώστε να επιτρέπεται ρητά η άμβλωση, όταν συνίσταται βάσιμος κίνδυνος για τη ζωή της μητέρας, αλλά όχι στην περίπτωση της αυτοκτονίας, ζήτημα για το οποίο έγινε ξανά δημοψήφισμα το 2002. Με άλλα λόγια, αυτό θα επέτρεπε την άμβλωση σε πιο περιορισμένες περιστάσεις από αυτές που επέτρεψε το Ανώτατο Δικαστήριο, στην υπόθεση της δεκατετράχρονης. Και στα δύο δημοψηφίσματα, οι πολίτες έκριναν αρνητικά, αν και το 2002 η διαφορά ήταν οριακή. Επίσης, το 1992, διενεργήθηκαν δύο ακόμα δημοψηφίσματα, με τα οποία εγκρίθηκαν οι εξής Τροποποιήσεις. Η Δέκατη Τρίτη Τροποποίηση, η οποία όριζε ότι η απαγόρευση των αμβλώσεων δεν θα περιορίσει την ελευθερία μετακίνησης από την Ιρλανδία σε άλλες χώρες για άμβλωση και η Δέκατη Τέταρτη Τροποποίηση, η οποία όριζε ότι οι Ιρλανδοί πολίτες είχαν το δικαίωμα να λαμβάνουν πληροφορίες για τις υπηρεσίες αμβλώσεων σε άλλες χώρες.

Το 1997, ένα δεκατριάχρονο κορίτσι έμεινε έγκυος κατόπιν βιασμού και το Ανώτατο Δικαστήριο έκρινε ότι το Συμβούλιο Υγείας δικαιούνταν να κανονίσει τη μετάβασή της στη Βρετανία για άμβλωση, παρά τις αντιρρήσεις των γονέων της, εφόσον η ίδια δήλωνε ότι είχε αυτοκτονικές διαθέσεις. Το 2005, τρεις νεαρές γυναίκες (δύο Ιρλανδές και μία Λιθουανή), οι οποίες είχε χρειαστεί να ταξιδέψουν στη Βρετανία για έκτρωση, προσέφυγαν στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων υποστηρίζοντας ότι οι περιοριστικοί και ασαφείς ιρλανδικό νόμοι παραβιάζουν αρκετές διατάξεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, σε μία υπόθεση που έγινε γνωστή ως “A, B, C v. Ireland”. Η απόφαση εκδόθηκε το 2010 και υπογράμμισε

ότι δεν παραβιάζονταν τα δικαιώματα των δύο πρώτων γυναικών γιατί ο νόμος προσπαθούσε βάσει έννομου συμφέροντος να προστατεύσει τα δημόσια ήθη της Ιρλανδίας. Το Ε.Σ.Δ.Α. αποφάνθηκε επίσης ότι η ιρλανδική νομοθεσία επέδειξε μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ του δικαιώματος των γυναικών στο σεβασμό της ιδιωτικής τους ζωής και των δικαιωμάτων του αγέννητου (“unborn”), αν και διαπίστωσε ότι η Ιρλανδία παραβίασε τη Σύμβαση μη παρέχοντας μια προσιτή και αποτελεσματική διαδικασία με την οποία μια γυναίκα θα μπορούσε να διαπιστώσει εάν πληροί τις προϋποθέσεις για νόμιμη άμβλωση σύμφωνα με την τρέχουσα ιρλανδική νομοθεσία. Αυτό αφορούσε την περίπτωση της γυναίκας που προσδιόρισε ως C. Δεδομένου ότι δεν έλαβε ακριβείς πληροφορίες σχετικά με τους κινδύνους που συνδέονται με την πρόγνωση της εγκυμοσύνης, πίστευε ότι δεν πληροί τις προϋποθέσεις για νόμιμη άμβλωση στην Ιρλανδία και αναγκάστηκε να ταξιδέψει στην Αγγλία για τη διαδικασία. Στην περίπτωση αυτή, το δικαστήριο στηρίχθηκε στο δόγμα άρνησης της άμεσης αμφισβήτησης του ποινικού δικαίου της Ιρλανδίας και αυτό οδήγησε στη συλλογιστική ότι η άμβλωση είναι ένα ηθικό ζήτημα. Με την περίπλοκη, μακρά και ευαίσθητη συζήτηση γύρω από το θέμα, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι κρατικές αρχές ήταν πιο κατάλληλες από ένα διεθνές δικαστήριο για να εξισορροπήσουν τις ανταγωνιστικές απόψεις και τα δικαιώματα στην ρύθμιση των αμβλώσεων. Αυτή η απόφαση δεσμεύει την Ιρλανδία και όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Κομβικό σημείο υπήρξε ο θάνατος της Savita Halappanavar το 2012, μίας Ινδής γυναίκας, η οποία πέθανε από σηψαιμία, επειδή της απαγορεύθηκε να κάνει άμβλωση παρότι είχε ήδη διαγνωστεί με συμπτώματα αποβολής του εμβρύου. Η περίπτωση του θανάτου της έγινε γνωστή παγκοσμίως και πυροδότησε τεράστια διαμαρτυρία και κινητοποιήσεις, στις οποίες οι πολίτες απαιτούσαν αλλαγές στο ιρλανδικό δίκαιο σε σχέση με την άμβλωση. Το 2013 θεσμοθετήθηκε η Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου για την Προστασία της Ζωής κατά τη διάρκεια της Εγκυμοσύνης (Protection of Life During Pregnancy Act) νομιμοποιώντας την έκτρωση όταν οι γιατροί θεωρούν ότι η ζωή μιας γυναίκας κινδυνεύει λόγω ιατρικών επιπλοκών ή αν θεωρείται ότι θα επιχειρήσει να αυτοκτονήσει. Επίσης θεσμοθετήθηκε μέγιστη ποινή φυλάκισης 14 ετών για την ύπαρξη ή την παροχή βοήθειας σε παράνομη έκτρωση. Το 2015, η Επιτροπή Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών συνιστά τη διενέργεια δημοψηφίσματος για τις αμβλώσεις, λέγοντας ότι ανησυχεί για την “πολύ περιοριστική νομοθεσία” της Ιρλανδίας και ζητά τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος για την κατάργηση του άρθρου 40.3.3 του Συντάγματος. Αναφέρει δε ότι “ανησυχεί ιδιαίτερος για την ποινικοποίηση των αμβλώσεων, ακόμη και στις περιπτώσεις βιασμού και αιμομιξίας και κινδύνου για την υγεία μιας εγκύου γυναίκας · την έλλειψη νομικής και διαδικαστικής σαφήνειας σχετικά με το τι συνιστά πραγματικό ουσιαστικό κίνδυνο για τη ζωή, που αντιτίθεται της εγκύου γυναίκας και την επιβολή διακρίσεων στις γυναίκες

που δεν αντέχουν οικονομικά να προβούν σε αποβολή στο εξωτερικό ή δεν έχουν πρόσβαση στις απαραίτητες πληροφορίες”. Η Επιτροπή ζητά αναθεώρηση του νόμου για την Προστασία της Ζωής κατά τη διάρκεια της Εγκυμοσύνης (Protection of Life During Pregnancy Act) του 2013 και προτρέπει να υιοθετηθούν κατευθυντήριες γραμμές για να διευκρινιστεί τι συνιστά “πραγματικό ουσιαστικό κίνδυνο” για τη ζωή μιας γυναίκας.

Το 2016 η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών αναφέρει ότι η απαγόρευση της Ιρλανδίας σχετικά με τις αμβλώσεις υπέβαλλε μία γυναίκα που κυοφορούσε έμβρυο με θανατηφόρα ανωμαλία σε διακρίσεις και σκληρή, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση. Η υπόθεση αφορούσε μια γυναίκα ονόματι Amanda Mellet, η οποία αναγκάστηκε να ταξιδέψει στο εξωτερικό για την άμβλωση και το νοσοκομείο στο οποίο έκανε την επέμβαση δεν της έδωσε τη δυνατότητα να αποφασίσει σχετικά με τα λείψανα του εμβρύου της, αλλά αντίθετα της ταχυδρόμησε τη στάχτη του λίγες εβδομάδες αργότερα. Η Επιτροπή ζητά την ανατροπή της αυστηρής απαγόρευσης, συμπεριλαμβανομένης της μεταρρύθμισης του δικαιώματος στη ζωή των αγέννητων στο Σύνταγμα, αν είναι απαραίτητο, προκειμένου να δοθεί στις γυναίκες η δυνατότητα να προβούν σε εκούσιο τερματισμό μιας εγκυμοσύνης με ασφάλεια. Αργότερα, η ιρλανδική κυβέρνηση υποχρεώθηκε να καταβάλει αποζημίωση στη γυναίκα, ενώ παράλληλα η Συνέλευση των Πολιτών, δημόσιο όργανο που έχει συσταθεί για να συμβουλευεί την ιρλανδική Κυβέρνηση για ορισμένα ηθικά και πολιτικά διλήμματα που αντιμετωπίζει ο ιρλανδικός λαός, συγκεντρώνεται για να ξεκινήσει την εξέταση της Όγδοης Τροποποίησης.

Το 2017, η Συνέλευση των Πολιτών πρότεινε να αντικατασταθεί ή να τροποποιηθεί η Όγδοη Τροποποίηση και κατέληξε ότι θα πρέπει να προβλεφθεί στο Σύνταγμα η δυνατότητα του Νομοθετικού Σώματος της χώρας (“Oireachtas”) να νομοθετεί σχετικά με την άμβλωση. Η Συνέλευση πρότεινε ότι οι αμβλώσεις θα πρέπει να επιτρέπονται χωρίς περιορισμούς μέχρι τη 12η εβδομάδα της εγκυμοσύνης, για κοινωνικοοικονομικούς λόγους μέχρι την 22η εβδομάδα της εγκυμοσύνης και κατά τη διάρκεια οποιασδήποτε περιόδου της εγκυμοσύνης σε περιπτώσεις θανατηφόρων ανωμαλιών του εμβρύου (όπου το παιδί είναι πιθανό να πεθάνει στη μήτρα ή λίγο μετά τη γέννηση). Το Νομοθετικό Σώμα συνέστησε μία επιτροπή, ώστε να εξετάσει τις προτάσεις της Συνέλευσης, με τη συμβολή ειδικών επί των νομικών και ιατρικών ζητημάτων, αλλά και ανθρώπων που είχαν προσωπική εμπειρία επί του θέματος. Η τελική έκθεση της επιτροπής συνιστούσε τα εξής:

1. η διακοπή της εγκυμοσύνης πρέπει να θεωρείται νόμιμη όταν η ζωή ή η υγεία της γυναίκας κινδυνεύει και δεν πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ της σωματικής και ψυχικής υγείας της γυναίκας.

2. η πρόβλεψη για τα όρια κύησης για τερματισμό της εγκυμοσύνης θα πρέπει να καθοδηγείται από τα βέλτιστα διαθέσιμα ιατρικά στοιχεία και να προβλέπεται από τη νομοθεσία.
3. οι αξιολογήσεις σε σχέση με τον τερματισμό της εγκυμοσύνης, όταν η ζωή ή η υγεία της γυναίκας βρίσκεται σε κίνδυνο, πρέπει να πραγματοποιούνται από δύο τουλάχιστον εξειδικευμένους γιατρούς.
4. είναι νόμιμο να τερματίζεται η εγκυμοσύνη χωρίς την ισχύ ορίου όταν το αγέννητο παιδί έχει εμβρυϊκή ανωμαλία που είναι πιθανό να οδηγήσει σε θάνατο πριν ή λίγο μετά τη γέννηση.
5. ο νόμος δεν πρέπει να προβλέπει τη διακοπή της εγκυμοσύνης με την αιτιολόγηση ότι το αγέννητο παιδί έχει σημαντική εμβρυϊκή ανωμαλία, όταν η ανωμαλία αυτή δεν είναι πιθανό να οδηγήσει σε θάνατο πριν ή σύντομα μετά τη γέννηση.
6. ο νόμος πρέπει να τροποποιηθεί ώστε να επιτρέπει τον τερματισμό της εγκυμοσύνης χωρίς περιορισμό αιτίας, υπό την προϋπόθεση ότι η άμβλωση θα διενεργείται όπως ο νόμος ορίζει, για την κύηση έως 12 εβδομάδων.

Τον Μάρτιο του 2018, ο Ιρλανδός Υπουργός Στέγασης Eoghan Murphy υπογράφει την εντολή για τον καθορισμό της ημερομηνίας για τη διενέργεια δημοψηφίσματος σχετικά με την άμβλωση. Στις 25 Μαΐου 2018, διενεργείται το δημοψήφισμα με το ερώτημα αν οι ψηφοφόροι επιθυμούν να εγκρίνουν την Τριακοστή Έκτη Τροποποίηση του Συντάγματος της Δημοκρατίας της Ιρλανδίας – τροποποίηση με την οποία αίρεται η Όγδοη Τροποποίηση. Η προσέλευση ανήλθε σε 64,51% και το αποτέλεσμα ήταν σχεδόν κατά τα δύο τρίτα υπέρ της έγκρισης της Τροποποίησης: 66,4% των ψηφοφόρων ψήφισαν υπέρ και 33,6% κατά. Ο Πρόεδρος της χώρας υπέγραψε το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος τον Σεπτέμβριο του 2018, αλλά η εφαρμογή της Τροποποίησης καθυστέρησε λόγω διαφόρων πολιτών, οι οποίοι κινήθηκαν νομικά εναντίον της, με την τελευταία προσφυγή να απορρίπτεται από το Ανώτατο Δικαστήριο τον Σεπτέμβριο. Η νομοθεσία πέρασε από τα αρμόδια όργανα και υπογράφηκε τελικά από τον Πρόεδρο τον Δεκέμβριο του 2018, τιθέμενη σε ισχύ. το

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ερευνητικό ερώτημα – Το δείγμα της έρευνας – Μεθοδολογία έρευνας

4.1. Ερευνητικό ερώτημα

Όπως ανέφερα στα προηγούμενα κεφάλαια, το ζήτημα της νόμιμης άμβλωσης παραμένει ένα από τα ζητήματα που φαίνεται να απασχολούν όχι μόνο την ακαδημαϊκή κοινότητα, αλλά τον δημόσιο διάλογο σε μία σειρά χωρών της Ευρώπης και του κόσμου. Το δημοψήφισμα του 2018 στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας, η θεσμοθέτηση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου για την Προστασία της Ανθρώπινης Ζωής στην Αλαμπάμα των Η.Π.Α. (“Alabama Human Life Protection Act”) τον Μάιο του 2019, η οποία αποσκοπούσε στην απαγόρευση των αμβλώσεων σε όλες τις περιπτώσεις εκτός αν η ζωή της μητέρας ήταν σε κίνδυνο, αποτελούν μόνο δύο από τα γεγονότα που αναζωπύρωσαν τη συζήτηση σχετικά με την άμβλωση, τοποθετώντας και πάλι ψηλά το ζήτημα και στην ατζέντα των Μ.Μ.Ε, αλλά και όλων των εμπλεκόμενων φορέων.

Η βιβλιογραφική επισκόπηση, η οποία παρουσιάστηκε στα τρία προηγούμενα κεφάλαια, δημιούργησε το πλαίσιο εντός του οποίου θα κινηθώ, στην προσπάθειά μου να απαντήσω στο κεντρικό μου ερευνητικό ερώτημα, το οποίο είναι το εξής: “Ποιες ήταν οι βασικές όψεις του δημόσιου διαλόγου για την άμβλωση στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας, από τη στιγμή ανακοίνωσης του δημοψηφίσματος (τον Μάρτιο του 2018) έως τον Ιούλιο του 2019;”. Ο λόγος για τον οποίο επέλεξα το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ήταν ότι από τη στιγμή ανακοίνωσης ενός δημοψηφίσματος η αρθρογραφία και ο δημόσιος διάλογος συνήθως αναζωπυρώνονται, ενώ παράλληλα η συζήτηση γύρω από τα ζητήματα – όπως τώρα η άμβλωση – διεξάγεται με κέντρο (εν προκειμένω τη νομοθετική ρύθμιση και τις προεκτάσεις της) και όχι αφηρημένα. Επιπλέον, μέσα από την έρευνά μου, προέκυψε ότι η συζήτηση γύρω από το ζήτημα της νόμιμης άμβλωσης δεν έχει καταλαγιάσει, παρά τη θεσμοθέτηση της τον Δεκέμβριο και ως εκ τούτου παρουσιάζει ενδιαφέρον μέχρι και σήμερα.

Πιο συγκεκριμένα, μέσα από την κριτική ανάλυση λόγου σε άρθρα ηλεκτρονικών εφημερίδων που κυκλοφορούν στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας, θα επιχειρήσω να βρω τα κυρίαρχα, αντιπροσωπευτικά θέματα του περιεχομένου των άρθρων και να αναζητήσω με ποιον τρόπο

απεικονίζεται η άμβλωση στα επιλεγμένα μέσα, αλλά και τις αφηγήσεις και τις ταυτότητες που διαμορφώνονται.

4.2. Το δείγμα της έρευνας

Πριν προχωρήσω στην ανάλυση της μεθοδολογίας που θα αξιοποιήσω, θα επιχειρήσω να περιγράψω το δείγμα της έρευνας και τον τρόπο συλλογής των απαιτούμενων στοιχείων. Για τη διεξαγωγή της έρευνας, αναζητήθηκαν αρχικά οι ενημερωτικοί ιστότοποι που κινούνται σταθερά τα τελευταία χρόνια στην πρώτη δεκάδα με τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα στη Δημοκρατία της

17

Ιρλανδίας¹⁷. Βάσει των στοιχείων που συνέλεξα, επέλεξα να αναζητήσω άρθρα στους ιστότοπους, οι οποίοι έχουν ως έδρα τους την Ιρλανδία, θεωρώντας ότι η εντοπιότητα του μέσου διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην μεταφορά της ατμόσφαιρας, ειδικά όταν επικρατεί πόλωση, όπως συνήθως συμβαίνει πριν, κατά τη διάρκεια αλλά και μετά από ένα δημοψήφισμα. Επίσης, σημαντικό ρόλο διαδράματισε και η προσβασιμότητα των μέσων, υπό την έννοια ότι δεν επέλεξα συνδρομητικούς ιστότοπους, οι οποίοι ενδεχομένως θέτουν φίλτρα όσον αφορά την αναγνωσιμότητα. Οι έξι ιστότοποι που επέλεξα ήταν, λοιπόν, οι εξής: “Independent”, “Irish Mirror”, “Breaking News”, “Irish Examiner”, “The Journal/ Daily Edge” και “RTÉ”, με τους πέντε πρώτους να είναι ανεξάρτητοι, ιδιωτικών συμφερόντων, ενώ το RTÉ να αποτελεί ημι-κρατική εταιρεία, η οποία είναι και η εθνική, δημόσια υπηρεσία ενημέρωσης.

Οι λέξεις – κλειδιά που χρησιμοποίησα για την αναζήτησή μου σε όλους τους ιστότοπους – χωρίς να χρησιμοποιήσω φίλτρο στήλης σε κανέναν εξ αυτών – ήταν οι εξής: “Abortion”, “Referendum”, “Reproductive Rights”. Από τα διαθέσιμα αποτελέσματα, αρχικά επέλεξα όσα άρθρα εξέφραζαν θέση υπέρ ή κατά της άμβλωσης, διευρύνοντας αργότερα το πεδίο μου σε άρθρα που ανέπτυσσαν προβληματισμούς ή φώτιζαν άλλες όψεις της συζήτησης. Δεν επέλεξα άρθρα, τα οποία παρουσίαζαν αποκλειστικά την είδηση, χωρίς να διαπραγματεύονται το ζήτημα της άμβλωσης. Το σύνολο των άρθρων που επέλεξα είναι 15. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να τονίσω ότι τα διαθέσιμα αποτελέσματα, τα οποία ενέπιπταν στα παραπάνω κριτήρια, σε κάθε ιστότοπο δεν ήταν πολλά ούτε ισόποσα, με αποτέλεσμα να επιλέξω 2 άρθρα από την Irish Mirror, 6 άρθρα από τον Independent, 2 από το Breaking News, 1 από τον Irish Examiner, 2 από τα The Journal/ Daily Egde και 2 από το RTÉ. Παρόλα αυτά προσπάθησα το δείγμα μου να είναι

17 https://blog.feedspot.com/irish_news_websites/- accessed 5th July 2019

<https://www.alexa.com/topsites/countries/IE>- accessed 5th July 2019

Reuters Institute (2018). *Digital News Report 2018 (Ireland)*. Retrieved from <http://media.digitalnewsreport.org/wp-content/uploads/2018/06/digital-news-report-2018.pdf>

αντιπροσωπευτικό και των δύο τοποθετήσεων γύρω από το ζήτημα της άμβλωσης, αλλά να περιλαμβάνει ταυτόχρονα και άρθρα που εκφράζουν ευρύτερους προβληματισμούς, οι οποίοι ανέκυψαν στο πλαίσιο της συζήτησης.

4.3. Μεθοδολογία έρευνας

Προκειμένου να ψηλαφίσω τον δημόσιον διάλογο γύρω από την άμβλωση στην Ιρλανδία, θα αξιοποιήσω ως αναλυτικό εργαλείο την Κριτική Ανάλυση Λόγου, υπό την προσέγγιση του Norman Fairclough. Η Κριτική Ανάλυση Λόγου (εφεξής ΚΑΠ) παρέχει θεωρίες και μεθόδους για την εμπειρική μελέτη των σχέσεων μεταξύ του λόγου και των κοινωνικών και πολιτιστικών εξελίξεων σε διάφορους τομείς της κοινωνίας (Jørgensen & Philips, 2002).

Σύμφωνα με τη Chouliaraki και τον Fairclough (2010), η ΚΑΠ αντιλαμβάνεται τη “γλώσσα ως αμοιβαία συστατική της κοινωνίας” στο βαθμό που οι κοινωνικές σχέσεις, η εξουσία, οι θεσμοί, οι πεποιθήσεις και οι πολιτιστικές αξίες είναι εν μέρει διαλογικές. Υπ’ αυτό το πρίσμα, η ΚΑΠ αντιλαμβάνεται τη γλώσσα ως λόγο “κατανοητό ως στοιχείο των κοινωνικών διαδικασιών που σχετίζονται διαλεκτικά με τους άλλους”. Αυτή η γλώσσα είναι, όμως, και μια μορφή δράσης μέσω της οποίας οι άνθρωποι μπορούν να αλλάξουν τον κόσμο και την ίδια στιγμή μια μορφή δράσης που είναι κοινωνικά και ιστορικά προσδιορισμένη και σε διαλεκτική σχέση με άλλες πτυχές της κοινωνίας (Jørgensen & Philips, 2002). Η ΚΑΠ επικεντρώνεται στις διαλεκτικές σχέσεις μεταξύ συγκεκριμένων διαλογικών πρακτικών και άλλων στιγμών του κοινωνικού, δηλαδή συγκεκριμένων πεδίων δράσης, συμπεριλαμβανομένων των καταστάσεων, των θεσμικών πλαισίων και των κοινωνικών δομών, στις οποίες ενσωματώνονται (Chouliaraki & Fairclough, 2010; Wodak, 2001).

Υπ’ αυτή την έννοια, οι διαλογικές πρακτικές συμβάλλουν στην παραγωγή και αναπαραγωγή των άνισων σχέσεων εξουσίας μεταξύ κοινωνικών ομάδων – για παράδειγμα, μεταξύ κοινωνικών τάξεων, ανδρών και γυναικών, εθνοτικών μειονοτήτων και της πλειονότητας, γεγονός που ονομάζεται η ιδεολογική λειτουργία (Jørgensen & Philips, 2002).

Ο Fairclough εφαρμόζει την έννοια του λόγου σε τρία επίπεδα: στο πρώτο, ο λόγος αντιμετωπίζεται ως κοινωνική πρακτική, στο δεύτερο ως το είδος της γλώσσας που χρησιμοποιείται σε ένα συγκεκριμένο τομέα, όπως ο πολιτικός ή επιστημονικός λόγος. Και τρίτον, ο λόγος χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό αναφερόμενο σε έναν τρόπο ομιλίας που δίνει νόημα στις εμπειρίες από μια συγκεκριμένη προοπτική. Υπ’ αυτή την έννοια, ο λόγος συμβάλλει στην κατασκευή κοινωνικών ταυτοτήτων, κοινωνικών σχέσεων και συστημάτων γνώσης και νοήματος (Jørgensen & Philips, 2002).

Σε οποιαδήποτε ανάλυση, δύο διαστάσεις του λόγου είναι σημαντικές: το επικοινωνιακό γεγονός – μία περίπτωση χρήσης της γλώσσας όπως ένα άρθρο εφημερίδας, μια ταινία, ένα βίντεο, μια συνέντευξη ή μια πολιτική ομιλία - και η οργάνωση της αφήγησης – όλες οι διαθέσιμες πηγές λόγου από όπου αντλούμε τις αφηγήσεις σε ένα επικοινωνιακό γεγονός (Fairclough 1995/2010) . Η ανάλυση θα πρέπει να επικεντρωθεί στα γλωσσικά χαρακτηριστικά του κειμένου (διαδραστικότητα, κοινωνικές ταυτότητες, μεταφορές, σύνταξη λέξεων, γραμματική), στις διαδικασίες που αφορούν την παραγωγή και κατανάλωση του κειμένου (διαλογική πρακτική) και στην ευρύτερη κοινωνική πρακτική στην οποία εντάσσεται το επικοινωνιακό γεγονός (κοινωνική πρακτική) (Jørgensen & Philips, 2002).

Βάσει των παραπάνω, στόχος της έρευνάς μου είναι να εντοπίσω ορισμένες βασικές θεματικές που είναι επαναλαμβανόμενες και αντιπροσωπευτικές του περιεχομένου των άρθρων, ώστε να μπορέσω να παρουσιάσω τον τρόπο με τον οποίο απεικονίζεται η άμβλωση στα επιλεγμένα μέσα. Μέσα από τις θεματικές, θα ανασύρω τις αφηγήσεις αλλά και τις ταυτότητες και σχέσεις που διαμορφώνονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ανάλυση άρθρων - αποτελέσματα

5.1. Θεματική ενότητα: Υπέρ της ζωής (Pro- life)

Σε αυτή την ενότητα, θα παρουσιάσω την ανάλυση των άρθρων που βάσει του περιεχομένου τους τοποθετούνται υπέρ της ζωής στο δίπολο σχετικά με την άμβλωση. Η παρουσίαση των άρθρων θα ακολουθήσει χρονολογική σειρά.

5.1.1. MacDonald, Sarah. *We have to be careful we don't end up talking to ourselves - Archbishop says Catholic Church must 'ruthlessly' examine its role.*

18

Independent.ie – 28.05.2018

Το άρθρο αυτό δημοσιεύθηκε τρεις μέρες μετά τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος της 25ης Μαΐου. Η δημοσιογράφος παρουσιάζει τους προβληματισμούς αρχιεπισκόπων και επισκόπων της Καθολικής Εκκλησίας μετά το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, οι οποίοι αναρωτιούνται για το μέλλον της Εκκλησίας εντός της ιρλανδικής κοινωνίας, ενώ η φωτογραφία που συνοδεύει το άρθρο παρουσιάζει μία καλόγρια που εισέρχεται στο παραβάν για να ψηφίσει. Οι λέξεις που χρησιμοποιούνται εκφράζουν την έντονη ανησυχία, απογοήτευση και τον εκνευρισμό των κληρικών (“ruthlessly”, “deeply saddened”, “tragic”, “deeply regrettable and chilling”) για την υπερψήφιση του Ναι, ενώ παράλληλα υποκρύπτουν και μία ανασφάλεια για την επόμενη – μάλλον ακατανόητη στα μάτια τους – μέρα της εκκλησίας (“new time”). Οι κυρίαρχες θεματικές που ανακύπτουν είναι η σχέση Εκκλησίας- κοινωνίας, αλλά και η αντιπαράθεση της αξίας της ζωής μεταξύ μητέρας και παιδιού. Η κεντρική αφήγηση είναι η ηθική και η θρησκευτική, υπό την έννοια της ιερότητας της ζωής. Οι κληρικοί τοποθετούνται ως οι ηθικοί ταγοί του ποιμίσιου, το οποίο παρουσιάζεται ως παραπλανημένο ή – ορθότερα – μη καθοδηγημένο σωστά (στο σημείο αυτό

18 <https://www.independent.ie/irish-news/abortion-referendum/we-have-to-be-careful-we-dont-end-up-talking-to-ourselves-archbishop-says-catholic-church-must-ruthlessly-examine-its-role-36952102.html> accessed 5th August 2019

πιθανόν υποκρύπτεται και κάποια μομφή προς τον χειρισμό της Καθολικής Εκκλησίας στο δημοψήφισμα) με τις μεταξύ τους σχέσεις να έχουν διαρρηχθεί. Επίσης, οι ιερείς τοποθετούνται στο στρατόπεδο του ΟΧΙ αναγνωρίζοντας την ήττα τους.

5.1.2. Nugent, R. *Bishop claims euthanasia has been accepted here after abortion vote.*

19

Independent.ie – 28.05.2018

Ο αρθρογράφος παρουσιάζει την τοποθέτηση δύο επισκόπων, ένας εκ των οποίων (όπως φαίνεται και στον τίτλο) υποστηρίζει ότι με την υιοθέτηση του νομοσχεδίου για την άμβλωση νομιμοποιήθηκε η ευθανασία, ενώ ο δεύτερος θεωρεί ότι όσες και όσοι ψήφισαν υπέρ πρέπει να αφοριστούν. Η φωτογραφία που έχει χρησιμοποιηθεί για να συνοδεύσει το άρθρο, όμως, είναι αυτή μίας διαδηλώτριας υπέρ του Ναι που κρατά την εικόνα της Savita Halappanavar. Οι επίσκοποι χρησιμοποιούν σκληρό λεξιλόγιο, το οποίο εκφράζει δυσαρέσκεια και καταδίκη (“euthanasia”, “unworthily”, “serious matter”). Μέσα από αυτό αναδεικνύεται η αντίληψη ότι η ψήφος γύρω από ένα τέτοιο ζήτημα μπορεί να αποτελέσει σημαντικό αμάρτημα για την Εκκλησία, ενώ παράλληλα επιδιώκεται να συνδεθεί η άμβλωση με το – εξίσου ή και περισσότερο – αμφιλεγόμενο ζήτημα της ευθανασίας. Όσες και όσοι επέλεξαν να ψηφίσουν υπέρ της τροποποίησης παρουσιάζονται ως να αντιμετωπίζουν ζήτημα συνείδησης. Οι κύριες θεματικές είναι η σχέση Εκκλησίας- πιστών, η ανθρώπινη συνείδηση και το δικαίωμα στη ζωή, όπως αναδεικνύεται από τα ζητήματα της άμβλωσης και της ευθανασίας. Η κύρια αφήγηση είναι ηθική και θρησκευτική, με έντονο το στοιχείο του διδακτισμού. Οι ιερείς επιδιώκουν να αναδείξουν την ταυτότητα των πνευματικών ταγών, αλλά και την εξουσιαστική τους σχέση με το ποίμνιο, στο βαθμό που μπορούν να “τιμωρούν” με αφορισμό όσους δεν ακολουθούν το δικό τους παράδειγμα.

5.1.3. Armstrong, A., Healy, T. *Just because people voted for it, doesn't make it right - man who attempted legal challenge against referendum result.*

20

Independent.ie – 29.08.2018

19 <https://www.independent.ie/irish-news/abortion-referendum/bishop-claims-euthanasia-has-been-accepted-here-after-abortion-vote-36970004.html> – accessed 5th July 2019

20 <https://www.independent.ie/irish-news/just-because-people-voted-for-it-doesnt-make-it-right-man-who-attempted-legal-challenge-against-referendum-result-37289132.html> – accessed 5th July 2019

Το άρθρο παρουσιάζει την περίπτωση ενός Ιρλανδού υπηκόου, ο οποίος πρόσβαλλε νομικά το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, παρουσιάζοντας επίσης δύο φωτογραφίες του, η πρώτη με επίσημη ενδυμασία έξω από το Ανώτατο Δικαστήριο (κολάζ που έγινε από τον ιστότοπο). Ο κ. Byrne δείχνει μέσα από το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί τη δυσπιστία του απέναντι στους θεσμούς (Κυβέρνηση- Εκκλησία- Δικαστική Εξουσία) και την βαθιά ενόχληση και αποστροφή του για τη νομιμοποίηση των αμβλώσεων, επισημαίνοντας το επιχείρημα της υπεράσπισης της ζωής του εμβρύου, το οποίο δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Χρησιμοποιεί, επίσης, το ζήτημα της δουλειάς, επιχειρώντας να τις ταυτίσει και να τοποθετήσει την άμβλωση ως ένα αντίστοιχα αμφιλεγόμενο θέμα. Οι θεματικές που αναδεικνύονται είναι η ηθική στην πολιτική, ο συνταγματικός έλεγχος και συνολικά ο έλεγχος των εξουσιών από τους πολίτες, η σχέση κράτους – πολίτη, ο ρόλος της Εκκλησίας στην πολιτική και κοινωνική ζωή, τα πολιτικά δικαιώματα και η αντιπαράθεση pro-life Vs. pro-choice. Οι αφηγήσεις που αναδεικνύονται είναι η θεσμική, η ηθική αλλά και η ιδεολογική – πολιτική. Η ταυτότητα την οποία επιχειρεί να παρουσιάσει ο κ. Byrne είναι αυτή του ηθικού εαυτού (ο οποίος έχει μακρά ιστορία εντός του κινήματος των υπέρμαχων της ζωής) αλλά και αυτή του αυτόκλητου ηγέτη, του πρωτοπόρου και υπερασπιστή των αδύναμων (αναφέρει την έλλειψη καθοδήγησης από την Καθολική Εκκλησία, τους οποίους σχολιάζει ως “cowards”, αλλά και την έλλειψη ηγετικών φυσιογνωμιών στο κίνημα υπέρ της ζωής).

5.1.4. Grace, G. *No money to be had except for abortions*

²¹
Independent.ie – 23.09.2019

Στο παρόν άρθρο, η αρθρογράφος εξαπολύει δριμεία επίθεση στον Υπουργό Υγείας της Ιρλανδίας, Simon Harris (ο οποίος το 2011 έλεγε ότι θα αντισταθεί σε οποιαδήποτε πιθανότητα νομιμοποίησης των αμβλώσεων, αλλά από το 2013 τοποθετήθηκε υπέρ της νομιμοποίησης) ενώ παράλληλα επιτίθεται στη νομιμοποίηση των αμβλώσεων. Ξεκινώντας από το επιχείρημα ότι επικρατεί μία τραγική κατάσταση στον τομέα της υγείας στη χώρα (“breaking point, crises, misery), η Grace επιτίθεται στον Harris, κατηγορώντας τον για ανικανότητα και πολιτικό τακτικισμό (“realpolitik”). Σχολιάζει την άμβλωση ως μία “μη ιατρικά απαραίτητη” διαδικασία, που “τερματίζει τη ζωή”. Αντιτίθεται στο επιχείρημα των υπέρμαχων της επιλογής ότι η άμβλωση συνιστά φροντίδα απέναντι στην έγκυο, συγκρίνοντας το κόστος της για τον φορολογούμενο με το κόστος επεμβάσεων για ασθενείς όπως ο καρκίνος, χρησιμοποιώντας αλλεπάλληλες ρητορικές ερωτήσεις (“how much providing abortion will cost the taxpayer? Where are the extra staff and beds needed

21 <https://www.independent.ie/opinion/columnists/no-money-to-be-had-except-for-abortions-37344808.html> – accessed 6th July 2019

going to come from? How will the babies' bodies be disposed of - as mere hospital waste? Will, as happened in other jurisdictions, babies' body parts be harvested and sold? Will compensation be paid to women suffering post-abortion trauma?"). Ανάμεσα σε αυτές, τοποθετεί και θέματα, όπως η απόθεση των λειψάνων των εμβρύων, ενώ παράλληλα κατηγορεί την καμπάνια υπέρ του Ναι για χειραγώγηση και σχολιάζει ότι η ελευθερία της συνείδησης δέχεται επίθεση, ενώ υπήρξε εκούσια απόκρυψη πληροφοριών από τους πολίτες. Ταυτόχρονα, όμως, σχολιάζει ως αχρείαστη την ενημέρωση των γυναικών για τις αμβλώσεις, λέγοντας ότι υπάρχει πληθώρα διαθέσιμης πληροφορίας. Εκφράζει φόβους για αύξηση του αριθμού των αμβλώσεων, με ταυτόχρονη αύξηση του χρόνου αναμονής για τους υπόλοιπους ασθενείς. Στις τελευταίες παραγράφους, τονίζει ότι δεν ξέρει πως θα εξηγήσει στον γιο της ότι ένας στους τέσσερις συμμαθητές του (“ένα μοναδικό και ανεπανάληπτο πρόσωπο”) θα λείπει από την τάξη γιατί αυτό ψήφισε ο ιρλανδικός λαός. Καταλήγει λέγοντας “Είναι αποτρόπαιο ότι εκείνοι που χρειάζονται ιατρικές θεραπείες που σώζουν τη ζωή δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση σε βοήθεια. Εάν θέλετε να κρατήσετε το μωρό σας, το κόστος μπορεί να είναι εμπόδιο, αλλά εάν θέλετε μια έκτρωση που δεν έχει καμία σχέση με την υγειονομική περίθαλψη, τα χρήματα είναι διαθέσιμα και έχετε το ενδιαφέρον του υπουργού”.

Όπως φαίνεται, το κείμενο βρίθεται θεματικών. Η αρθρογράφος χρησιμοποιεί τη θεματική της δημόσιας υγείας για να επιτεθεί στην άμβλωση, ενώ παρεμβάλλει θεματικές όπως η διακίνηση της πληροφορίας, η ιατρική ηθική, η πολιτική ευθύνη, αλλά και η πρόσβαση των πολιτών στα Μ.Μ.Ε. Βασική θεματική, όμως, είναι η αντιπαράθεση pro- life Vs. pro- choice. Οι αφηγήσεις είναι ηθικές και ιδεολογικές ενώ η ταυτότητα της είναι αυτή της μητέρας, υπέρμαχου της ζωής.

5.1.5. *Ó Cionnaith, F. Midwives and nurses who object to participating in abortions hit out at Minister's refusal to meet*

Breaking News.ie – 04.12.2018²²

Το άρθρο παρουσιάζει τη θέση και τη διαμαρτυρία 500 μαιών και νοσηλευτριών, οι οποίες/οι αντιτίθενται στη νομιμοποίηση των αμβλώσεων, με μία φωτογραφία εντός ενός διαδρόμου νοσοκομείου. Οι εργαζόμενες/οι υγείας τοποθετούνται μέσα από μία επιστολή κατά της διαδικασίας, εξηγώντας ότι θα δημιουργήσει πρόβλημα στην καθημερινή τους πρακτική. Παρουσιάζονται ως “αφοσιωμένες/οι” και εργατικές/οι”, τονίζοντας ότι φροντίζουν τους ασθενείς τους από τη στιγμή της “σύλληψης” μέχρι τη στιγμή του “φυσικού θανάτου”, εκφράζοντας με αυτό τον τρόπο την άποψή τους για τη ζωή του εμβρύου αλλά και για την ευθανασία. “Σεβόμαστε και υπερασπιζόμαστε

²² <https://www.breakingnews.ie/ireland/midwives-and-nurses-who-object-to-participating-in-abortions-hit-out-at-ministers-refusal-to-meet-889743.html> accessed 20th July 2019

την αξιοπρέπεια κάθε φάσης της ανθρώπινης ζωής και έχουμε την ευθύνη να κάνουμε κάθε έγκυρη ή λογική προσπάθεια για να προστατεύσουμε τη ζωή και την υγεία των εγκύων και των αγέννητων μωρών τους”. Η χρήση των λέξεων “αγέννητα μωρά (unborn babies)” αντί της λέξης “έμβρυο” είναι δηλωτική της τοποθέτησης των υπέρμαχων της ζωής. “Για εμάς ως νοσηλευτ(ρι)ές και μαίες η συμμετοχή στον τερματισμό της εγκυμοσύνης που ορίζεται, ως ιατρική διαδικασία που αποσκοπεί να τερματίσει τη ζωή ενός εμβρύου, είναι ηθικά απαράδεκτη και έρχεται σε σύγκρουση με τη συνειδητή δέσμευσή μας στη ζωή”. Σε αυτό το σημείο, εγείρουν το ηθικό και συνειδησιακό κώλυμα ενώ συνεχίζουν λέγοντας “Δεν θέλουμε να γίνονται διακρίσεις από τους εργοδότες μας ή να θιγόμαστε ως υπάλληλοι αν ασκούμε το δικαίωμά μας στην ελευθερία της συνείδησης”, εμπλέκοντας και τον παράγοντα των πιθανών διακρίσεων. “Βρισκόμαστε εν μέσω μιας άνευ προηγουμένου κρίσης στην Υπηρεσία Υγείας και μέχρι στιγμής δεν έχει καταβληθεί καμία προσπάθεια από εσάς ως Υπουργός να συμβουλευτείτε τους επαγγελματίες νοσηλευτικής ή μαιευτικής σχετικά με τις κλινικές επιπτώσεις αυτού του νομοσχεδίου”. Σε αυτό το σημείο, επισημαίνουν την κρίση στον τομέα υγείας, θέλοντας να τη συνδέσουν με τη νομιμοποίηση της άμβλωσης και να επισημάνουν και τον αποκλεισμό τους από τον δημόσιο διάλογο επί του νομοσχεδίου. Οι θεματικές στο συγκεκριμένο είναι η ιατρική δεοντολογία και το ζήτημα της άμβλωσης ενώ οι αφηγήσεις που διαμορφώνονται είναι ιδεολογικές και ηθικές, υπό την έννοια και της ιατρικής ηθικής.

5.1.6. Digital Desk staff, *Indications that abortion rate has trebled in one year a devastating tragedy: Pro Life campaign*

23

Irishexaminer.ie – 10.05.2019

Το άρθρο παρουσιάζει το σχόλιο της εκπροσώπου της καμπάνιας υπέρ της ζωής σχετικά με την αύξηση του αριθμού των αμβλώσεων. “Είναι εκπληκτικό το πώς οι θέσεις του στόχου συνεχίζουν να μετατοπίζονται χωρίς να εξετάζονται ή να τίθενται δύσκολες ερωτήσεις. Το κοινό παραπλανήθηκε σε κάθε βήμα της πορείας κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του δημοψηφίσματος, όταν τους είπαν ότι η έκτρωση θα υπόκειντο σε περιοριστικές διατάξεις σε περίπτωση κατάργησης της Όγδοης Τροποποίησης”. Η δήλωση αυτή εκφράζει όχι μόνο τη δυσαρέσκειά της για τον αριθμό των αμβλώσεων, αλλά την πίστη ότι οι πολίτες παραπλανήθηκαν κατά τη διάρκεια της εκστρατείας πριν το δημοψήφισμα. Το γεγονός ότι δεν αναφέρεται συγκεκριμένα σε κάποιον φορέα ή θεσμό, ο οποίος ευθύνεται για την παραπλάνηση είναι σημαντικό, καθώς αφήνει τη διατύπωση ανοιχτή σε

23 <https://www.irishexaminer.com/breakingnews/ireland/indications-that-abortion-rate-has-trebled-in-one-year-a-devastating-tragedy-pro-life-campaign-923346.html> accessed 21st July 2019

ερμηνεία. Η θεματική είναι η άμβλωση, ενώ η αφήγηση είναι ιδεολογική και πολιτική, με την εκπρόσωπο να τοποθετεί τον εαυτό της στην πλευρά των υπέρμαχων της ζωής, αλλά και ανάμεσα σε αυτούς που είχαν τη δυνατότητα να λάβουν τις απαιτούμενες πληροφορίες ώστε να καταλήξουν σε κάποια επιλογή.

5.2. Θεματική ενότητα: Υπέρ της επιλογής (Pro-choice)

5.2.1. McClelland, N., *From pro-life to pro-choice: When compassion becomes the root of your response*

24

Dailyedge.ie – 15.04.2018

Το παρόν δημοσίευμα δεν αποτελεί άρθρο υπό την έννοια παρουσίασης κάποιου γεγονότος, αλλά τη διήγηση της προσωπικής μετάβασης της αρθρογράφου από τη θέση υπέρ της ζωής στα 16 της, στη θέση υπέρ της επιλογής την ημέρα της δημοσίευσης, έναν μήνα περίπου πριν τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος. Η αρθρογράφος, χρησιμοποιώντας σύντομες προτάσεις, οι οποίες χωρίζονται μεταξύ τους με κενό δημιουργεί μία αίσθηση κορύφωσης στη διήγηση, χρησιμοποιώντας και ορισμένες ρητορικές ερωτήσεις στο μέσο περίπου του άρθρου. Η θεματική της είναι η αντιπαράθεση pro-life Vs. Pro-choice, αλλά υπό τη σκοπιά της προσωπικής, εσωτερικής αναζήτησης γύρω από το ζήτημα και της πιθανότητας αλλαγής στάσης επί του θέματος. Επιπλέον, θεματική αποτελεί και η αντίθεση εφηβείας – ενηλικίωσης. Η μετάβαση αυτή περιγράφεται ως αποτέλεσμα της εγκαθίδρυσης ενός αισθήματος “συμπόνιας” (“compassion”), όρος που είναι κεντρικός ανάμεσα στα επιχειρήματα των υπέρμαχων της επιλογής. “Χρειάστηκε να μάθω ότι μπορείς να είσαι pro-choice και μητέρα, ότι μπορείς να είσαι pro-choice και να υποστηρίζεις την υιοθεσία και μπορείς να είσαι pro-choice και να μην πας ποτέ η ίδια για άμβλωση”. Αυτή η τοποθέτηση περιγράφει τις στερεοτυπικές αντιλήψεις γύρω από ζητήματα όπως η άμβλωση. Επίσης, η αναφορά στις περιπτώσεις “γυναίκας” τις οποίες δεν αντιλαμβάνονταν στην ηλικία των 16, όπως

24 <https://www.dailyedge.ie/pro-choice-2-3951951-Apr2018/> - accessed 25th July 2019

και η αναφορά στην “αυτονομία του σώματος” αντλεί από φεμινιστικές αφηγήσεις. Η ταυτότητα που αναδεικνύεται είναι η έμφυλη και φεμινιστική.

5.2.2. Barlow, E. *Mum of woman who took abortion pills at home speaks out ahead of referendum on the Eighth Amendment*

25

Irishmirror.ie – 23.05.2018

Το παρόν άρθρο συζητά το ζήτημα της παράνομης διακίνησης χαπιών άμβλωσης στην Ιρλανδία, με τη μητέρα μίας γυναίκας που έφτασε κοντά στον θάνατο από την χρήση τους, να μεταφέρει την εμπειρία της σε μία ομιλία της εκστρατείας υπέρ της επιλογής. Η μητέρα χρησιμοποιεί ισχυρές λέξεις για να περιγράψει την κατάσταση της κόρης της (“agony”, “heartbreaking”) και καταλήγει λέγοντας ότι “Δεν μπορώ να σταθώ στο παρασκήνιο, σε μία τέτοια στιγμή και να επιτρέψω σε οποιαδήποτε άλλη μητέρα να δει τον φόβο στα μάτια του παιδιού της”. Επίσης, στο δεύτερο μέρος

26

του άρθρου παρουσιάζεται η άποψη της ηγέτιδας του κόμματος Sinn Féin , η οποία αναφέρει ότι “Αυτή είναι μια άλλη σκληρή, απάνθρωπη όψη της πραγματικότητας της Όγδοης Τροπολογίας και την Παρασκευή θα έχουμε την ευκαιρία να αποκαταστήσουμε το σωστό”, τοποθετούμενη ξεκάθαρα στην πλευρά των υπέρμαχων του Ναι. Η θεματική του άρθρου είναι η μη ασφαλής άμβλωση, ενώ η αφήγηση είναι πολιτική και ιδεολογική, με τη μητέρα να τοποθετείται με αυτή ακριβώς την ταυτότητα και την McDonald να τοποθετείται με την ταυτότητα της γυναίκας πολιτικού σε ηγετική θέση. Και οι δύο τοποθετούνται στην πλευρά των υπέρμαχων της επιλογής.

5.2.3. Fitzgerald, M. *Ireland a changed place for women.*

27

RTE.ie- 26.05.2018

Το παρόν άρθρο δημοσιεύθηκε την επόμενη του δημοψηφίσματος και η αρθρογράφος σχολιάζει πλευρές του αποτελέσματός του. Αρχικά, χρησιμοποιεί τη φράση “Ο λαός της Ιρλανδίας δεν φώναξε, βρυχήθηκε”, η οποία ακούστηκε από εκπρόσωπο του Εθνικού Συμβουλίου Γυναικών της

25 <https://www.irishmirror.ie/news/irish-news/mum-woman-who-took-abortion-12584470> – accessed 27th July 2019

26 Το Sinn Féin είναι το παλαιότερο πολιτικό κίνημα στην Ιρλανδία. Πήρε το όνομά του από την ιρλανδική έκφραση “Εμείς οι ίδιοι”. Από την ίδρυσή του το 1905, εργάζεται για το δικαίωμα του ιρλανδικού λαού στο σύνολό του να επιτύχει εθνική αυτοδιάθεση. Το κόμμα, στο οποίο ηγείται τώρα η Mary Lou McDonald, είναι το μεγαλύτερο από τα σύγχρονα κόμματα που προέκυψαν από το Sinn Féin. Αναφέρει ότι επιδιώκει τη δημιουργία μιας νέας Ιρλανδίας βασισμένης σε βιώσιμη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, πραγματική δημοκρατία, συμμετοχή, ισότητα και δικαιοσύνη σε όλα τα επίπεδα της οικονομίας και της κοινωνίας · και μια μόνιμη και ουσιαστική ειρήνη με ενότητα στο σκοπό και στη δράση.

Πηγή: <http://www.sinnfein.org/> accessed 28th July 2019

27 <https://www.rte.ie/news/2018/0526/966160-martina-fitzgerald-referendum/> accessed 28th July 2019

Ιρλανδίας μετά την ανακοίνωση του αποτελέσματος, για να περιγράψει – και να οπτικοποιήσει – την επικράτηση του Ναι. Αμέσως μετά σχολιάζει τα αποτελέσματα των exit polls και το αν και κατά πόσο κατάφεραν να προβλέψουν το αποτέλεσμα, καθώς και το γεγονός ότι οι “αναποφάσιστοι” των δημοσκοπήσεων ήταν μάλλον αποφασισμένοι καιρό πριν υπέρ μίας ψήφου στο Ναι, παρά τις περί του αντιθέτου δηλώσεις των υποστηρικτών του Όχι. “Παρά την τόσο μεγάλη εστίαση στις πεποιθήσεις των πολιτικών μας, οι μεγαλύτεροι επηρεαστές ήταν οι άνθρωποι, και ιδιαίτερα οι γυναίκες που ήρθαν μπροστά για να πουν τις ιστορίες τους”. Σε αυτό το σημείο, επισημαίνει τη μικρή διείσδυση των πολιτικών και την αντίθετα μεγάλη επιρροή που άσκησαν στο αποτέλεσμα οι βιοματικές περιγραφές γυναικών. Προχωρά τονίζοντας ότι το δημοψήφισμα αυτό καταδεικνύει σημαντικές αλλαγές στην ιρλανδική κοινωνία: γυναίκες που εκτίθενται και μοιράζονται τις ιστορίες τους, Καθολική Εκκλησία με περιορισμένη επιρροή, αντίστοιχα με τους πολιτικούς. “Το 1983 η Ιρλανδία ήταν μια καθολική χώρα. Η Ιρλανδία το 2018 είναι μια χώρα που έχει αλλάξει, ειδικά για τις γυναίκες”, καταλήγει κάνοντας μία σύγκριση μεταξύ του δημοψηφίσματος του 1983 και αυτού του 2018, αναδεικνύοντας την πρόοδο της ιρλανδικής κοινωνίας και το όφελος των γυναικών. Οι θεματικές που αναδεικνύονται εδώ είναι η πολιτική και εκλογική συμπεριφορά των ψηφοφόρων, η σχέση πολιτικής – Εκκλησίας- πολιτών και η επιρροή που ασκούν – ή δεν ασκούν – οι παραδοσιακοί θεσμοί στους πολίτες και η νομιμοποίηση της άμβλωσης ως παράγοντας αλλαγής για την ιρλανδική κοινωνία. Η αφήγηση είναι πολιτική, ιδεολογική αλλά και φεμινιστική, καθώς η αρθρογράφος τοποθετείται όχι μόνο ως γυναίκα δημοσιογράφος, τονίζοντας τη σημασία των αλλαγών αυτών για τη ζωή όλων των γυναικών.

5.2.4. Doyle, K., Ryan, P. *The power of women*

28

Independent.ie – 27.05.2018

“Η ημέρα που η Ιρλανδία έδωσε τις τελευταίες σκιές και έφτασε στο φως”. “Σήμερα, έχουμε ένα σύγχρονο Σύνταγμα για έναν σύγχρονο λαό”. Τα παραπάνω είναι αποσπάσματα της τοποθέτησης του Ιρλανδού πρωθυπουργού, τα οποία αναφέρουν οι αρθρογράφοι, από κοινού με άλλες πανηγυρικές αντιδράσεις μετά την ανακοίνωση του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος. Ειδική μνεία γίνεται στην τοποθέτηση των γονέων της Savita Halappanavar, η μητέρα της οποίας αναφέρει: “Είμαστε πραγματικά χαρούμενοι. Έχουμε ένα τελευταίο αίτημα, ο νέος νόμος να ονομαστεί νόμος Savita. Θα πρέπει να πάρει το όνομά της”. Η απόφαση χαρακτηρίζεται από τους αρθρογράφους “επανάσταση” (“revolution”), οι οποίοι τονίζουν τον κρίσιμο ρόλο που διαδραμάτισαν οι γυναίκες

28 <https://www.independent.ie/irish-news/abortion-referendum/the-power-of-women-36950251.html>- accessed 29th July 2019

σε αυτή τη διαδικασία, μέσα από τις ιστορίες που μοιράστηκαν, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο κινήθηκαν στην καμπάνια. Τα ποιοτικά στοιχεία της ψήφου, που μοιράζονται οι αρθρογράφοι, αναδεικνύουν ότι δεν υπήρξε διάκριση αστικών πόλεων- υπαίθρου σε ό,τι αφορά την ψήφο, ενώ υπήρξε και διαγενεακότητα, παρότι οι πλεονότητα των άνω των 65 ψήφισαν Κατά. Η θεματική του άρθρου είναι η αλλαγή που φέρνει το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος και η αφήγηση είναι πολιτική και ειδικά φεμινιστική, τοποθετώντας τις γυναίκες στο κέντρο αυτής της αλλαγής. Η ταυτότητα που αναδεικνύεται είναι αυτή του νικητή και η σχέση διαμορφώνεται ως νικητές (όσοι παρουσιάζονται στο άρθρο) και ηττημένοι.

5.2.5. O'Malley, E. *Day we discovered Ireland's past really is a foreign country*

29

Independent.ie – 27.05.2018

Το άρθρο διαπραγματεύεται τα ισχυρά σημεία και τις αδυναμίες των δύο αντιπαρατιθέμενων εκστρατειών, με σκοπό να εξηγήσει το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος. Ο αρθρογράφος αντλεί από αφηγήσεις της πολιτικής συμπεριφοράς και της πολιτικής επικοινωνίας, περιγράφοντας ότι η καμπάνια υπέρ της επιλογής είχε “καθαρά, λογικά και συναισθηματικά ελκυστικά” επιχειρήματα, έθεσε την ατζέντα ώστε να μην επικρατήσει η τρομολαγνεία της αντίπαλης πλευράς, αλλά στερούνταν του συναισθήματος, το οποίο προέκυψε από την ενεργή συμμετοχή των πολιτών. Από την άλλη, η καμπάνια υπέρ της ζωής, περιγράφεται ως εάν να είχε επιχειρήματα που φάνταζαν βάνουσα. Επίσης, τα πολιτικά κόμματα και πρόσωπα που στήριζαν την καμπάνια υπέρ της επιλογής, σύμφωνα με τους αρθρογράφους, ήταν πολύ πιο επιτυχημένα στον ρόλο τους σε σχέση όσα στήριζαν την καμπάνια υπέρ της ζωής. Επίσης, ο αρθρογράφος τονίζει ότι σημαντικό ρόλο έπαιξε η αίσθηση ότι το Ναι βρισκόταν μπροστά τον τελευταίο καιρό, αλλά και το ότι οι υπέρμαχοι της ζωής περιόρισαν τη δράση τους σε διαμαρτυρία απέναντι στα “διεφθαρμένα μέσα”, κάτι το οποίο ονομάζει πρακτική Τραμπ, παραπέμποντας στην αντίστοιχη συζήτηση στην αμερικανική πολιτική σκηνή. Υπογραμμίζει, τέλος ότι ο πιο σημαντικός παράγοντας ήταν οι απλοί άνθρωποι και η αλληλεπίδρασή τους και κλείνει με ένα προσωπικό σχόλιο: “Όποια και αν είναι η θέση σας σχετικά με την άμβλωση, ήταν σαφώς η πιο νηφάλια και στοχαστική η θέση που κέρδισε. Η Τραμπική τακτική απέτυχε τελείως [...] Αποδεικνύεται ότι το παρελθόν είναι άλλη χώρα.” Η θεματική του συγκεκριμένου άρθρου είναι η πολιτική επικοινωνία γύρω από το δημοψήφισμα και οι αιτίες επικράτησης του Ναι, ενώ η αφήγηση είναι πολιτική, αντλώντας από αντιλήψεις της

29 <https://www.independent.ie/opinion/comment/day-we-discovered-irelands-past-really-is-a-foreign-country-36950360.html> – accessed 30.08.2019

πολιτικής επιστήμης και επικοινωνίας. Η σχέση που αναδεικνύεται είναι η μανιχαϊστική “εμείς” και οι “άλλοι” με τον αρθρογράφο να ταυτίζεται στο τέλος του κειμένου με τους πρώτους.

5.2.6. Clancy, P., *Paddy Clancy comment: How dare Bishop Kevin Doran tell me to go confession if I voted Yes in abortion referendum.*

30

Irishmirror.ie – 28.05.2018

Το άρθρο αποτελεί το προσωπικό σχόλιο της αρθρογράφου σχετικά με έναν επίσκοπο της Καθολικής Εκκλησίας, ο οποίος εξέφρασε την άποψη ότι όσες/οι ψήφισαν Ναι στο δημοψήφισμα θα πρέπει να εξομολογηθούν. Με πολλά σημεία στίξης – κυρίως θαυμαστικά – και σύντομες προτάσεις στην αρχή του άρθρου, η αρθρογράφος αναρωτιέται εκνευρισμένη “πως τολμά!” να εκφράζει τέτοιες απόψεις ο επίσκοπος και υπερασπίζεται το δικαίωμά της – το οποίο τοποθετεί και ως υποχρέωση – να ασκεί το εκλογικό της δικαίωμα, όπως την παρότρυνε άλλωστε και το εκκλησίασμα όταν ήταν νέα. Εξηγεί, ίσως λίγο απολογητικά, ότι ψήφισε σύμφωνα με τη συνείδησή της και χωρίς να είναι μία εύκολη απόφαση. “Δεν θα περίμενα από έναν καθολικό ιερέα να αισθάνεται διαφορετικά. Πρέπει να ήταν ένα φοβερό σοκ” συνεχίζει, αναδεικνύοντας την αντίληψή της για τους ιερείς και τα πιστεύω τους. Στο τέλος σημειώνει “Ψήφισα Ναι και δεν είμαι πολύ άνετη με αυτό, αλλά ένιωσα ότι δεν είχα άλλη επιλογή. Οι νόμοι της Καθολικής Εκκλησίας είναι εναντίον της άμβλωσης και ελπίζω ότι όλες οι γυναίκες στη ζωή μου θα καταφέρουν να συμμορφωθούν με αυτό. Αλλά δεν ψήφισα μέσα στην Καθολική Εκκλησία. Ψήφισα σε μια χώρα όπου ζουν πολλοί άνθρωποι από άλλες θρησκείες αλλά και άθεοι. Ποια είμαι εγώ να τους πω τι πρέπει να κάνουν όταν βρίσκονται σε δύσκολη θέση; Η Savita Halappanavar δεν άξιζε να πεθάνει [...]Η απαγόρευση των αμβλώσεων τη σκότωσε”, δίνοντας μία λογική εξήγηση στην ψήφο της, προσπαθώντας ίσως να αποτινάξει ταυτόχρονα και το στίγμα της αμαρτίας. Η θεματική που αναδεικνύεται είναι η θρησκεία ως παράγοντας της ψήφου, η σχέση Εκκλησίας- πιστών, ενώ η αφήγηση συγκροτείται γύρω από τον ηθικό εαυτό που προβαίνει σε μία επιλογή με βάση τη λογική. Η ταυτότητα που προβάλλεται είναι αυτή της πιστής Καθολικής, η οποία έκανε μία ορθολογική επιλογή. Οι σχέσεις που αναδεικνύονται είναι σχέσεις εξουσίας και ανταγωνισμού μεταξύ Εκκλησίας και ποιμνίου.

30 <https://www.irishmirror.ie/news/irish-news/paddy-clancy-comment-how-dare-12611468> – accessed 30th July 2019

5.3. Θεματική ενότητα: Άλλες όψεις της συζήτησης γύρω από την άμβλωση.

5.3.1. Hosford, P., *'The No side wasn't offering solutions to the hard cases' - Undecideds explain why they voted Yes*

31

Thejournal.ie – 29.05.2018

Το άρθρο εξετάζει τους λόγους για τους οποίους όλα τα άτομα μίας ομάδας αναποφάσιστων μέχρι και μία εβδομάδα πριν το δημοψήφισμα, τελικά κατέληξαν να ψηφίζουν υπέρ της τροποποίησης. Στις δηλώσεις τους οι περισσότεροι αναφέρουν ότι η ψήφος τους ήταν δια της εις άτοπον απαγωγή, υπό την έννοια ότι ήταν τα επιχειρήματα των υποστηρικτών του Όχι που δεν κατάφεραν να τους πείσουν και ο φόβος ότι οι θέσεις τους ήταν υπερβολικά ακραίες. “Αν βλέπω υψηλά στατιστικά αμβλώσεων σε λίγα χρόνια, θα μετανιώσω την ψήφο μου”, αναφέρει ένας από τους ερωτηθέντες,

31 <https://www.thejournal.ie/referendum-results-undecideds-yes-4040585-May2018/> - accessed 8th August 2019

ενώ άλλη/ος επισημαίνει “Δεν θα σκεφτόμουν ποτέ ότι η μητέρα έχει τα ίδια δικαιώματα με το έμβρυο”. “Γνωρίζω ότι θα επιτρέψει την άμβλωση και δεν είμαι υπέρ της άμβλωσης κατ’ απαίτηση, αλλά εμπιστεύομαι τους πολιτικούς μας ότι θα νομοθετήσουν σωστά”, αναφέρει άλλη/ος. Επίσης, ο αρθρογράφος αναφέρει τους βασικούς λόγους που φαίνεται να έπεισαν τους αναποφάσιστους, οι οποίοι ήταν οι προσωπικές ιστορίες των γυναικών που άκουσαν ή γνώριζαν, οι αφίσες της καμπάνιας, αλλά και η προσωπική επαφή με κάποιον εθελοντή. Από τα παραπάνω, αντιλαμβανόμαστε ότι βασική θεματική του άρθρου είναι οι αιτίες που οδήγησαν τους αναποφάσιστους στη συγκεκριμένη ψήφο, ενώ στα ζητήματα που αναδεικνύουν οι ερωτώμενοι εντάσσονται και πολλές από τις πλευρές της συζήτησης υπέρ ή κατά της άμβλωσης, όπως τις έχω αναφέρει σε προηγούμενο κεφάλαιο. Η αφήγηση είναι πολιτική, ενώ οι ερωτώμενοι στο άρθρο τοποθετούνται ως ορθολογικοί πολίτες, οι οποίοι κάνουν μία επιλογή ζυγίζοντας τα υπέρ και τα κατά.

5.3.2. Conneely, A., *Waiting times, deadlines and objections: Issues before abortion introduced*

32

RTE, 14.10.2018

Το άρθρο εξετάζει ζητήματα που ανέκυψαν ως προς την ιατρική αντιμετώπιση των αμβλώσεων μετά το δημοψήφισμα, όπως η προετοιμασία των εργαζομένων υγείας ώστε να μπορούν να διεξάγουν αμβλώσεις, η πιθανή άρνηση κάποιας/ ου εργαζόμενου να διεξαχθεί άμβλωση για λόγους συνείδησης ή η κατάργηση του ορίου 3 ημερών που είχε αρχικά θεσπιστεί ανάμεσα στην πρώτη επίσκεψη της εγκύου στον γυναικολόγο και στην ημέρα της άμβλωσης. Η θεματική του άρθρου είναι οι ιατρικές όψεις της άμβλωσης και τα ηθικά διλήμματα που ενδεχομένως προκύπτουν, ενώ η αφήγηση που αναδεικνύεται είναι πολιτική και θεσμική, υπό την έννοια της εφαρμογής ενός νομοσχεδίου. Η αρθρογράφος σημειώνει στο τέλος του άρθρου αναφερόμενη στον Υπουργό Υγείας “Το αποτέλεσμα τόνιζε την αποφασιστικότητα του κ. Harris να ξεκινήσουν οι υπηρεσίες άμβλωσης τον Ιανουάριο, εάν τηρηθεί αυτή την προθεσμία. πρέπει να εξασφαλίσει ότι θα το κάνει σωστά”, με την ταυτότητα του υπεύθυνου Υπουργού να προβάλλει σε αυτό το σημείο.

5.3.3. Shanahan, S., Leogue, J. *Abortion couple ‘utterly devastated’*

33

Breaking News.ie – 18.05.2019

32 <https://www.rte.ie/news/analysis-and-comment/2018/1012/1002851-abortion-delays-objections/> - accessed 8th August 2019

Το άρθρο παρουσιάζει την περίπτωση ενός ζευγαριού που προέβη σε άμβλωση μετά από μία ιατρική εξέταση που έδειξε θανάσιμη ανωμαλία του εμβρύου, η οποία αργότερα αποδείχθηκε ότι δεν υπήρχε τελικά. Ο τίτλος “Ζευγάρι που προέβη σε άμβλωση παντελώς συντετριμμένο” δεν καθιστά σαφές τον λόγο για τον οποίο το ζευγάρι είναι συντετριμμένο, δημιουργώντας την εντύπωση ότι η άμβλωση αυτή καθ’ αυτή μπορεί να τους οδήγησε σε αυτή τη συναισθηματική κατάσταση. “Η απώλεια και η θλίψη τους είναι δίχως τέλος” δηλώνει η δικηγόρος τους, ενώ επισημαίνει ότι το ζευγάρι ζητά “απαντήσεις, την αλήθεια και διαφάνεια”, τοποθετώντας το ζήτημα σε θεσμικό επίπεδο. Στη συνέχεια του άρθρου, παρατίθενται οι τοποθετήσεις ειδικών επί του θέματος, κυβερνητικών παραγόντων, αλλά και εκπροσώπου της καμπάνιας υπέρ της ζωής σχετικά με το ζήτημα των ιατρικών εξετάσεων, οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν σε άμβλωση λόγω υπόδειξης θανάσιμης ανωμαλίας του εμβρύου. Οι θεματικές στο συγκεκριμένο άρθρο είναι η ορθή άσκηση της ιατρικής/ ιατρικά λάθη, αλλά και η άμβλωση σε συνθήκες θανάσιμης ανωμαλίας του εμβρύου. Η αφήγηση είναι θεσμική και πολιτική, καθώς αναδεικνύεται το ζήτημα της προστασίας από αντίστοιχα ιατρικά λάθη. Οι σχέσεις που αναδεικνύονται είναι η σχέση ιατρού- ασθενή, αλλά και πολίτη- κράτους.

Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία δομήθηκε με κεντρικό ζήτημα την έννοια των αναπαραγωγικών δικαιωμάτων των γυναικών και ειδικότερα το δικαίωμα στη νόμιμη και ασφαλή άμβλωση. Για να γίνει, όμως κατανοητή η έννοια του δικαιώματος, χρειάστηκε να προσεγγίσω αρχικά το ζήτημα της διαμόρφωσης της έννοιας της γυναίκας, μέσα από μία ιστορική επισκόπηση των τριών παραγόντων, που διαμόρφωσαν εν πολλοίς της κοινωνική κατασκευή της “γυναίκας” και επικαθόρισαν τον κοινωνικό της ρόλο, έως και σήμερα.

33 <https://www.breakingnews.ie/ireland/abortion-couple-utterly-devastated-925137.html>- accessed 8th August 2019

Στο πρώτο κεφάλαιο, επιχείρησα να αναδομήσω την εικόνα της γυναίκας κατά τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας, υπό το πρίσμα της αναπαραγωγής, τη μητρότητας και της σεξουαλικότητας. Αυτό που κατέστη σαφές είναι ότι η ιστορία των γυναικών δεν είναι μία ευθύγραμμη πορεία προς τη διαρκή πρόοδο και βελτίωση της κοινωνικής τους θέσης, αλλά αντίθετα είναι μία μακρά και αγωνιώδης πορεία με εξάρσεις και υφέσεις, με ύψη και κατακρημνίσεις, μία ιστορία εν τέλει διαρκούς πάλης από τη στιγμή εγκαθίδρυσης της πατριαρχίας (Thurer, 1994). Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει και το γεγονός ότι όλη η συζήτηση για τα αναπαραγωγικά δικαιώματα δεν είναι καθόλου πρόσφατη, αλλά αντίθετα παραμένει ενεργή, αν και σε διαφορετικές εντάσεις, εδώ και δεκαετίες. Επιπλέον, η ανάπτυξη σύγχρονων θεωριών που τοποθετούν το σώμα και την αναπαραγωγή εντός του πλαισίου εξουσίας έδωσε νέα πνοή και επηρέασε ιδιαίτερα τη φεμινιστική συζήτηση, ενώ επικοινωνήσε και με τις κινηματικές διεργασίες της περιόδου.

Μέσα από την έρευνά μου, αντιλήφθηκα ότι οι βασικές όψεις της συζήτησης για την άμβλωση στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας κινήθηκαν στο πλαίσιο αφηγήσεων για την ηθική, με βασικές ορίζουσες τη θρησκευτική ηθική και την ιατρική ηθική, ενώ ταυτόχρονα συγκροτήθηκαν και αντιπαρατιθέμενες αφηγήσεις για τα πολιτικά δικαιώματα καθώς και πολιτικές- ιδεολογικές αφηγήσεις με ευρύτερο χαρακτήρα. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι, βάσει των ευρημάτων μου, η Καθολική Εκκλησία δεν διαδραμάτισε καθοριστικό και πρωταγωνιστικό ρόλο στη συζήτηση του δημοψηφίσματος, ενώ αντίθετα οι γυναίκες ως συγκροτημένο κοινωνικό υποκείμενο που ορίζεται στη βάση του συμφέροντος φαίνεται να πρωταγωνίστησαν στον δημόσιο διάλογο της χώρας, κυρίαρχα μέσα από τις βιωμένες εμπειρίες τους γύρω από την άμβλωση, τοποθετώντας τον εαυτό τους και το σώμα τους σε πεδία ορατότητας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία:

Aries, P. (1962). *Centuries of childhood: A social history of family life* (R. Baldick, Trans.). New York: Random House.

Attenborough T.F. (2013) Discourse analysis and sexualisation: a study of scientists in the media, *Critical Discourse Studies*, 10:2, 223-236, DOI: 10.1080/17405904.2012.736704

Bachofen, J. J. (1967). *Myth, religion, and mother right* (R. Manheim, Trans.). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Chesney-Lind, M. & Hadi S.T. (2017) Patriarchy, Abortion, and the Criminal System: Policing Female Bodies, *Women & Criminal Justice*, 27:1,73 88,DOI:[10.1080/08974454.2016.1259601](https://doi.org/10.1080/08974454.2016.1259601)

Chouliaraki, L., & Fairclough, N. (2010). Critical Discourse Analysis in Organizational Studies: Towards an Integrationist Methodology. *Journal of Management Studies*, 47(6), 1213–1218. doi: 10.1111/j.1467-6486.2009.00883.x

deMause, L. (1974). The evolution of childhood. *The History of Childhood Quarterly*, 1, 503–575.

Deutscher, P. (2007) The Inversion of Exceptionality: Foucault, Agamben, and “Reproductive Rights”. *South Atlantic Quarterly* 107:1, Duke University Press. DOI 10.1215/00382876-2007-055

Deutscher, P. (2010). Reproductive Politics, Biopolitics and Auto-immunity: From Foucault to Esposito. *Journal of Bioethical Inquiry*, 7(2), 217–226. doi: 10.1007/s11673-010-9239-1

Fischer, K., & Goff, S.R. Health and Medical Aspects of Abortion In

Gee, J. P. (2014). *An introduction to discourse analysis: theory and method*. New York: Routledge.

Hanson, C. (2014). *Cultural history of pregnancy: pregnancy, medicine and culture 1750-2000*. New York, NY: Palgrave Macmillan.

Jørgensen, M., & Phillips, L. (2011). *Discourse analysis as theory and method*. Los Angeles, CA: Sage.

King, Angela (2004). The Prisoner of Gender: Foucault and the Disciplining of the Female Body. *Journal of International Women's Studies*, 5(2), 29-39. Available at:
<http://vc.bridgew.edu/jiws/vol5/iss2/4>

Kraemer, R. S. (1979). Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism. Mary Daly. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 5(2), 354–356. doi: 10.1086/493717

Larsson, S., Eliasson, M., Allvin, M. K., Faxelid, E., Atuyambe, L., & Fritzell, S. (2015). The discourses on induced abortion in Ugandan daily newspapers: a discourse analysis. *Reproductive Health*, 12(1). doi: 10.1186/s12978-015-0049-0

Martinelli-Fernandez, S. A., Baker-Sperry, L., & McIlvaine-Newsad, H. (2009). *Interdisciplinary views on abortion: essays from philosophical, sociological, anthropological, political, health and other perspectives*. Jefferson, NC: McFarland.

Mcdonnell, O., & Murphy, P. (2018). Mediating abortion politics in Ireland: media framing of the death of Savita Halappanavar. *Critical Discourse Studies*, 16(1), 1–20. doi: 10.1080/17405904.2018.1521858

Petchesky R. *Abortion and woman's choice: the state, sexuality and reproductive freedom*. Boston: Northeastern University Press; 1990..

Pollock, J. & Cunningham, S. (2015) Gender and the Law: 25 Years of Progress?, *Women & Criminal Justice*, 25:1-2, 33-49, DOI:10.1080/08974454.2015.1023886

Rooney, J. (2019) Abortion in Northern Ireland: a missed opportunity to consider article 3?, *Journal of Social Welfare and Family Law*, 41:2, 225-228, DOI: 10.1080/09649069.2019.1590909

Tan (2004) Fetal Discourses and the Politics of the Womb, *Reproductive Health Matters*, 12:sup24, 157-166, DOI: 10.1016/S0968-8080(04)24013-7

Thurer, S. L. (1995). *The myths of motherhood: how culture reinvents the good mother*. New York: Penguin Books.

Ελληνική Βιβλιογραφία:

Ασημάκη, Α., Κουστουράκης, Γ., Καμαριανός, Γ. (2011). Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας και η σχέση τους με τη γνώση: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, Τόμος ΙΕ, (60)*, 99-120. Ανακτήθηκε από http://www_uth_gr/tovima/60/5.pdf

Agamben, G., (2016), *Homo Sacer: Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, Αθήνα: Εκδόσεις Εξάρχεια

Γαβριηλίδης, Α., (2006), «Η επικαιρότητα του Μισέλ Φουκώ», στο *Θέσεις- Τριμηνιαία Επιθεώρηση*, τεύχος 96, Αθήνα: Νήσος

Δοξιάδης, Κ., (2015), *Ο Foucault της φιλοσοφίας και της Αριστεράς*, Αθήνα: Νήσος

Foucault, M., (2011), *Ιστορία της Σεξουαλικότητας: 1. Η βούληση για γνώση*, Αθήνα: Πλέθρον

Kriesi, H. (2017). Νέα κοινωνικά κινήματα στη Δυτική Ευρώπη. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 11, 5-26. doi:<http://dx.doi.org/10.12681/hpsa.15111>

Μπέτζελος Τ., Σωτήρης Π., (2004), «Σώματα, Λόγοι, Εξουσίες: Ξαναγυρνώντας στην “Περίπτωση Φουκώ”», στο *Θέσεις-Τριμηνιαία Επιθεώρηση*, τεύχος 89, Αθήνα: Νήσος

Σωτήρης, Π. (2008), “Πέρα από την πολιτική των δικαιωμάτων” στο *Θέσεις-Τριμηνιαία Επιθεώρηση*, τεύχος 102, Αθήνα: Νήσος

Χαλκιά, Αλεξάνδρα, 2007 (2004), *Το άδειο λίκνο της δημοκρατίας. Σεξ, έκτρωση και εθνικισμός στη σύγχρονη Ελλάδα*, Αλεξάνδρεια: Αθήνα.

Διαδικτυακές πηγές:

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (2012), *Safe abortion: technical and policy guidance for health systems – 2nd ed.* Retrieved from

https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/70914/9789241548434_eng.pdf;jsessionid=2D7196C20DC0855CB9AFE503578D6D2C?sequence=1

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (2018), *Medical management of abortion.* Retrieved from

<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/278968/9789241550406-eng.pdf?ua=1>